

Р. и

ПУТНИЧКЕ ЦРТЕ

ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА.

МИРАМАРЕ. — СТУДЕНИЦА. — ДВА ДАНА
КРОЗ ЧЕШКО-САСКУ ШВАЈЦАРСКУ.

М. Јовановић
1871. Амстердам

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1865.

524

Р Ср I 149.1

Р I 3077

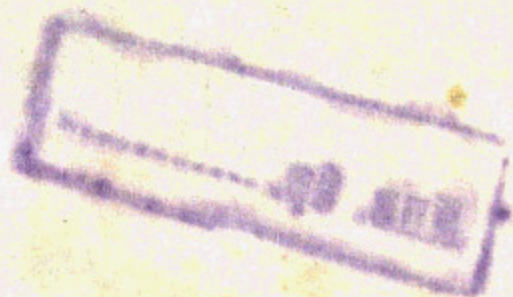
— Р .

Р Ср I 149.1

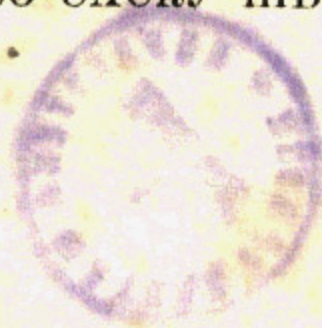
ПУТНИЧКЕ ЦРТЕ

I

ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА.

МИРАМАРЕ. — СТУДЕНИЦА. — ДВА ДАНА
КРОЗ ЧЕШКО-САСКУ ШВАЈЦАРСКУ.

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1865.

11/11/11

11/11/11

334647

11/11/11

МІРАМАРЕ.

—
1864.

2

WILLIAM B. E.

1881

1881

Беше лепо, топло јутро, као што само у питомом приморју бива. Полагано сам корачао по мору трстанског пристаништа, скрстивши руке на прси, што ми се бурно надимаху од осећања, за која не знадох док несам море угледао... Очи су ми прелетале на све стране муњевитом брзином, хотећи да у једном тренутку схвате ту безграничну дивоту, ту величанствену позорницу. С обе стране мора уздиже се горостасна шума од катарака и на њој трепеће пуно листића свакојаке боје. Слатки, умиљати поветарац делуја те листиће, те заставе свију народа на свету, игра се с њима у свежем и бистром мајском зраку, рекао бих да их мами у далеку, недогледну пучину... По бродовима и паропловима, у баркама и на грдним убојницама ври необичан живот, необичан бар мени, што га данас први пут видех са свом његовом разновидношћу. — За леђима ми је живахни Трст, са својим широким мермерли-улицама, по којима врви небројено света у најразличнијем оделу, са својим лепим црквама, у којима се разлевају побожне песме у правим божанским мелодијама, са својим корзом, тергестом

и осталим особинама, са својим лепушкастим Талијанкама, што свакоме пријатељски трче на сусрет да му назову Бога, и да му пруже китицу најмирисавијег приморског цвећа.

А шта је преда мном? Шта се види чело мола?

Ја не знам да л' су други, видевши први пут море, умели исказати шта су у тај мах осетили, али ја заиста не смем ни покушати. Кад сам га видео где се онако огромно величанствено, онако свечано љупко пружа далеко... далеко... чак до неба, прса ми се на један пут силно раширише да сместе у себи осећање, које је исто тако чисто као љубичасто приморско небо, исто тако без краја огромно као море, исто тако свето као мирисави дах пролетњег цвећа што окађује овај храм... Очи ми са захвалношћу погледаше горе, да једном сузом захвале онеме, коме Његуш пева:

— — Да у ове азурне просторе
Које свјетлост твоја потоцљава,
Бе се твоји разлежу громови,
Бе ти бдијеш над мном невидљиво,
Ови клици и ови уздаси
Твојом светом вјером оживљени
Иду, траже од зв'језде до зв'језде
Бога једног, да ми одговори, —
Од одзива опет ка одзиву,
Ка гласови исто по пучини

Ударају с свијета на свијет

Докле гођ се код тебе одзову...

Душе ми, један поглед на ту бескрајњу славу творчеву, кадар је улити срећу у срце свакоме човеку, ма како он очајнички туговао, кадар му је небеско-благим мелемом за тренутак извидати ране у срцу, ма како оне тешке биле, ма од како љутога оружја...

Дуго сам занесен стајао тако, наслонивши се на један мермерни сто, и гледајући укочено у азурне таласе јадранскога мора, што запљускиваху обалу, чисто гушећи се својим шумтањем, као да причају о дивотама из далеких покрајина, крај којих су пролазили; гледајући небројене барчице што на својим једрима лете по мору као тиде мрнарице. Бејах чисто и заборавио да сам на моло дошао да потражим какав чун, док ме један снажан глас пробуди из сањарија, запитавши ме чисто српски:

— Заповедате ли, господине, да вас мало возамо по мору? —

Преда мном је стајао морнар средњег узраста, са препланулим лицем, али живим српским очима у своме живописно сложеном оделу. Он је чуо кад сам ја мало час говорио српски с мојим сапутником, па је помислио да ће нам милије бити да нас воза Србин него ко други, у чему је, разуме се, погодио. За тили час, и ја с мојим другом седох на мекани миндерлу-

чић у барци, који је застрвен црвеном чохом, па се отискосмо од обале. Наша два Бокеља несудуго возили, колико док изађосмо из пристаништа, па онда вргоше весла, а разапеше једру, јер је ветар баш оним правцем дувао, куда смо ми намислили, а то је у Мирамаре.

Барка је чисто летела мимо десну обалу трстанског залива, што је тако красно искићена пољским добарцима, кусно уређеним виноградицама, и маслиновим шумицама. Ми смо околином тако занети били, да смо слабо што чули од беседе, којом нас је возар разговарао, и ако е доста занимљиве ствари говорио, понајвише политичне о нама Србима. Али кад виде да ми баш не маримо толико за политичне расправе, обрну са свим о другим стварима.

Међу тим дође наша барка наспрам некакве тврдињице, с које вире топовска ждрела испод црно-жутих покривача, наперена у пучину и на Трст. Возар нам је причао да има десетак таквих градића по брежуљцима око Трста, а међу њима већина је сазидана 1848. године.

Ветар је све снажније дувао, тако да смо у лету у једно и љуљушкали се на таласима, који почеше помало с белом пеном запљускивати нашу барку, и ми се све више прикучавасмо Мирамару; али пре него што стигнемо тамо, да у две речи кажем шта се зове тим именом.

Од Трста за један сахат на чуну, а за четврт

на железници, има једна стена што је повише од остале трстанске обале ушла у море, као неко мало полуострво. Пре пет година — причаше возар — није на тој стени нигде ништа било, па се слабо на њу и ишло, и ако је пре-
 красан поглед с ње; јер онда није било тога лепога друма крај обале, но га је тек после на-
 чинио „принцип Максим“ кад је на оној стени саградио себи дворе и вртове око њих, па је то место назвао „Мирамаре“, што ће српски рећи толико као „поглед на море.“

Али ето нас већ врло близу, на врх куле може се распознати црни орао на мексиканској тробојци (зелено, црвено и бело), сад ћемо бити под самим дворовима.

Они несу огромно сазидани, ни сувишним накитом претоварени, но просто али кусно, и лепо ограђени. Зграда је на три боја, на глагољ положена, и онде где оба крака састављају угао, подиже се четверострана кула, на којој се вија мексиканска застава, као што мало више рекох, и на њој је часоказ. Оба крака од двора гледају у море, један к истоку према истријанској обали, а други к југу на ону страну куда кажу поносити царицу морску, красне Млетке. Сваки крак има за се мали доклат, а оба имају заједно један коридор дуж целе морске стране. Док сам ја мислио како мора дивно бити са тих доклата гледати кад седа жар-

ко приморско сунце пуштајући потоњу румен да дршће на азорним таласима, док ми се у души стварало тако рајско вече, стиже наша барка под кулу, и ту ми нешто особито поремети моје фантастичне слике.

На источној страни куле, баш испод часовника, има у зиду издубљена улока, и у њој се види једна женска прилика од белог мермера, која ме чудно у срце дирну. На њој је дугачко калуђеричко рухо, набрано у много живописно-лених бора, које су тим лепше, што се целим телом тако подала к мору, да би човек помислио е врло мало треба па да падне... Треба само погледати у лице тој красној женској прилици, па ће вам хладни мермер без речи исказати њен цео значај, пуноћу живота... У положају главе, у очима, на устањцима, у лепим ручицама што их је тако очајнички пружила пучини, у целоме је бићу исказано толико љупкости, толико смерног и срдечног преклињања, да ће се страховита бура свагда стишати, како њу угледа, па ће море опет тихо шушкати, пролазећи и милујући стену, с које га она гледа...

Али не имадох кад нагледати се те лепе прилике, јер чун зађе иза угла, на коме је кула, па промицаше крај браника, што је озидан око малог мирамарског пристаништа. На крај браника, према мору обрнут, стоји красан сфинкс

од мисирског гранита (Syenit), с једним грчким записом, који је под њим урезан у камен: *Παρελθόν. Μέλλον.* (Прошлост. Будућност.) Сад бејасмо већ у пристаништу, и попевши се преко неколико мермерних басамака, прођемо поред два крилата лава од бронзе што чувају стубе на обема странама, и нађосмо се на један пут у другом мору, у мору мириса...

Ми смо у вртovima мирамарским.

Ја сам ту стао, па мислим каквим речима да вам испричам оно, што се испричати не може, што никакав песник опевати не уме, што никакав живопис нацртати не може, што само *осетити* ваља, па схватити?... Не могу се хвалити да сам много читао, видео, и чуо, али по ово мало знања од мало година могу рећи, да нигде несам нашао толико *природне лепоте* сакупљене, и тако дивно уређене као у вртovima мирамарским...

Лепо је погледати с Иванове ливаде тихо вече. Сунце се величанствено спушта иза поноситих српских гора, али је ретко да је та вечерња румен са свим бистра, да је не мути макакав облачак; па тако и срећа у твојем срцу, кад с те висине погледаш по нашој милој српској земљи, није сасвим потпуна, јер на истоку ти је тамни Балкан, па ти се чини да кроз тихо вече чујеш како с њега непрестано долази бо-

но јецање, очајничко приклињање твоје зло-
срећне браће...

Чудан је, диван је источњачки булбул, са
својим прижељкивањем у његовим чаробним
световима... Кадар ти је својим песмицама за-
нети сва чуда, па си пијан од мириса, сласи и
мелодије; али тај је занос кратак, тај чаробни
свет пролети као дуга на облаку што се поја-
ви да за који тренутак протрепци у хиљаду нај-
различнијих цвелова, па да се угаси...

Узвишена, чиста и света осећања обузму чо-
века кад стане пред какав бесмртни створ ве-
ликих светских генија... Укочено гледаш на
маломе комаду платна читав свет, који те све
живље пронзава што га дуже гледаш. Радо би
се отргао од њега али те ноге не слушају, ти
си прикован, па гледаш како се тај свет кре-
ће, излази из оквира, па ти стаје пред душу са
свом својом величанственошћу...

Али док си ти тако срећан, док се тако по-
носиш што је човек кадар створити тако што
узвишено, неки демон пришане ти: Онај што
је то створио, скапао је од глади у сред бра-
ће своје...

Свуда ми је срећа непотпуна била, свуда ју
је неки јад очемерио; али кад се попех на нај-
узвишенији брежуљак мирамарског раја, па
пустивши се на вољу океану каранфиљског ми-
риса, погледах на море — заборавио сам све

јаде, све жеље и наде, све планове, живео сам само за тренутак који се зове садашњост... Па ох — како је благо срцу, кад се ма за тренутак ослободи тих паклених слика, што га из прошлости узастопце прате као његова сенка, и тих љутих крвопија, што се зову будућност, куле по ваздуху...

Али хајдемо да прођемо кроз вртове. Ја не ћу описивати тога раја, јер и да сам у њему проживео коју годину, Бог зна да л' бих умео нацртати његове дивоте, а камо ли што ми је бављење тако измерено било, да сам само два три сахата смео дисати тим чистим, благим, слатким зраком. Само ћу вам поменути што сам за тако кратко време опазити могао.

Вртови су посађени као на неким стубама од брежуљачких група, које се од мора и од дворова подижу на више чак до железничке пруге и винограда, али су степени, који воде с једног брежуљка на други, тако вешто извијени и цветним лејама испреплетани, да човек и не опажа да се пење, па се чуди како му поглед постаје све шири и шири. Вртови су одељени сеновитим ходницима, у којих су стубови обавијени самим ладолежом; а свуда, где се ходници укрштају, има по један хладњак, искићен најразличнијим старинама, што их је „Новара“ донела, обишавши цео свет. У свакоме хладњаку има у среди по који водоскок,

са златним рибицама у мермерном кориту под њим, и са клупицама у наоколо за одмарање. У главним вртovima има много више кипова из грчке и римске митологије, растурених међу шуме од каранфила, које су ограђене лејама најразличнијег цвећа из свију крајева света... У њима има и више водоскока и једно језерце, по коме плива неколико белих и црних лабудова. Стазице што воде кроз тај лабиринт од цвећа патосане су ситним мозаиком са свакојаким шарама, да се из далека чини е су стазе застрте стамболским сицадетима.

У средини једног повећег врта положен је на једном столу ђивот некакве мисирске мумије. Он је од метала, који је оксидисањем за толико векова добио са свим зелен цвет, а облик му је истоветно онаки као у оних малих кипова што су Мисирци полагали поред својих мртваца, да им чувају тело, док се душа врати са свога странствовања... Изгледа дакле као дете у повоју, само што су овде јероглифи место шепутова и шарених врпаца на предњој страни повоја.

Али ко ће набројити све кипове и старине, што су разасуте по овим вртovima, ко ли ће их описати!... Старинару каквом можда се овај рај чини сто пута лепши...

Али какве су то развалине на оном брежуљку тамо? Како се тужно вије бршљан око по-

ду срушених зидова!... Ја се упутих тамо, премешљајући какав ли је драг спомен свезан с том гомилом камења, кад је господар од дворова остави не дирнуту у сред својих красних вртова, и у томе стигох пред саму развалину, па стадох. Развалина није стара, она је начињена кад су и дворови сазидани, да се принцип са својом женом у њој Богу моли... У тој је капелици исказала велика лепа душа, која је све то тако уређивала, своје најтајније јаде... Колико узвишених и чистих осећања мора тај човек да има у свом срцу!...

Развалина, која је, као што рекох, с поља обрасла у бршњан и ладолеж, представља собу, на којој немају врата, но је уклоњен цео онај зид, што је обрнут западу сунца. Унутра је цео таван, сва три зида и под, све је обрасло у само цвеће, тако да само остају слободна два окна, једно на десном а једно на левом бочном зиду. На десном је окну насликана Богородица, а на левом распеће Христово, али тако дивно, да се човеку чини да су слике живе, да несубојама, но разноцветним зрацима начињене. Па и једно кандило виси с тавана, поведико, али не од сребра или од злата, но од камена, пуно цвећа, које капелицу непрестано кади најсветијим мирисом... О, Бог не тражи сребра ни злата, којим бисмо ближње своје од глади могли спасти, њему је довољан

чист тамјан ма из најпростијег суда, њему је довољно искрено кајање, срдачна молитва...

Дубоко ме је потресла та капелица, којој је олтар плаво небо, са блиставим иконостасом, с милијардима звезда... у којој су певнице ружични цбунови пуни слаткогласних славуја, у којој је свештеник срце човечије, што служи свету службу, говорећи језиком свију народа, осећањем... Па како су чиста, света осећања човечија на овоме месту безграничне славе божје! О заиста, само су тако вредна узнети се на небројеним световима пред лице онога, који је створио небо, који је створио земљу и море, који је створио човека с душом...

У тај мах зачух близу разговор. Кад сам се обрнуо, угледам где се једна гомила гостију упутила такође капелици, па како несам баш много рад да будем „интересантан“, зађох у најближу шумарицу, где се нећу морати мучити да ми се на лицу друго огледа, но што ми у прсима киши...

Али несам дуго премишљао, јер разговор међу дружиницом, од које сам се уклонио, постаде занимљив, па почех прислушкивати.

— Боже мој! — зачу се нежан некакав женски глас, који се топио у сентименталности — како је дивна природа! Мени се чини да бих најсрећнија била, кад бих могла ту живети, а

господари ових дворова оставише овакав рај, па одоше преко света, међу дивљаке!...

— Ох госпођице — прихвати реч други неки глас, с толико горчине, и с таквом ватром, да сам одмах познао да је беседник од оних младића, који би радо свет смрвили, што није онакав, како га они у својим узорима стварају:— ви се не бисте томе чудили, да знате тога страшног црва, што га зову славољубље. Не бисте се чудили, да знате како то чудовиште дан ноћ рије у срцу човечијем, поткопавајући му свако задовољство, сурвавајући свако друго осећање, које би пре и безопасније усређило човека. О госпођице, ви не знате тога демона, који је кадар човека претворити у полубога, као и довести га на вешала... Да знате и најмање што о њему, не бисте се чудили што је човек оставио овакав рај!...

— Ох, млади пријатељу, та свет не би вредио ни луле дувана, кад би тако рђав био, као што га ви цртате! — одговори му један мало крупнији глас. — Та зар озбиља мислите да су сви људи тако себични, да саморад својега славољубља што испрено раде, а ни из какве више побуде? Душе ми, онда не би била особита част бити човек!... Што се мене тиче, ја верујем да има у срцу људском и светијих покретала но што је самољубива жеђ за славом, а то је: *тежња помоћи својим ближњима, би-*

ти им од користи својим делима и својим животом! —

— Шта? Ви — ви верујете у поштење људско, после свега оног што сте преживели?... А то није ружно... ха, ха, ха! —

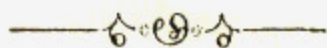
Дружиница оде даље, те несам чуо шта се још зборило о том предмету, с којим сам и ја гдекоју ноћу провео...

У тај мах дође ми друг, па показавши ми часовник, рече ми да није много тренутака остало дисати у меканом, топлом приморском ваздуху. Ја га замолах да само још мало причека, па пошто сам још један пут прошао кроз све главније вртове, чисто гутајући погледом небројене њихове дивоте, седосмо у барку па се отиснусмо од мермерних стуба пристаништа мирамарског...

Кад људе обузме силно какво осећање, они га исказују на различне начине. Неко бурним или тихим акордима на свирци; неко у игри, што га као вихор носи докле га не изневере чула, па је тако срећан у полунесвестици; неко у цртању или појетисању, неко певањем. И ја сам од оних људи што у узбуђењу певају од срца, не бринући се ни мало да л' им је глас мелодичан, или што ће неко пролазећи крај њега почастити га „пијаницом“, „тишинонарушитељем“ итд. што певају за то, јер морају да певају....

Кад нам се барка отисну од Мирамара, кад бацих потоњи поглед на вилистане око њега, душе ми, прса ми тако набрекнуше, да сам мислио еће се распасти, па зато и запевах једну песму, што сам је често певао међу стенама, у горама и ливадама моје миле домовине... Али песма не беше силна као другдаш, глас дршћући малаксаваше, док ме са свим изневери....

На мору нема јека, јер су простори безгранични.... Човек, са свима својим исполинским идејама, са свима својим осећањима, за која мисли да су Бог зна како огромна, губи се у овакој огромности природе, као капљица у мору....

大元正印林氏通德
理學公孫平公 子如蒙子如蒙

СТУДЕНИЦА.

ПУТНИЧКА ЦРТА.

Да ви знате наше намастире,
Наших славних цара задужбине,
Какви ли су и колики ли су!

С. Н. П. Ц, 37.

Вѣра твоја спасе те!

Спаситељ.

1864.

ВЛАДИЦИ УЖИЧКОМЕ ГОСПОДИНУ ЈАНИЋИЈУ.

Преосвештени господине! Допустите да овај са-
~~ставак~~ задичи ваше високо име, ^{појми овај састав} те да вам тако бар
колико толико захвалим за доброту којом учинисте,
те ми је могућно било да пропутујем и да познам је-
дан тако важан део наше драге отаџбине; — кад ми
околности не дадоше да вам се лично захвалим на
узвишеној љубави којом потпомажете све што ће нашу
млађану књижевност подићи и оснажити.

В. Ђ.

„О буразере!“ викну Марко колико га грло доношаше кад дођосмо до потока Лопатнице, што мало подаље од лопатничке механе тече испод једне стране.

„Ој“ одјекну са стране, и ја угледах једног козара где се вере по кршу за својим козама.

— А да славе ти, је ли нашла ријека? — викаше мој пратилац даље, склопивши шакама левак око уста, да га пастир само чује, јер у потоку беше доста сваљених стена, па је вода брујала да се једва човек и у близо разумевати могао с другим.

„Аја! Можете прећи слободно!“ одговори козар, и мени чисто паде камен са срца, јер бујица беше покварила ћуприју, па бих морао ноћити у лопатничкој механи а ко знаде какве су наше механе и поцадама, може мислити какве морају бити тек оне што су у планини крај крчаника, којим ако прође који ера с катраном у недељи дана и то је доста. Еле, помози Боже! Терај на воду.

— Пази добро! — викаше ми пандур, — мало на више!... Иза те стене!... Тако... Ба! — и наши коњи сретно узтрчаше на другу страну, па почеше живо грабити.

— Хоћемо ли скоро уз Баково, Марко? —
запитах ја сећајући се непрестано што сам у
Карановцу слушао како је страшно тешко пре-
ко те планине прећи.

— Хоћемо ба! Само док пређемо Маглич!
Него нам ваља потерати, ако мислимо у нама-
стир на конак! —

И да несам био намислио право у Студени-
цу, морао бих обости коња да се што више
уграби од кише, јер по небу вијаху се густе
облаци, као да није било доста потопа за по-
тоњих осам дана, за које време није никако
ни престајала. Ја се дакле још боље завих у
дубе — у Августу! подвих пешеве под моја ко-
лена, па ободох ђогата да стигне пандурског
коњића. Земља беше љигава, коњи су се спо-
тицали о клизаве цомбе, ма су опет добро гра-
били, јер смо им у Лопатници дали по оку зоби,
само не би ли нас уз Баково добро изнели.
Кад се примисмо уз једну камениту страну, пође
још боље. — Ха још мало, ха ђогате, — уз то
по који пут и стременом, и на послетку — бе-
смо на коси. Али вредно је било што се мало
промучисмо. Поглед с те косе не ћу нигда за-
боравити!... Одмах од наших ногу спушташе
се брег тако стрмо као зид... И са свију стра-
на спуштаху се планине и брегови к истој до-
љи. У сред те доље уздизаше се један брешчић,
а на њему седам четвороугалних кула, састав-

љених једним грдним платном у венац, који се још прилично одржао... У тај мах беше синуло жарко сунце кроз продрте облаке, и разваљени град одбијаше се чудно од густог, тамног зеленила, које га са свију страна окружаваше... Један гавран прну с развалина тек што ми обрнусмо коње уза страну да мало дахну, па полете право нама...

— Ето Маглича господине! — рећи ће Марко показавши ми руком развалине. Сама чудна дивља романтика што беше разливена у то околини, сам онај вео свечане туге што застигаше фантастички положене развалине, био би доста да занесе свако срце, које је поле пријемљиво за те утицаје. Али ја се уз то још сетих оног разваљенога града у Босни што се над поносном реком Босном извија на једној грдној стени, сетих се да су и у њему таке куле, и да се и оне развалине зову *Маглич*, па ми моја машта у тренутку створи дивну причу из тамне прошлости наше, сетну, као сетан јек од гусала што причају те дане... Како бих радо сишао у ту чаробну дољу, да се прођем по тим развалинама што су биле сведок наше славе и величине, па да пустим сањаличком срцу на вољу, да још један пут поврати у живот што је давно изумрло, да зајече мрки кланци од ратничких усклика, да се с поноситих кула још један пут залепршају свете заставе,

и да се захори јуначка песма, да бар за тренутак, бар у зрачноме сну разгрејане маште, поврати наше царевање!... Али која вајда?... Кад се пробудимо, биће нам теже на срцу...

— Бог и душа еве га! трже ме Марко из мојих сањарија. Ја се обрнух њему, и зачудих се кад угледах да је пребледео као да нема капи крви у њему, где пружио руку на гаврана што га мало час поменух, па стоји ка' скамењен. Ја не могах да појмим шта то значи.

— Шта је теби Марко? —

— Погледај де добро, господине, ту злосретну тицу! Колико сам год пута на ову косу стао, свагда је прнула с развалине к мени, гакнула неколико пута, па се онда полако спустила опет у град. Запитај кога год хоћеш, ко је овуда прошао, па ће ти казати да је и с њим тако исто било. Да сиђемо сад у село, па да запитамо седе старце, сваки ће нам рећи да су њима још њихови дедови причали за тога гаврана, како вазда гракће на граду, и како свакоме путнику узлети на сусрет, као да хоће да пита за некога, као да се неком нада!... —

— Га! га! га! — проговараше нам при чувар разваљенога Маглича, облећући око нас, па се онда спусти опет у дољу право граду. Не знам од куд ми у тај мах паде на ум што сам читао у једној јестаственици, да гаврани могу по неколико стотина година живети...

У један пут се промени цела околина. Густе облаци на један пут искрснуше под нашим ногама, као да су у тамној шуми од векова скривени били, па поплавише и град и дољу, беснећи као узрујано море, и ја први пут осетих величанственост, за коју Његуш пева:

„Сто пута сам овђена сједио
И грија' се мирно с прама сунца
А под собом муње и громове
Глед', слуша' ће но цијенају
Гледа' јеком града стравичнога
Бе с' пода мноме јалове облаци!...“

Непостижна природа кадшто је својим појавима тако чаробна да јој никаква вештина није кадра подражавати, и ако би се њене дивоте исказати могле, то би можда само музика у стању била, јер само је она кадра исказати што никакве речи не ће исказати...

Ми пођосмо даље.

Како је било стрмо, водисмо коње за уздице и тако приспесмо до у дољу, где крај друма нађосмо и једну кућу. То беше једна од оних механа што ће само испод руке послужити путника, јер газда не ће или нема новаца да зида „механу по плану“ као што је власт наредила да мора бити свака нова механа, па је свој чардак и кућу (кухињу) саградио крај друма.

Пошто се мало одморисмо, пођосмо уз Баково. Испрва је узбрдица била обична, немајући никаквих особених тешкоћа за путника;

но што смо даље јахали то све стрмија постајаше, то се све залудније освртасмо за каквим равњем, па ма како мали био, само да дахну коњи. Небо се мењаше готово сваки часак. Сад сијаше сунце да не може боље бити, и ја могах с ове висине далеко погледати по китнастој и убавој земљи нашој, уживајући у најразличнијем преливању боја, од угасито зелене шуме око мене, до јасно љубичастог вела што застирало далеке планинске венце, губећи се у азурноме небу. Али несам могао дуго уживати гледајући зелена и јасно жута поља што онако дражесно разбацана беху око савијутака какве речице, јер ето сад се у мах тако смрачи да једва човек пут видети може, па се за час осу такав пљусак, да смо на брзо били праве додоле. Пошто је небо тако жестоко искалило своја препуна прса на нама, онда би се опет осмехнуло, као да се само чуди својој жестокости, или као да је за то просуло толико кише да би се сунчани зраци могли огледати у капљицама по лишћу, са својим хиљадостручним прелевањем свију боја.

— Има л' још дуго уз брдо Марко? — запиташ ја, на послетку, видећи да пењању нема краја.

— Богме, господине... — одговори пандур уставши на узенђијама, па обрнувши мени лице — видите ли, хеј, тамо оно пресло? — и он пружа

жи руку на једно угнуће међу двома чукама, што нам беху у врх догледу.

— Видим, је л' оно коса Таковог брда? —

— Оданде тек настаје, господине, Таково! Овај ме одговор запрепасти, јер ја бејах прилично уморан, још уз то потоњу ноћ несам добро спавао.

— Па зар ти мислиш да ћемо вечерас у намастир? Мрка работа! —

— Ко? Зар ми? Хоћемо ако Бог да! Само нека није Студеница надошла, па не мари ако и који сахат ноћу узгонимо! — Он то у речи а ето нам на сусрет некакав Ера. Завио црвену чалму око главе као прави Турчин, раздрљно прси, те се види како муна прсима спава „црно јаће од пола године“, засукао ногавице од сукнених чакшира па иде бос, а опанке, бјечве и назувице обесио о раме. Десном руком вуцијаше за собом некакав удар.

— Помози Бог! — назваће он дошавши до нас.

— Добро ти Бог дао! — прихватих му ја, док тек Марко викну.

— Нуто Вуксана. Добра ти срећа Вуксане! Докле си се упутио?... — и Марко заустави својега коњића.

— Ене... Здраво добар чо'че! Ето поша' сам до у Карановац. Ма душе ти, свраћасте ли код Милуна Крадивреће у Магличу? —

— Јесмо ба. Мало се код њега одморисмо. А што? —

— А да ето, добар чо'че, спаде ово кљусе с ногу, па би шћео да му код Милуна мало жита дадем. Да л' ће имати жита? —

— Какво то кљусе велиш? запита зачуђено Марко, не видећи никаква коња. — Ти вучеш сам улар!

Ера се жустро окрену, па кад виде шта је и како је, он се тек заблеја час у Марка, час у мене; климну главом, па рече:

— Добар чо'че, јутрос је јамачно био на улару, кад сам га повео из студеничке механе, а куда се сад сторњао, бели не знам! — па оде даље, загледајући пуст улар.

— Е што ти је Ера! Док се ма што не домисли, не може да буде! — тресијаше се Марко од смеха, и ја се такође насмејаш од срца, па се окренух да бар још један пут видим Вуксана. Он са свим тихо корачаше својим путем, као да је само једну подвезицу изгубио.

— Чудо се не врати да тражи коња? — запитаћу ја Марка.

— Ко? Зар Вуксан? Не знаш ти њега, господине. Идем ја ономад из Чачка у Ужице с некаквим писмима, па у путу стигох њега где тера једну кобу, натоварену лонцима. Није ми било преше с мојим послом, па велим могу мало погегати с Ером, једно да ми се коњ одмо-

ри, а друго да се ја мало насмејем, јер не сме валити да ће он какву по еровски рећи. Док ударисмо крај неке цркве. Ера завири у нутра како беху врата отворена, па рече: „Да Божја ти вјера, друже, жасне цркве а страшнијех светаца! Да је пусте доколице, да се човек пу-стога Бога намоли!“ Још се ја смејем тој лакрдији, па пођосмо даље путем, док тек звизну поред мојих ушију некаква каменица, па Вуксана у главу. Обли га свега крв. Ја притр-чах, а он само брише крв пешкиром и стаде псовати козарче што се беше бацило каменом „А да, вели, добар човече, да нешто не дај Бо-же удари у трговачке лонце, шта би онда би-ло?“ Кад је њему толико стало за његовом гла-вом, не ваља се чудити ни што не делече за једним кљусетом! —

И сад окупи Марко толико лакрдије о ерама причати, да сам се морао добро држати да не паднем од смеха с коња, а што је још боље било, поред тих његових прича и не осетисмо кад се испесмо на оно пресло, што ми се пре сусрета с Ером, учинило на крај света.

Ми уђосмо у ђаковачку планину, у то чувено хајдучко гнездо. Ја сам подоста грдних пла-нина видео које човек не заборавља пошто их је само једноч видео; али све стене и мрки понори, сви величанствени кланци и водопа-ди, све пећине са небројеним накитом од ста-

лактита, све те дивоте не учинише таког утиска у мени, као ово мртво, немо величанство горостасне и правековне планине, које се човечија рука још није дотакла, као та ледена тишина у којој се чује ако ветар само један жут листић у шушљаку преврне, као та свечана помрчина у коју не сме да се усуди ни један зрачак сунца кроз непробојну густу шуму... Смех изумре на уснама...

Марко покуша да још коју лакрдију каже, али на мах умуче, јер и њему, што је толико пута већ прешао преко Ђакова, беше необично да слуша како му намрштена планина стократно враћа његове речи, као да га кара што скрнави њену тишину... И сам топот наших коња, који једини заталасаваше онесвеснули ваздух, који се онако тешко налегао био на све око себе, беше потмуо, јер су коњи газили по шушљаку, који се Бог зна колико стотина јесени слагао. — Подигох главу колико сам могао више, али не могох сагледати врха ни једној једли а камо ли да сагледам комадић плавога неба... Свуда, куда се год око обрнути може, не сагледах никакве друге боје до црнкастог зеленила, јер у овом вечном сумраку и беличаста кора јаворова изгледаше тамно. Човечије се осећање за чудо брзо уподоби околини у којој се находи. Мој Марко што мало час онако весео беше, не прође ни један сахат, како

смо пошли уз ту чудну планину, поче из тиха да јечи, док се мало по мало то јецкање не сли у неку тужну, тиху мелодију, којом поче певати неку песму, или боље да кажем прве две речи од неке песме, које је непрестано понављао, по чему се могло погодити да су му мисли Бог зна како далеко, и да те боне тонове само срце плаче... Мени се учпни да слушам гусле, тако та песма беше налик на оне звуке, које је само горко ропство из човечијег срца изазвати могло... Сад се тек сетих да је Марко из Турске, сад се тек сетих да ми је причао како је лане пребегао у Србију... У његовом су срцу још незалечене тешке ране...

У сред те горске тишине, коју не прекидаше ни жубор лишћа, захори се нека страховита рика, која се стаде разлегати као какав прасак. И нехотице ми полети рука десној кубури, а Марко скиде брзо своју крџалинку, коју беше о лево раме обесио, па заустависмо коње. Рика се понови још неколико пута у правцу којим ми иђасмо, час јаче а час слабије, земља тутњаше, и на мах за тим чусмо где нешто бупну тешко о земљу, и тутњава опет поче.

— Неко ће бити у невољи! викну Марко, и ми ободосмо коње на ону страну одакле се рика чула. Што су нас хитри коњи ближе месту доносили, то смо све више и људских гласова чули, и могли смо из тутња распознати

да се неколицина рве. Мало за тим стигосмо на једну малу чистину и ја сагледах слику, какву још у животу не бејаш видео.

На пољаници рвала су се два планинца с једним човеком, хотећи по свој прилици да га свежу, јер један држаше у руци конопац. Па каква беше снага у тога човека да њих тројица несу кадри да га савладају? Како на тој чистини беше довољно светлости, то сам могао да му добро видим страшно лице... Глава му беше заваљена, његова неошишана коса беше тако замршена, као да је није Бог зна од кад чешљао, његове крупне, закрвављене и полупреврнуте очи беху искочиле као у вола, претураху се у очњим дупљама бесно, али немајући више снаге да штогод погледају, његове чеоне, слепоочне и остале жиле беху све набрекле отрованом крвљу, као детињи прст, па тако цело лице изгледаше као да је чивитом намазано. У том трулом плаветнилу, могао се распознати по који раскрвављени траг ноктију, уста му беху разваљена као у каквога звера, и поред страховите рике, која ми потера хладну језу уз цело тело, пресипаше му се из уста и бела пена, цедећи се низ необријан подбрадак... На њему сваки комад руха беше искидан и поремећен, и оно што је било на њему, беше све блатом замазано. — Мало даље од бораца стајаше младо црнооко девојче, ко-

ме се на лепушкастом лицу огледало крајње очајање. Суза за сувом из њених милостивих очију, сустизаху јој се на здравоме руменом лицу, а руке, што их је онако очајно грчевито склопила, беше пружиала ономе страшноме човеку, и цело јој тело беше к њему погнуто. У целом њеном положају беше тако жарка молба, да би је човек разумети могао и да није онако меканим, слатким гласом молила:

— Бато!... Сажали се на мене, бато, стишај се, живота ти!... Бојане!... Ох тешко мене несрећници! — и јадници клонуше немоћне руке низ тело, а тешка глава на прси.

— Света правда!... Бабова сабља! — то беше једине речи што је бесомучњак изговарао; али глас који у тим речима беше, потеря нам косу на више, а следи крвцу у жилама.

Ја и Марко скочисмо с коња и притрчасмо, али међу тим беше бесомучњак опет свезан.

— Тако!... Сад се не ћеш више одрешити до намастира! — хукну један од људи бришући рукавом зној с чела.

Брзо смо дознали шта је и како је. У Бојану је „нечастиви“ причаше нам пратиоци, па га његова сеја — оно девојче, што наоко горко роњаше сузе, повела св. краљу, не би ли му лакше било. У путу сунмали доста муке, а кад стигоше на ону пољаницу, покида у своме беснилу све конопце, којима је био утегнут.

„Добро те је Мара — вели — зовнула нас по-
више, јер шта би могла она јадница, кад га нас
троје једва савладамо?“

Марица јецаше, а њен брат кидаше у бесни-
лу зубима парче по парче својега јелека и гу-
ња, које је само докопати могао, загунђавши
по које „Света правдо!... Сабља бабова...“ и
ричући потмуло.

Ми хтедосмо да их пратимо такође, почем
ће и они куд смо и ми пошли, али то није мо-
гућно било. Коњи су страховито зазирали од
бесомучнога, тако су му грозна била покрета-
ња, тако се зверски разлегаше његов глас. С
тога ми морасмо протерати коње напред, и
они тако грабише, ма да их не бесмо ни такну-
ли стременом, да су они на скоро далеко за
нама остали.

Мене беше дубоко потресло то што видех
на оној пољаници. И сад ми пође уз тело језо-
вита хладноћа кад помислим како беше страш-
но погледати оно накажено лице, на коме не
беше остало ни трага каквом човечком осећа-
њу или каквој му драго мисли, оне зверске
црте које ми се на зверињу ни у пола не би
тако страшне чиниле, као што ме изненадише
на човеку; и сад ми је чисто жао кад се сетим
лепе Маре, што лебђаше над својим бесому-
чним братом, с оним анђеоским лицем, на коме
и очајање беше умиљатије, и с оним звучним

јасним гласом; — али у онај мах несам се дуго с њима бавио, јер сам имао и сувише да се са собом занимам. Умор ме беше савладао, коњ ми сустао, киша се спустила, као да не мисли престајати бар за месец дана, а до врха Баковачке планине још читав сахат!... Док се испесмо на косу, чињаше ми се изданух. Па ипак, то беше нешто више од пола пута, и то лепша и лакша половина; јер сад се ваљало спуштати тако стрмо, да је стазица — крчанику ни помена нема — испресавијана на десет лактова док нас спусти само за који хват ниже. Одмах се сетих летења низ Вукан, кад но бејаш у горњачком Ждрелу, јер као што ми се тамо под ногама отискивао по читав товар шиљкастих камичака, па сам заједно с њима морао по неколико тренутака летети, тако се и овде срожаваше свака стопа раскаљане земље, где би коњ ногом стао, да сам морао напрезати сву заосталу снагу у сагибачким мишићима на мишицама, ако несам хтео да упустим узду и доратову гриву, и у ножним опружачима, ако несам био рад да пролетим коњу преко главе, па да се, заједно с њим, скотрљам у какав амбис. Марко беше навикнут на такво путовање, па се спушташе полако не говорећи ни речи, али мене покадшто тако штрецаху прикљештени живци у мишићима, да се чисто не могах уздржати да не прогунђам по коју

клетву и што сам се кренуо на такe муке... На-
предовало се не може бити грђе. Мене већ три
пут спопаде хладан зној — као да ме није киша
тако умивала да би победио па да сам као Арап
црн био — па кад се осврнух да видим колико
смо се спустили, а оно могао би човек доба-
цити на косу... Како ми је било, може зами-
слити онај само који је био на сличним јадима.

— Ој Марко! викнух на послетку.

— Ој, господине, — разлеже се Маркова
гласина.

— А да стани човече да дахнемо, ја погубих
данас! — викнух му, па обрнувши коња уза
страну пред један раст (као велим ако је и коњ
малаксао да се не котрљамо дуго, но да се има-
мо где зауставити) извадих ноге из узенђија,
пустих гриву с уздама, па се опустих на седло,
да бар колико толико лабавошћу поткрепим
мишиће, које ваљда нигда још несам тако на-
презао као данас.

— Држ' се господине још мало, скоро ћемо
у град ако Бог да! — тешио ме пратилац (доц-
није сам дознао да се „град“ зове намастир,
с тога што је заједно с ћелијама грдним зидом
опкољен), па ми стаде причати како је Ера био
једноч на ручку код кадије, па како се кадија
жестоко ујео за језик, али сад ме не би насме-
јао ни Шекспиров Фалстав како ми је било.

Пошто сам се бар толико поткрепио да ми

ноге не спопадне грч од вечног одупирања у стременима, почесмо даље пузити. Али сад се умор повраћаше то лакше. Саветује Марко да се мало сиђемо, па да поведемо коње (оно уреду би било да никако и не јашемо низ брдо, али не даде блато до колена!) и ја пристадох; та пристао бих, на што год хоће, само да мало променим начин. Еле срозак се с коња (нема оне лакости с којом сам се јутрос на њега винуо), закачих уздице о јабуку, одреших улар, па хајд' у име Бога. Стаза је изгледала као она справа на којој праље трљају кошуље кад хоће да заштеде руке, то јест, коњи су ископали неке басамаке у меканој земљи с облим острицама, које су се после на сунцу стврдле и осушиле, па сад поливене данашњом кишом градише клизавицу каке само о Богојављењу бити може. Кад се мој коњ са својим чавлима и и плочама захуктавао низ брдо као да се учи тоцилању, како ли сам морао тек ја летети с мојим влажним опанцима (бејак обуо шумадинске чарапе да ми се панталоне при јахању не засукују, па с тога морадох везати и опанке...) преко љигаве низбрдице! Да несам држао у руци улар, Бог зна где би се зауставио, но 'вако ме је то држало, јер дорат је опет имао прилично снаге да се укопа, те да пажљиво бира место где ће стати.

Сад није доста било што сам и онако мртав

уморан био, но још почесмо по несрећној лавици падати час ја, час Марко. Тако сам једном лупио да беше срећа што се и коњ у тај мах не оклизну, а не бих ја целивао светог краља, камо ли да бих сад ово причао. Да ме је ко у онај мах запитао где сам се убио, не би му знао ни једно местанце на телу показати где ме није болело.

— Да л' има где воде близу, Марко? — запитих на послетку од све муке, јер ми се језик беше прилепио за непце.

— Богме нема до ријеке, ван ако ћеш пити на каквој локви, ма теби се не допадале ни она вода у Лопатници!

— Хајде даље, зар стигнемо живи до ријеке! — рекох ја, стружући ножем блато с обадве руке, јер сам се, падајући, дочекивао на руке, па онда пођосмо даље.

Али још не беху крунисани моји данашњи јади. Све је то било цвеће и ковиље према мукама што настадоше пошто се са свим смрче, па месеца нема, а стазица се, и онако слабо утрвена, не види, а очи се од умора склапљу, жеђ мори, па на послетку остадоше ми дорату предње плоче у блату, па поче и он да рамље... Не бих вас мучио причајући вам овако немиле ствари, али човек се радо сећа беда и невоља, пошто их је једаред препатио, па крај веселе ватрице, у сухоти и свакоме добру, прича

како му је било. Али никаква напрезања несу залудна. Благослов се покадшто задоцни, али ће тек свакако доћи.

Кад се, у неко доба ноћи, толико спустисмо с кобнога Бакова, да смо већ јасно чули како у дољи хуји и бруји река Студеница ломећи се у своме брзом току о небројене грдне стене што су се уњено корито згрувале, на један пут нешто се завадише пусти прни облаци на небу, па се стадоше разилазити куд који, те тако на један пут сину весела месечина — (та њој се обрадовах као истом сунцу!) па оживе све!

Тек што нас обасја љупка месечина, Марко пружи руку к југу, па ми рече: „Погле, господине!“

Погледах — и умор, глад и жеђ одлетеше, као да ме несуд тога часа онако страшно мучили, заборавих изломљено тело и страховита напрезања која ме беху сатрла, заборавих све — све, само сам гледао, тамо куда ми је Марко показао. Моја цела душа беше у томе погледу. Ја сам гледао величанствени спомен српске некадашње славе, царску лавру, дичан узор византиског немарства; ја сам непомично гледао чудотворну *Студеницу*, ту достојну задужбину што је српски краљеви оставише за спомен своме народу, узвишену чуварицу највеће светиње у Србији, *светога краља!*

Како лепо блисташе та Србинова амајлија кроз танки вео фантастичне месечине!... — — —

Несмо ишли право у намастир које с тога што беше доцкан па несам био рад да будим св. оце, а које што несмо знали како је на реци. Преноћисмо у једној кући крај пута, у којој нас примише како може бити боље. Сутра дан грану сунце, да је милина човеку погледа-ти око себе, а ми се бацисмо коњма на рамена, спустисмо се уреку, трећосмо валовиту Студеницу, пројахасмо поред „Савових стена“ где се река најљуће разбија и пенуши, проћосмо крај једне ковачнице „кумовске“, и на послетку ево нас пред капијом, пред зидом, рад кога Студеницу „градом“ зову.

Скочивши с коња бацих цубе преко седла, те уђох у намастир, оставивши Марку да се постара за коње јер он је — вели — научио како вала с калуђерима па и не питајући никога уведе коње у ар.

На дну некаквих дрвених стуба којима се пење у гостионице (тако се зовусобе за госте) кашључаше један блед калуђер; приђох му руци, казах му се ко сам и шта бих рад био, па запитах за г. архимандрита.

— Он је — вели — отишао до механе но ћемо га зовнути! — Једно ћаче отрча, а ја остадох пред јужним вратником (Portal) намастирским дивећи се вештачким резотинама у мра-

мору од кога је саграђен овај величанствени сведок некадашње наше културе, ес дивећи неимарској сразмерици у којој стоје поједини делови на целој грађевини међу собом. Међу тим ето г. архимандрита. С њим говорих што се обично у оваким приликама говори.

— Како то јутро несам дуго путовао, није ми се ваљало дуго одмарати, но се само пресвукох, па одох гледати намастир, за сад само с поља док се не добије времена да будем уведен у свети храм.

Познато ће бити мојим читаоцима да је Студеницу сазидао Немања, и да је св. Сава у томе намастиру помирио своју браћу Стевана Првовенчаног са Вуканом, које му не беше доста херцегство хумско, те беше помоћу угарскога краља Емерика стерао брата с престола, (1202) — преневши из Хиландара мошти својега оца; с тога не ћу о томе говорити, но ћу прећи на саму грађевину. „Студеница је, као и све старе црквене грађевине по Србији, зидаана по главном начелу византискога зидања, т. ј. и њен је темељ грчки крст. Над укрштањем подиже се високо кубе, за знамење господњега васкрсења. Побочне црквице (певнице) зачељене су као и зачеље (апсис) а припрата је (нартекс) широка као и цела грађевина.

Над храмом (онај део од олтара до припра-

те) уздиже се красно кубе носећи на себи велики крст. У трулу (тамбуру) које је обично високо озидао, и на коме је кубе (кров) ударени су силни уски прозори, а међу њима су ликови светаца и пророка.

Сјужне стране цркве је најлепше предверје у Србији, и тај је вратник налик на оно предверје ек-мијазимско у Еривану у Персији, и опомиње нас на романске вратнике по црквама.

Зачеље је подељено на троје. Средњи је део највећи а сви суделови округли. У крстообразних цркава узима се обично ту рогљаста форма. На њему је велики прозор са два ступца.

Звонара је студеничка зидана, и то не над припратом, већ одвојено на страни, као каква кула.

Студеница није покривена оловом или бакром, већ црепом, по талијански.

Главна је црква од мермера, уз њу је с pročеља¹ из почетка сазидана једна врло ружна припрата,² с чега је прочеље до подстрешја³

¹ Façade, предња страна на грађевинама.

² Narthex, она преграда како се уђе у цркву из које се тек улази у храм и то или на једна или на троја врата. У прва времена хришћанства стајаше ту „оглашени“ и покајници.

³ Kranz gesims, изидан на кит под стрехом.

у цркву дошло, а и забат¹ је што је озго с поља остао, сасма олупан и нагрђен.

Па и од старинске грађевине само је платно с лева по првом чистом византиском плану, вратник² на тој страни са свим је просто састављен и нема никаквог накита, тако је исти и прозор с те стране у зачељу, али напротив вратник на десној страни као и прозор с исте стране у зачељу обилато су украшени и накићени.

Много су се више умешали последњи немари у план првога, на вратнику с прочеља. Вратник овај не само да није сразмеран према ширини прочеља, већ као да је прилепљен на оне две пруге (лизене) што су посред прочеља.

На првоме плану слабо је било накита на грађевини, као да се свуда штедело; онај мањи вратник (што у великом стоји) мање је искићен од великог, и већма личи на округле лукове око прозора, који испрва беху ступцем раздвојени; велики је вратник с тим луковима скоро једне висине.

У осталом на томе се вратнику види како су стари китили улазак обилато.

У пољу над вратима стоји изрезан грчки.

¹ Prebel, онај триугални зид што с прочеља заклапа кров.

² Portal, обилато искићен улазак.

крст (оба крака једнако дугачка, у римскога је један дужи) и друге издубљене шаре до њега. Угласти диреци с луком око тих малих врата, обложени су још једним обилато искићеним оквиром, који много наличи на прекрасна врата у грчкој архимандрији „Грото Ферата“ која је сазидана око 1000. године у брегу сабинском код Рима.

Као год и тамо, тако је и у Студеници тај оквир попуњен најситнијим арабескама¹ и цвeticовима на завоје, а пречаге над вратима животињом по замршеној лози. С те стране по тој оплати (оквиру) што је малом уласку окренута, виде се дванајесторица апостола испупчено изрезана.

Уз овај оквир стоје лепо угођени диреци и полуступци и средњи ступци на лавовима, у тих стубаца су чисто коринћанске главе у нечем преиначене, и имају подстрешје подуплаћено акантус² плочом, с које су изведени лучићи као потковице. — До њих су опет два облука (полукругла лука), који се с поља и изнутра испупчено виде, искићени акантус-лиш-

¹ Blattwerk, онај ситан накит на грађевинама што је налик на лозу винову ли од траве траторка.

² Разрецако лишће од камена што краси главу коринћанских стубова.

ћем, па као и поље, што је међ њима, бојом
исписани.

А у пољу¹ на камену изрезан је испупчено
Христос на престолу с два анђела како се мо-
ле. Коло им је око главе с акантус-лишћем у
округ попуњено. Ова испупчена слика (рељеф)
једна је једина * у Србији, на којој су и при-
лике (фигуре) и види се да је она са које ста-
рије грађевине. Данас је она јако од Турака
олупана.

Предња страна од великог лука с поља сто-
ји на главама двоје зверади, а плоче (плинте)
на два стуба за себе. Среда је од лука једна
велика зверска глава, из њених прождора изи-
лази извијугани накит, а по тим вијугама су
центаври стрелци, како лове лавове и другу
зверад.

И заиста је то прави дивљи лов, свака сит-
ница као да је жива, мислиш миче се; истина
оно је по вољи смишљано, али је опет као и
све друге резотине, израђено за чудо вешто,
те је налик на оне красне радње од мермера
у св. амвросијиној цркви у Милану.

¹ Значи свако просторје на зиду, а tympanon
значи онај комад зида над вратима што лук за-
хвата.

* Ми смо видели још једну и то у В. Градишту,
у авлији једнога грађанина, но мислимо да је
већ послана народном музеју у Београду.

То би исто рекао и о оном прозору што је обилато украшен у великом зачељу. Он је као год и онај у панагији никодимској у Атини, раздељен с два ступца, а по оквиру има за украс различита цвећа и звериња.* —

„Па хоћемо ли у цркву господине?“ запита ме г. архимандрит, уз кога беху још два калуђера, и који беше тако добар те ме је сам потражио, „куд се ви пентрате, не би вас човек никад наћи могао.“

Ја му захвалим на доброту и ми пођосмо западним вратима, јер се она обично отворају. Баш у тај мах пролажаше један Студеничанин преко порте, носећи неки џак на леђима да не би обилазио доле поред реке, па не хотећи пропустити прилику да се и уз пут мало Богу помоли, стаде пред врата, прекрсти се три пут, целива оквир на вратима, па оде за својим послом.

Ми уђосмо у припрату, која при свем том што није по византискоме начину саграђена но је после без рачуна дозидана, ипак има неку тајанствену дражест, што да тако речем,

* Ово неколико немарских цртица навео сам из великог и вернога дела „Византиски споменици по Србији“ од Ф. Каница, једно с тога што је исто дивно израђено, колосално дело, у нас врло ретко, а друго да црта колико је могуће потпунија буде.

Грциски од А. Самарџића

чисто освештава човека, пре него што ступи у сам храм.

Одмах како се уђе у припрату с десне стране, находе се остатци некадашње величанствене крстионице, за коју мисли г. Каниц да је личила на красну крстионицу пред црквом св. Ђорђа у Цариграду, и то с правом, јер то јасно показује доњи венац и седам подлога за стубове од белог мрамора, што се још одржало. У сред пода некадашње крстионице стоји мермерни путир од једноставнога комада (6 педи висок, а 3 у пречнику) покривен мермерним заклопцем, на прилику као половина призме, на коме су разне шаре изрезане.

— Па шта се сад држи у томе путиру св. оче, кад се више ту не крштава! — запитаћу ја св. оца што до мене стајаше. —

— Ту чувамо воду што се на богојављење освешта, да би имали целе године до другог празника! —

— А за какву вам је потребу та вода? —

— Дајемо тако сељацима, кад их забоде очи или друго што, па им буде лек! —

На угловима што састављају у припрати платна с храмским прочељем, налази се с десна и с лева по једна зачељена капелица, које се зову оставе, ваљда што се у њима остављају утвари (један сељак што за нама беше ушао

да гледа, назва их преслонак, што су као преслоњене уз главну грађевину).

— Ми уђосмо у леву оставу, јер су у њој све утвари, а десна је празна. Ту видех неколико дрвених оклепаних скриња, с катанцем и без катанца, како се већ која десила; и из тих буђавих и прашљивих скриња, стадоше ми св. оци износити једну по једну драгоцену утвар. Ја ћу их ређати онако како су ми коју износили а не по њиховој вредности или важнијој старини.

Омофор (св. Саве. Он је начињен од вишње-ви свиле, са златним широким первазом. С оба краја су велике гране златом извезене, и велике кићанке од разнобојне свиле; а преко среде има такође с три прста златнога веза, с многим бисером. У среди је бисером извезен српски грб, двоглави орао. Златан бочни вез у среди је с једне и с друге стране покварен и искрзан, па су га калуђери закрпили комађем жутог и белог различитог ширита. Црвена постава тога омофора јако је исцепана.

— Ево и једнога сакоса св. Саве! — рече један од св. отаца, ма ја по самоме ткању и роби не бих никако рекао да је оно носио творац српске цркве.

— За петрахил, који ми за тим изнесоше, пре би се то могло веровати, ако се узме да је онај омифор одиста св. Саве, јер је и на њему

иста роба, исти онако богати вез и рад. У половини тога петрахиља извезена је златом и разноцветном свилом слика богородичина и по један анђео на обе стране, а од ње к једном и другом крају поређане су слике свију апостола, заједно с њиховим именима, тако исто извезене и свака у округломе пољу с једне шаке. На њему има и једно пуце сребрно с празним улочицама, у којима је по свој прилици било драго камење. На осталим пуцетима види се да су доцније додавана.

— А ово је покров, што је поклонила султаница Милева намастиру, да се њиме покрива ђивот св. краља! — рече отац архимандрит, ширећи покров јадне жртве за љубав народа.

Лице је на томе покрову од угасите свиле, нарочито за тај посао грађено, јер дугачки турски натпис на њему није исписан, већ при ткању уткан међу златали гране, у правим врстама, које су дугачке као и цео покров. Са свију поруба висе небројене кићанке.

— Сад тек имате нешто да видите! — рече коше свети оци ширећи још један грдан покров.

То је дар патријарха Чарнојевића. Основа је од самога сребра, а потка (гране) од злата. С бокова стоји с једне шаке зелена кадива, а на оној страни где је натпис и према њему,

с по две шаке. Дуж целе кадиве протеже се красан широк златали вез. У натпису је свако слово дугачко као прст показач, и речи несугласице међу собом ни мало раздвојене, но свака врста изгледа као једна реч; слова несугласице везена или уткана већ удубљена у кадиву, па позлаћена.

Ево тога натписа:

† Златотканїи покров сєи блаженїишии великии господинъ господинъ арсении уствертїи православнии архїєпископ пекски и всеи іллірїко сербани патріарх, во славу божїю и во любови згодникъ божїю светомъ стеканъ первовенчаномъ краљу сербскомъ и всеи поморскїи земли бившемъ. собственнымъ иждивениємъ сочинни и дарствова за веунти спомен светон царскон обители студеници храма успениїи пресветымъ богородици ижеже светымъ целованиїи и уждотворниїи мошти поучивают. да въ уест его святаго величїєства кувот покривает сѧ. сочинї сѧ лета 7247 (1747) во от его создании резиденциїи патріаршиє карловацкон во сїрмїи. посла сѧ во реуєнъ обител 7253 (1753) подписа аз смиренни спископ каранс (сєбешкїи.) вершав. (кїи) греш (нїи) іоданъ.

По свој прилици није г. Каниц знао за овај надпис, кад је у топографијско-историјском делу својих узоритих „Споменика византиских“ написао:

„У Студеници чува се највећа светиња у зе-

мљи, мошти првога краља Стевана Немање, који се међу свецима слави под именом св. Симеуна. Њих пренесе у Жичу 1227. год. унук његов краљ *Радослав*, но после буду опет враћене у Студеницу и сад *почивају пред иконостасом у једном дрвеном ћивоту (?)*, који је сав подуплаћен прним ебеновим дрветом, и седевом. О празнику св. Симеуна, новoga мироточца (13. Фебруара) отварају калуђери ћивот, те народ приступа да целива свеца учело.“

Жалосно ће то бити, ако су сами чувари те српске светиње тако известили ученога г. путника, као што је сва прилика, јер кад ја прочитах горе наведени надпис, г. архимандрит рече.

— Е вала, колико је год путника долазило у намастир од како сам ја овде — а биће томе скоро двадесет година. још нико не могадија, ше прочитати му запис! —

Могуће да је то био и само комплименат — али ја морадох и њему преписати један егземплар тога надписа с растављеним и развршеним речима како би читкије било.

Пошто прегледах Чарнојевићев поклон, изнесоше ми једну *икону*, за којуми рекоше свети оци, да ју је просветилац носио на прсима, кад је проповедао. Икона има два лица: на првоме је на забату св. Тројица, испод ње десно Безсребрници, а на лево Врачеви. Испод

њих је подпис: Стефанъ Божією мѣлостію пер-
ковенуани краљ сербски прѣложн иконъ сїю ла-
ври сербскои Ствденици. Храмаъ Успеніа Пре-
стыа Богородици. лето Господнѣ: 1442: го.
Паки попомѣсе лета господня 1451: прѣ архиман-
дрїтѣ Васїлїи и всего братства въ темнишкарѣ
прѣ мїтрополїту Георгїи Поповїуу: второмъ ти-
торѣ.“

Икона је дугачка непуних два, широка пак
један педаљ. Цео простор, што остаје празан
међу иконицама, ишаран је врло укусно црним
ебеновим дрветом и седефом. То је на првOME
лицу. Између слике бесребрника и врачава на-
лази се шип дугачак као и цела икона до вр-
ха, а на његовој половини мала преворница*,
која кад се откопча, могу се отворити оба кри-
ла, на којима су врачев и бесребрници, и сад
се види друго лице од иконе, у које спадају и
леђне површине оба крила. У средини другога
лица има златан повелики крст, врло вешто из-
рађен, и накићен плавим и зеленим камењем.
Одмах под крстом стоји лево св. цар Коста-
дин, а десно царица Јелена. Под крстом је
Успеније Богородичино. На леђима левога кри-
ла имају две иконе (Антим, Харалампије и пре-
теча; а под њима Прокопије, Димитрије, и Бор-
ђе) а на леђној површини деснога: Немања
(св. Симеун) у калуђерском руху држећи раз-

* турски: ереза.

вијен лист, на коме стоји написано: презирите земна а иштите небесна; св. Никола мирликиски и св. Ахилије. Доле су: Меркурије, два Стевана, и св. Јавок Персијанин. — Венац на првом и другом иконином лицу исплетен је од сребра као и тешки ланац с пуцадма за вешање о врат. Но што необично у очи пада при овој икони то је дивна живопис. Сви сведци у групама и за себе, што сам их сада побројао, израђени су целокупни а према величини иконе, може се мислити у каквој је минијатури све рађено, па при свем томе слике и групе су тако живо и вештачки израђене, да се на сваком поједином лицу израз разумети може.

За тим сам видео један грдно велики путир од сребра па позлаћен, с дивним побожним сликама и другим вештачким украсима, који је послао на дар Данило „его царскога величества, войска запорожскога, полковникъ Миргородски.“ Слава честитоме Запорошцу, што се у сред бурног живота на крвавој „Сјечи“ сетио да поздрави, тако лепо, своје драго отацтво.

На послетку видех у тој остави и једну кадионицу, за коју се каже да је била у рукама св. Саве али из потписа се види да није. Иста је кадионица од сребра па позлаћена а израђена је тако да изгледа као какав мали готски тороњ са свима шарама и украсима тога

стила. Висока је пед и по, а у среди је толико широка да се једва може обухватити с обе руке. На четвороструком ланцу, што кадионицу држи, с четири покретна шипа од челика, имају многа пуцад и звечци. На маломе капку, под којим се руком хвата, има овај потпис:

Прва страна: ѿ зирше бр.

Друга страна: ат (изломљено парче) шн

Трећа страна: положи и вѣу

Четврта страна: на нмъ наметъ.

На истоме капчићу, на спољашњој, испупченој, и кровастој страни, с обе стране од свечетири цвице има још ово написано:

† сѣл кадионица монастыра стѣденице. домъ прѣсветне богородице, лаври светаго снмѣна нокато мироточца съкока се при итѣменѣ сакм еромонахъ.

Доле на гравираним подножју кадионице урезана су и ова слова, која су доста излизана:

† сѣи бѣлѣгъ създа се въ лс. 1701 (1701) и аште кто отнимѣ да мѣ нѣ благословено.

И овај је натпис на четворо подељен, јер и подножје на капку има четири стране.

— Више нема ништа да видиш ван одежде!

— рече један од мојих светих отаца. И доиста да је још било, морао бих оставити за по подне, јер баш се настајам а и несам био здраво сит. Изађемо из оставе и из припрате па на чардак.

Путници који су видели дивну Аја-Софију, тај узор свију византијских грађевина, то огледало богатства и великолепнои негда тако моћне царевине, описују у читавим књигама како су силно занети били гледајући оно злато, сребро и драго камење, што је тако обилато китило сваку утвар у тој царској задужбини. Ја не знам да л' би ме та сјајна великолепност, од које „човека забоде очи као кад у сунце дуго гледа“ тако дубоко потресла, као што је то учинио први поглед у храму студеничком. Осим византијскога стила у грађевини, нема Студеница више ништа од богатства и сјајних накита византијских; иконостас је мали и незнатан, завесе су од простог платна место свиле и кадиве у самоме злату и дијамантима, амвон је дрвен па угаситом бојом обојен, трошне певнице немају никаквога накита, столови за владара и првосвештеника начињени су просто од дрвета, гдекоје сребрно кандило што горука пред иконома, два гвоздена светњака чудноватог облика, један разглављен орманић на коме стоји икона за целивање с тасом за подарке, и један полијелеј што виси у трулу, то је сав начин, јер красне слике спаситељске нагрдио је клети Турчин издајући им очи ханцарима, док се још на њима пушила српска крв, или танад'ма из својих кубура, где му рука није допрети могла, па се

данас вештак диви степену до кога наша култура беше дошла кад је Јевропа полудивља била, само на жалосним развалинама тих лепих слика... Свега тога нема више, али у студеничком храму имају два ковчега, што су Србину дража од свега злата, сребра и драгога камења које скрива земља у својој утроби, два ковчега, која он не би дао за сав бисер што га крију безадне пучине морске...

У једноме се источило миро из костију *Стевана Немање*, а у другоме су свете мошти *Стевана Првовенчаног*, *краљева српских*.

Свети је Сава тешком плочом покрио мраморни гроб оца својега, и ја целивах само крст што је изрезан у камену, па онда приђох светоме чудотворцу, калуђери отворише ћивот, и ја целивах његово хладно, краљевско чело...

Свети оци поштоваше моја осећања, па ћутећи, тихо, склопише свечев ћивот, не говорећи ни речи да ме не би отргнули из слаткога сна, у којој ме уљуља бурна река што под градом тече, и којој се брујање разлегаше у грдним сводовима владарске гробнице, као да буди мртва величанства из тога тешког сна...

Слике по дуварима (фреске) као што већ рекох, нагрђене су још од Турака, али по ономе што је остало може се видети, да су и Студеницу писали живописци Карејске школе, који су испунили својим сликама све православне

храмове од црног јадранског и егејског мора до иза Москве¹. Сад је десно и лево зачеље у којима су певнице „измоловао“ некакав самоук (жао ме што му не запамтих славно име, које је он међутим тако великим словима написао, као да није био са свим извештан за бесмртну славу која ће крунисати његове слике) и то тако дивно, да ми је чисто мило што је то учињено после походе г. Каница, јер њему би један поглед на те слике ојадио све задовољство при посматрању ове српске светиње, као и свакоме човеку који ма што знаде од вештине, који знаде иоле што је лепо. Да би читаоци могли појмити дело тог ђенијалног самоука, рећи ћу само то, да је стопа у једног свеца над десном певницом, толико исто дугачка као и голеница његова...

Овде ми показаше свети оци две сребрне рипиде, с богатим златним накитом, и надписом: **Сіе рипиде монастира Ствденице србскіе лаври светога Симео́на му́ро́тоу́ца. и о́пра́више се́ трѣ́домъ прои́схвѣ́на кѣр Іо́акима лѣ. зрме (1637).**

¹ То доказује слика Успеније Богородичино над северним вратником, која је иста онако као и оно Успеније над западним великим уласком у Жичу, а обе су ка оно острагу на икони „Блажене деве Донске“ у саборници у Москви (Каниц).

С друге стране опет у округ стоји;

Стъ, стъ, стъ, съкаѡѡ нснѡн небо н земаи
слави его ѡснѡн нже въ книшнхъ Благосло-
венъ гредѡн въ нме господње. ѡснѡн нже въ
вншнхъ.

У олтару ми показаше један велики крст, оки-
ћен рубинима и смарагдима. У самоме дрвету
изрезала је вештачка рука све празнике и све-
це и то тако красно да човек не зна чему пре-
да се диви, да ли оној малешности у којој је
морао дати толике догађаје из светога писма,
ако је хтео да савлада ту огромну грађу целу,
или начину, којим је знао изрезати у такој ма-
лешности како поједине особе, тако и читаве
прилике. За тај крст каже се да га је покло-
нио некакав сарајевски трговац.

Мошти светога краља завио је и запечатио
св. Сава, оставивши само чело отворено за це-
ливање. Преко тога увијене су још многим
одеждама, али њих по кадшто и одвајају до пе-
чата св. Саве, а тај отворити није се усудио
још ни један калуђер па ма он управљао Сту-
деницом педесет година. Краљева је чеоњача
кроз векове поцрнела. На прсима му је поло-
жен мали крст у коме, кажу, има једно парчен-
це од оног чудотворног крста на коме су Жи-
ди разапели спаситеља, што се у нашем на-
роду с највећим поштовањем помиње као „ча-
сно дрво.“ Осем тога има у њивоту неколико

златали убруса, а у једном углу мноштво дуката, тадира и цвандика, што су потоњи поклоници оставили целивајући. Сам пак стари Ћивот у коме се мошти хране начинио је митрополит Симеун 1653. од дрвета, па га је подуплатио седевом и црним ебеновим дрветом. Изнутра је врло просто ишаран дрвеним котурима и шареним бобицама. Ћивот је покривен с два покрова. Оба је градила, као што натпис каже Јелица Карађорђевица (1803). Нови богати Ћивот, за који кажу да је стао 1500 дуката и који је Студеници даровала кнегиња Персида Карађорђевићка, стоји пред левом страном од царских двери, покривен богатим покровом од кадиве.

На десној страни храма, сниже кнежевског и првосвештеничког стола, наводи се у једној оградаци велики мраморни ковчег, који се не може отворити, јер је грдном плочом покривен; на њој је само један крст изрезан. У томе су ковчегу биле мошти новог мироточца, и кадлуђери ми показаше на каменом подножју тога ковчега три улочице, где је, кажу, источило свето миро из краљевих моштију, те су њиме тадашњи свештеници помазивали народ на велике празнике.

Г. Каниц и не помиње у своме делу тај велики ковчег.

Док сам то све прегледао, на један пут је-

кну у високим сводовима храма, страшна вика и метеж, који се на један пут у порти подиже. Ми похитасмо на двор,

У двору беше сила људи. Небројено сељака, деце, момака и манастирских ђака, сви калуђери, беху се скупили око једне гомиле, из које се разлегаше неко грозно урлање, које ме на мах подсети на ону пољаницу у Такову. И доиста то беху довели бесомучњака. Тек сад! Какве ли сумуке морали поднети његови пратиоци, што из љубави према ближњему, мораше ноћу да путују кроз планину где се, на онакоме блату и кијамету, при сваком кораку, живот на коцку меће... Како ли је морало бити јадној Мари, нежној женској страни, кад је гледала како се пати не само она, — шта не ће сеја учинити за свога брата од заклетве! — но и толики људи, што оставише куће, жене и децу, да се само њојзи нађу на невољи!...

Бојан је све више беснео, што се више радозналаца око њега скупљаше, гледајући га укочено, с тога се нареди, те га затворише у једну ћелију, и гунгула се разиђе. Пратиоци бесомучњакови легаше да мало почину, јер баш беху пали с ногу.

Калуђери не знадијаху ништа рећи о бедноме Бојану, и ја с нестрпљењем очекивах да се когод од пратње пробуди, да бих се могао с њим проразговорати. Међу тим одох да видим и

прквицу, што се зове „краљева црква“ у којој данас духовници исповедају, и која је мало десно од храма. За њу вели г. Каниц, да је на њој „одиста лепо неимарско сразмерје.“ Изнутра је начињен нов олтарић, а слике по двару су старе и прилично су се одржале. Особито је красна слика „Въходъ Богородице.“

Слика светог Саве на источном платну такође се лепо одржала. Он има проседу косу и браду, а обучен је у белу одежду с црним крстовима. Подпис може се добро прочитати: **Сѣ свѣтѣ Сава прѣдѣшныи архиепископъ все сръбскѣ земльѣ и поморскѣ.**

До њега је Немања, са свим сед, и испод црне мантије, којом се и по глави покрио, виде му се само руке. Име му се прилично прочитати може; **сѣ симеоуъ немани** (потође је слово избрисано).

На јужном платну стоји *Симонида по мѣти* **Бжји** краљица (даље је излизано). Очи су јој избодене. Она је ситнога лика. Обучена је свештенички, као што су писани сви наши владоци, на глави има велику круну и држи у руци скиптар. У ушима има чудновате велике обоце с крупним бисером искићене. До ње стоји *Стеванъ Урошъ* (III), држећи у руци минијатуру ове црквике, ваљда као знак да ју је он сазидао. Он је такође одевен у сакос, и омофор, само што га он не држи као ђакони, но

га је алаво пребацио преко леве руке. Он је смеђе косе и браде, и с косом спуштају му се испод круне с обе стране до два низа крупна бисера и рубина, те му падају по раменима.

С поља на подстрешју те црквице са три стране, а у две врсте, има овај натпис урезан у камену:

† ВѢ ИМЕ ОЦА И СЫНА И СВЕТАГО ДУХА. АЗЪ РАБЪ БОЖІИ СТЕФАНЪ ОУРОШЪ ПРАВИЗЪ СВЕТАГО ГОСПОДИНА СІМЕОНА И КНЯЗЪ ПРѢКОВѢНЬУДИНАГО КРАЛЯ СТЕФАНА СЫНЪ ВЕЛИКАГО КРАЛЯ ОУРОША И КРАЛЬ ВСѢХЪ СРБСКИХЪ ЗЕМЛѢ И ПОМОРСКИХЪ СЪЗДАХЪ СИ ХРАМЪ ВѢ ИМЕ СВЕТИЮ ПРАВЕДИНИЗЪ И ПРОРОДИТЕЛЮ ХРИСТОУ И ѠАКІМА И АННЫ. ВѢ АТТО^Ѣ ГРА^ѢКѢ (1317) ИИ^ѢДНІКА І В. И КѢ. ПАМЕТЬ ЖЕ ПРИЛОЖІХЪ СЕМЪ СВЕТОМЪ ХРАМЪ И В Х. РѢ ВО ЛѢТИХЪ (?). КТО ЛИ СЕ ПРЕТКОРИ ДА Е ПРОКЛЕТ ОТ ГОСПОДА И ОТ МЕНЕ ГРѢШНАГО АМННЪ. † СЪЗДА ЖЕ СЕ СЫ ХРАМЪ СЪ ПОТРѢЖДЕНІЕМЪ АРХИМАНДРИТА И ПРОТОСІНГЕЛЪ (а) ІГЪМЕНА ІѠВАНА.

Осем те црквице има још једна капела удну порте, која се зове „Никоља црква“, и која је кажу најстарија, јер се у њој служило док се намастир градио. У њој нема никаквих слика, никаквог иконостаса.

Ако још поменем две куће на два боја по турскоме начину зидане, и једну новију двокатницу с пространим ходником пред Ђелијама, у којима станује г. архимандрит, г. игуман,

шест духовника, три јеромонаха, један ђакон и неколико ђака, мислим да сам побројао све што обухвата „градски зид.“

У осталом, док сам се ја пентрао по разглављеним стубама до у подстрешје „Краљеве цркве“ и док сам преписао горњи надпис, одмарајући руке после сваке две речи, што ми сваки час малаксаваше од сувише узбрдног положаја, — беше се већ смрачило, и ја сивши са стуба на земљу угледах међу осталим посматрачима м је радње („Шта ли му оно чини Бого благи!“) и једног од Бојанових пратилаца, који већ беше устао. Пошто се поздрави смо, рећи ћу му ја:

— Богме сте се ви морали подобро измучити ноћас по Ђакову?! —

— Море само да хоће дати Бог и свети краљ, да јадноме Бојану буде лашње, па нека му је адал наша мука! — одговори ми он и ми се упутисмо низ порту према капији, кроз коју се спушта у поток механи.

— Богме је брате и утебе и у сваког од твојих другова честито српско срце, кад се несте узтезали да оставите све своје, и да се пустите на тако тежак пут! — придодах ја даље.

— Ја да што ћемо? Ако се брат брату на невољи не нађе, а да ко ће? У онога би било срце од камена, који се не би Бојана примио. Хеј, да ти је знати господине, како је то узо-

рит момак био докле га та несрећа не снађе, заплакало би ти срце у њедрима, ће се такав јазук учини!... —

— Зар је тако ваљан био? —

— Ко, зар он? Славе ми, ево моје главе, ако нађеш и у једној нахији у околи тако поштена и вриједна човјека, као што је он био. Свега је живо у селу вољело ка рођена брата. Хеј си-ромах... — и Бојанов сељак затресе жалосно главом — Тако је то!... —

— Па, вере ти, рашта побесне? —

— Вала, да ти кажем кад ме питаш. Он је живио срећно, не може бити боље. Истина не имађаше ни оца ни мајке, ма сестра Марица, била му је све, и отац и мајка, и брат и сестра, она ти је само за њега живљела, а тако и он је њу чувао као очи у глави. Земље је имао доста, а остало му је и доста блага у готовом новцу, маје све било лијепо и красно, докле га нечастиви — далеко му лијепак ућа! — не надари, да и он покуша срећу трговином, кад се толики обогатише из наше нахије тргујући вуном и кожама. Оно кад хоће антихрист да увуче кога у своју мрежу, а он га најпре намами, те и Бојан стаде испрва добијати, док не уложи све што је имао готовог новца ту у несрећну радњу, па изгуби све. Сад у мјесто да га је то опаметило, па да је пустио врага да иде

без трага, он се дигне у чаршију једноме... једноме... Како се оно по књишки кажу!... —

— Који то? —

— Ма они људи, што сељацима узајмљују рубљу, па после месец дана врате тридесет гроша, кад се људи нађу на невољи рад пореза или рад чега другог па им ваља на мах плаћати... —

— А, зеленаши? —

— Јест, јест. Оде ти он једноме зеленашу, па узајми, сад да ме убијеш не знам колико, ма морало је повише бити. Вели „Јали ћу повратити што сам изгубио, јал' нек иде и ово.“ Говорисмо и ми, молисмо га да се окани, аја! Не прође ни година, изгуби ти он све. Кад му продаше кућу и баштину, па кад виде да његова Марица мора да иде да надничи, беше као да си му сваку коштицу испребијао, као убијен. Поче мало да говори, па и оно што је говорио, буди Бог с нама! Али кад му се и ствари стадоше продавати, па кад узеше и једну старинску сабљу, што му је била дража но ишта на свету, јер му је беше отац оставио да је чува као особити аманет, он паде на колена пред оним курјаком што му беше новце позајмио, па га стаде молити са склопљеним рукама, да му ту светињу не узима, а он ће га ко-
ко хоће за то служити што би могао за ту сабљу добити. Нико га не беше д'онда видео

де он за што моли, а камо ли да клекне!... Али не ће чаршилија да чује. „Имам, вели, момка, не треба ми други.“ Тако му продадоше и ту сабљу. Он скочи и да се онде не беше десило пандура, за цело би удавио зеленаша зубма. То му се јави беснило први пут. Ето тако пропада честити Бојан!... —

Ћутећи одосмо даље. Пред механом сеђаше на греди неколико сељака и два калуђера, сваки држећи по један полић у руци или крај себе на греди, сркућући полако, и уживајући лепо вече у још лепшем разговору. Ја се поздравих са свима па онда стадох на једно мало узвишење те погледах око себе. Заиста беше дивно вече у овоме котлу планинском. Жарка румен од сунчева заласка још трепћаше над Радочелом које се иза намастира подиже, и величанствени намастир изгледаше као исписан у некаквом жарко црвеном небу, у коме се свака пруга његових шара и неимарских накита оштро распознаје, у коме цео намастир са својим кубетима и крстовима чисто згорева... Испод брежуљка, на коме је град, у потоку, већ је све угасито тамно, с друге стране, на западу, спустио се над селом онај фантастички, љубичасти вео, којим се љупко вече покрива пре него што ће да сведе своје уморене очи, а више Бороваца почиње небо да бледи... Месец посребрни планине, бацајући

дугачке сенке с њихових девичких шума, па се оде играти с ђаволастим таласима хитре Студенице...

Међу тим дође из намастира још неколико светих отаца, те се стадосмо разговарати, разуме се о Бојану.

— О, господине, ко би се томе надао! — чуђаше се један од господа — знате ли ви да је то тако имућан човек био, да није никад мање од сто гроша писао, кад год је намастиру долазио!¹ —

Ми се тако разговарамо, док се у шумарици, која скриваше пут на једном савијутку, за-

¹ Намастиру долази сваке недеље и празника много људи, ал' особито о Преображењу, о Госпођину дне итд. Ту се стичу људи из Карановца, Чачка, Ужица, па још и из даљих крајева. Пошто прође служба, иду поклоници г. архимандриту те му граде писанију колико и ко шта може овоме ил ономе рођаку за душу, овоме ил' ономе за здравље, да их свештеници помену при проскомидији. Неко рубљу, неко две, а има их често који и по неколико дуката даду. Ко нема новаца донесе колач жута воска, неко шарену свећу, жене читаве бошчалуке, или само златом извезен пешкир, а кадшто и сребрне павте. Ако је когод био у невољи, па се заветовао да ће Богородици руке сребром окovati ако га спасе, он заиста начини код кујунџија две руке од сребра, онолике колике су Богородичине руке на иконостасу у храму, донесе их, и тиме се покрије исписана рука.

чуше пси где бесно лају, а неко им дубоко гун-
ђање и режање одговара.

— Аха — повикаше неки с клупе — ето ку-
мова, сигурно су се упутили некој цркви на
сабор. —

И несу се преварили. Не постаја дуго, а ето
ти два Циганина, и једно Циганче. Један Цига-
нин води на ланцу некакву грдну мечку, а по-
штапа се још грднијом мотком, која му је ујед-
но прутућ за мечку кад не ће љуцки; други иде
за њим носећи неко старо искрзано дајире; а
пред свима гази једно Циганче, водећи за улар
некакво магаре, на коме беше натоварена и
черга и покућство и алат (Цигани код нас или
су ковачи или допови) и цела сурова грађа.
Сељаци стадоше викати „уа!“ као мала деца
само шале ради, да се мечка уплаши па да гле-
дају чуда. Међу тим у место навикнуте мечке,
уплаши се магаре, стаде се ђипати и ритати,
па се отргну слабачком детету из шака, што
при свему напрезањунe могаше да га задржи,
јер на лицу му се виделo, да није тако скоро
хлеба окусило. Дајирџија дотрчи, па излема
тако жестоко јадниче, да ми морадосмо при-
скочити да га отргнемо, бојећи се да га не
убије.

— Јеси ли ти полудео, зар да убијеш своје
дете? —

— Луциферово је, није моје. Нашао сам га

и блато му беше до колена. Боју лица, и уопште целог тела, које се толико видело, могао би човек само с изгледом масних и прљавих ћепенака упоредити.

— Лези, да те неколико пута штаком одаљим, па ћеш добити десет пара!... — рече му један од људи испред механе.

Шта неће гладно живинче учинити? Циганче пије лагало да је гладно, јер одмах леже да отрпи неколико батина — кад могу другоме бити уживање! — само кад ће за то добити да се после захрани.

Али није потребно било, што ја и Бојанов пратилац подигосмо јадно находче, стрпавши му неколико крајцара у недра, те му рекосмо да се тепа док је читаво, јер се онај човек само шалио. Где би он то могао у истини и помислити!

Цигани одоше својим путем.

Беше се већ у велико смркло, и постајаше све хладније. С тога се известих кад ће Бојана уводити свечевом ћивоту, па кад сазнадох да ће то бити на јутрењи, одох да починем. —

Прво звоно на јутрењу пробудило ме је. Ја устанем, обучем се брзо, па одем у храм, и станем иза десне певнице да бих цео догађај, а особито бесомучњаково лице, боље видети могао. У храму већ појаху ђаци. Пред олтаром се молио ћутећи сед некакав калуђер кога ја ју-

че никако и не видех, држећи руке под петрахиљем, који беше пребадио преко црне обичне мантије. Тек што он оде у олтар, зајечаше кроз празну припрату кораци, и певнице се за час напунише. Певци умукоше. Само по које бројанице усуђиваху се да прекину ту свету тишину...

На један пут зачу се урлање бесомучњаково и његово рвење с пратиоцима, који га везана вођаху, чујаше се из пространих празних сводова високе припрате, као нека тешка грмљавина.

Кад га доведоше до прага од храма, зар од оне грдне светлости што му с полијелеја и са светњака засену очи, он се тако силно отресе својих пратилаца, да се сви побојасмо, е ће покидати и конопце на рукама; али његови вођи брзо га се опет дочепаше, и уведоше у храм. За њима је ишла тужна Марица, сва као потпуно убијена....

Кад га доведоше на сред цркве, зауставише се... Седи калуђер изађе из олтара с неком књигом у рукама, и стаде читати својим старачким, ал' снажним гласом.

Читао је „Василијеву молитву“....

Бојан се стукну, кад угледа свештеника и кад се света молитва стаде разлегати у мраморној тишини, у којој беше храм умукао, он се плашљиво стаде освртати, погледа на нашу

певницу, па као да га је опекао поглед од наших укочених очију, којима смо га сви посматрали, брзо се обрну левој певници, али кад и тамо угледа толико исто укочених погледа, он стаде скривати главу под гуњ, покушаваше да побегне, али кад му не дадоше да се макне. он стаде целим телом дрхтати, а зубима тако силно цвокотати, као да га беше спопао најљућа грозничава цича.

Благо лице седога свештеника разведри се кад ово примети, и света молитва тецијаше даље, чисто живље, чисто веселије...

Свршивши Василијеву молитву, седи свештеник склопи књигу, пружи је ђаку што је с кадионицом крај њега стајао, па пришавши гомилици заповеди:

— Одрешите му руке! —

Покидаше ножевима конопце, јер се није имало каде дрешити, и старац га узе благо за руку, те га поведе свечевом ђивоту.

Он је још дрхтао, али се није противио, но је ишао мирно као детешце...

Марица је склопила руке, гледећи немо у матер Божију, а низ бледо лице ронише се сузе...

Ми устависмо дисање.

На један пут Бојан, угледавши отворен ковчег, рикнукао звер кад га тоне згоди, па опру-

живши руке према ђивоту као да се брани, стаде узмицати...

Вођи прискочише, ми се сви, чисто у један мах, подадосмо целим телом у напред, као да ће и то нешто помоћи; а Марица загрли грчевито свог несрећног брата увијајући се око њега као какав слабачак цветак око јаче стабљике, приклињући га да целива светог краља, говорећи му како ће му чудотворац опет повратити његово здравље, како је после не ће градити самохраном сиротом, како ће радити, па ће повратити и бабову сабљу...

У један мах, као да сијну некакав зрачак кроз тешку густу помрчину, што беше притисла младићеву душу, јер Бојаново мртво лице стаде на један пут кретати се...

Сад навалише сви надањем обасути с молибама, он махну неколико пута изранављеном руком преко чела, приђе ђивоту, саже се као по нагону и целива...

— Ох... ох... О... о... о... ох! — беху једини звуци што излажаху из измучених прсију, али у томе пола јауку, пола усхићеном смеху, пола уздаху, беше исказан цео грдни преврат у бесомучњаковој души...

Он се прекрсти, пољуби жудно неколико пута свечево чело, па онда малакса, и он би са свим пао на мермерни под у цркви, да му

сестра не клече брзо једним коленом, те му тако глава паде у сестринско крило...

У високом и пространом храму не чујаше се ништа друго, ван Бојановог кратког, бурног дисања...

Како величанствена беше то слика!...

Под отвореним ђивотом свечевим клечаше бели анђелак, држећи нежно на крилу човека, у кога се душа враћа... Чело главе им стоји седи служитељ светиње, с његовом античком лепом главом, и његовом дугом, седом брадом и косом, дигнувши своје благе очи захвално к небу... Са свију страна толико људи, што са својим различним лицима једно исто, најчистије, највише и најсветије осећање исказиваху... А та цела слика окружена иконостасом, и мрачним огромним зачељима, кубетима и столовима, беше осветљена силном вештачком светлошћу!...

Кичица каквога Рубенса створила би из тог једног тренутка читав свет!...

— Ала сам малаксао! — проговори Бојан први пут после толиког времена, али тако slabим гласом, да се не би чуо, да није у цркви тако грозна тишина била — ох, како ме боли свака коштица у телу.... Ја сам морао дуго, тешко болестан бити... Шта је то Марице?.... Где смо ми то сејо?!.....

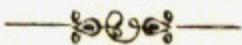
— Ми смо у Студеници бато!... — прошапутала девојче гушећи се од радости.

Бојан се исправи у пола, погледа око себе, па онда проговори slabим гласом.

— Свети је краљ и на мени чудо учинио!... Слава тебе господи, слава тебе!... —

Сва срца беху препуна, и сад затрешташе сводови кад се та срца излише у свету песму, којом и нехотице одговорисмо исцељеноме:

„Слава тебе господи, слава тебе!“

— Ми смо у Студеници били!... — промисли —
 та девојке ишчега се од радости
 Дејан се испува у воду, поклања оно сече,
 ва онда проточи сланим тиском.
 — Свети је крај и на мени рудо јавио!...
 Савла тебе тосио, савла тебе!... —
 Сав саву беху преуна, и сву задржати
 сводови кад се та срца палило у свети крај.
 којом и нехотице одговориско немоћно:
 „Савла тебе тосио, савла тебе!“

ДВА ДАНА
КРОЗ ЧЕШКО-САСКУ ШВАЈЦАРСКУ.

ПУТНИЧКА НОВЕЛА.

Ај божанство духовна свијета
О истино, красном свему душо,
Мрак судбине обасјај ми људске!
С. Милутиновић.

»Ко не путује, тај не знаде што
је свијет, што је свјетска мјешавина.

Владика Његуш (писмо
Владисављевићу шт. у »Даници.«)

1865.

ДВА ДАНА
КРОЗ РЕШКО-САСКУ ШВАЦАРСКУ

ПУТНИКА НОВАКА

А) божанство и ховна ствара
О нешто, вјасном свему дјелу
Дике стварање објасни ми ајде
О. Милутиновић

То не путује, то не иде што
је ствара, што не ствара мислима
Василија Нестина (напоно
Василија Нестина (напоно))

1885.

На савијутку Лабином, којим она оставља равнице чешке да уђе у романтички кланац, што се зове „чешко-саска Швајцарска“, налази се на њеној десној обали спретна варошица *Течен*, а према њој местанце *Боденбах*, у којем је потоња аустријска станица за оне који путују жељезницом, и које је с Теченом састављено красним верижним мостом.

Воз, с којим смо, ја и мој друг, дошли у Боденбах, стигао је око четири сахата по подне, те смо тако имали још довољно времена, да пређемо у Течен, и да походимо теченски замак, јер су нам казали да у њему има красна збирка старина, библиотека, и велика ботаничка башта, а врх свега, да је красан изглед са замачког белведера. Ово се последње могло на први поглед видети, јер замак је озидан на стрмој пешчарској стени, која се на 150 стопа над Лабом диже. Ми дакле одмах пређемо у Течен, па се упутимо уз брдо замку. Код једне куће, баш пред широким коловозом што је у стени исечен, и право на капију од замка води, заустави нас музика некаква. Кроз отворене прозоре брујаху громовити зву-

ци Бетховенове „службе“, мајсторски извође-
ни с некакве фисхармонике, који нас тако обу-
зеше, да не могосмо проћи, но стадосмо те слу-
шасмо, док се и потоњи акорди мало по мало
не угасише. Пођемо ћутећи даље, али се још
једном обазресмо на кућу, као да јој завидимо.
Над вратима стајаху, на једној плочи урезана,
ова слова: „Der Schule Saal, reist für Zeit und
Ewigkeit.“¹

Дошавши у двор, пропитасмо за кастелана,
и замолисмо га да нам покаже збирку и књи-
жницу; али он нам се изговараше јер, вели,
сад су у замку „господа“, но ако хоћете могу
вас одвести у ботаничку башту. Ми пристане-
мо, и уз пут запиткивасмо кастелана по где-
што о замку. Теченски је замак сазидан 1668,
а имовина је грофова тунских, већ има два века.
Та је породица начинила и први верижни мост
у Чешкој, преко речице *Пулењице*, што под
самим замком утиче у Лабу, протичући кроз
сред замковог врта.

У самоме врту опрости се кастелан од нас,
оставивши нам једнога градинаревог момка
„Он ће вам — вели — све боље протумачити
но што бих ја умео.“ И доиста, наш нови вођ
разви толико ботаничког знања, да смо изне-
нађени били. О самоме уређењу и богатству

¹ Семе које школа посади рађа за време и за веч-
ност.

ботаничког прибора није овде место да говорим, нити бих му и оволико простора поклоним, да се у томе врту не познадосмо с једним Инглецом, о коме ћу повише причати. Толико ћу само рећи, да гдекоја краљевска престолница нема да покаже таку драгоценост за науку, као што је овај ботанички врт грофа Туна (н. пр. Држђани).

Еле кад уђосмо у једну стаклену кућицу, где нам вођ хтеде да покаже два три комада *Rudicae mimosae*¹, угледамо код стола, на коме су стајале саксије с том биљком, једног путника, у коме бисмо познали Инглеца и да није проговорио. Она ледена укоченост црта, коју тако често сусрећемо на тим ориџиналним острвљанима, добијаше још оштрији значај на лицу нашега Инглеца оном полукружном цртом што се од носовог крила, спушта око угла од уста к подбратку, која тим више упада у очи кад су бркови с подбратком обријани, и која чинише те наш странац изгледаше много старији него што је био. Из мало упалих очију, тијаше једно осећање, које му се могло читати и на правим пругама међу обрвама, што се никад не углачају, баш и кад би се весели смех усудио да по каткад разгреје то смрзнуто лице, осећање, које ја у први мах држах за резигнацију, али сам доцније видео како се лако чо-

¹ Једна шпеција тако званих „чулних биљака.“

век вара при томе читању из прта на лицу. Одео му беше пепељаве боје, просто, али укусно, чисто рубље, и рукавице, мали згужван шеширић, велике ципеле показиваху спољашњег центлмена.

Градинарев момак дотакну прстом вршак једног сложеног листа на једној пудици и за неколико тренутака, показа се троструко кретање те биљке т. ј. најпре се приклони општа дршка сложенога листа, за тим се супротне дршчице појединих листића приклонише једна другој, и на послетку се сви листићи подигоше, и то све пар по пар, почевши од онога места где је прст механички надражио, па чак до зглавка опште дршке на стаблу, у коме су „зглавку“ и биљчини органи за мицање.

Инглеz гледаше тај појав биљног мицања с највећом пажњом, па чувши, ваљада, неколико научних назива, које сам ја изговорио, кушајући да моме другу изјасним тај појав, обрте се к нама, па нас лепо замоли да наш разговор продужимо немачки, како би и он разумео.

— Ја имам, вели, опште појмове о појавима кретања на биљу, особито што се тиче периодичног мицања ¹ на које светлост и топлота

¹ То је разумевао биљке, које „спавају“, које са заласком сунца склапају своје лишће да их на његовој зраци постепено отворе. Даље у периодична мицања биљака спада и окретање за сунцем.

тако силно утиче, али ово што механички до-
дир производи, није ми тако јасно! —

Разуме се да несам хтео пропустити прили-
ку, коју ми он сам даде, да заподенемо с њи-
ме разговор, па макар му и не умео Бог зна
како протумачити, што захтеваше.

— Градинар је дотакнувши листак, пореме-
тио равнотежу међу биљчним оруђима за ми-
цање, која је врло лабилна. —

— Под том равнотежом разумете по свој
прилици систематично усисавање и испуштање
течности (тургесковање) у биљним ћелијама?
— питаше Инглеz.

— На сваки начин. То необично иступање
ћелијскога сока из набрекнуте ћелије би-
ће по свој прилици узрок што се равнотежа
поремети. —

— „Биће по свој прилици“! Ја бих рад био
видети колико би од немачке физиологије
остало, да јој се нешто тај израз одузме. А
шта бива с истиснутим биљним соком? Где
се он дене? —

— Он се или проспе по површју, као при-
мицању прашних кончића, тучка итд. или га
приме интерцелуларни ходници у којима је
ваздух, али тако да тиме не стешњавају ваз-
дух у себи, као што на пр. то бива у *Rudicae*
mimosae, *sensitivae* итд. кад ћелије за тим
опет ендозмозом поврате у себе испуште-

ни сок, и равнотежа је повраћена, као што видите да се листићи после неколико тренутака опет расклопе, и поврате у свој правилан положај. —

За тим изађемо сви троје из кућице и из врта, јер смо скоро све видели, па се упутимо белведеру замачком, али ја разговор не прекидох с Инглезом. Постепено дођосмо на кретања биљака, која се не виде голим оком, на мицање најнижих осцилаторија и тај човек, што само главне, опште појмове из ботаничке физиологије има, знађаше и такве ситнице, као што је на пр. да једна така биљчица, увијањем око своје оsovине може за секунду да преплива два и по пута дужи простор но што заузима њено цело тело, (а човек пређе за исто време само половину своје дужине), итд.

Кад се испесмо на чардак, на коме нам хваљаху леп изглед, уђута се наш биљни разговор. Белведер је готово на једној висини са кулом на замку, и ми могасмо с те висине видети укупну красоту целе околине. Сунце је већ било зашло иза планине што се на боденбашкој страни подиже, и, у ономе постепеном гашењу жестоке светлости која је до мало час блештала у прозорима теченским и на његовим белним кућама, у ономе постепеном ширењу прозачног, танког сутона, у коме се од земље толико небеског плаветнила одбије, у оним

неисцрпним, небројним и безименим лепотама
 што човечије срце у таке тренутке усређавају,
 беше одиста красан поглед с висине на којој
 ми стајасмо. Десно се подизаше отворена гр-
 дна капија чешко - саске Швајцарске. Сту-
 бови те капије дижу се с обе стране Лабе,
 обавијени венцима окићени боровим шумама и
 зачељени сводом звезданог неба. Кроз капију
 се виде далека брда, лака кривудања тихе Ла-
 бе с убавим селима што су посејана дуж ње-
 них узаних обала, под чудним романтичким
 гомилама оголелих стена, што својим насла-
 гањем причају револуцију, која је негда у овим
 пределима беснела у грудима земље, све то
 беше се стопило у некакву лепушкасту слику
 којој је оквир та капија. Лево се пружају обра-
 ђене равнице чешке, трептећи још у румени-
 лу сунчевог задаска, са својим благословеним
 њивама, међу којима се блистају по гдегде бо-
 гата села и зелене ливаде, као горски криста-
 ли и смарагди у шарама какве златали одеће.
 Под нашим ногама протицаше мирна Лаба, и
 у њеним се водрима огледаше Течен са сво-
 јим живописним положајем, са својим замком
 и његовом кулом на стени, огледаше се поно-
 сита Ћуприја са својим гвозденим веригама,
 огледаху се гомиле лађа што код моста беху
 бациле котву, са својим катаркама, и застави-
 цама које се у зраку весело лепршају. По кад-

кад премили по какав сплав преко те лепе слике у води, или се какав лаки рибарски чунић задети те се тоциља по њој, или какав задоцнели пароброд узбурка тихо огледало у Лаби, побрише ту убаву слику; но то само за неколико тренутака траје, па је после опет чиста и јасна као да нико и није по њој прешао...

Ваздух постајаше хладнији, и ја тргох очаране очи с реке, па се сетих да би време било вратити се у хотел. Погледам око себе, и видим Инглеза где се наслонио на један стуб од чардака, а мојега друга, где је сео у једну жљеботину у зиду где је можда пре какав кип стајао, па копка штапићем прашину између две цигле на поду. Не хтедох да га трзам из његових мисли, но се наместим у сенку, коју баш сад баци месец од једнога стуба насрам Инглеза, па га стадох још боље посматрати. Он беше пребацио леву ногу преко десне, на коју се одупрѐ па се успрсио уза стуб, и загледао се — у звездано небо... Како чудан преврат гради у човечијем расположењу само један поглед на ту безгумничност, на те вечне светове, на те сјајне, вечне загонетке, које су вре хиљадама хиљада година тако исто лепо блистале, и које ће доцнији милиони, што по нашем праху ходали буду, у такој истој величанствености видети, ма ће их тако исто и у заман питати: ко сте ви светови, знате ли што

за себе, знате ли за нас?... Звезде ће и после милион столећа на сва та питања одговарати као и нама — својим вечним трептањем.

На лицу Инглезовом, за које кад га у врту видех, не бих помислио да икад може друго што исказати ван инглеске ледене равнодушности, беше се учинила грдна промена. На њему се могло видети да се у прсима младићевим ужасно боре две грдне идеје, па како му је та борба, као што се чињаше, заузимала цео душеван живот, сву вољу, то се и она поноси-то уздигнута глава поче полако спуштати на прса, а десна му се рука склизи низ прса... Ова смрвљеност, утученост онако охолог човека страшно ме узбуди. Хтедох да му притрчим да не падне, али опет несам био рад да му покажем да га је неко у том стању видео. Срећом, у тај мах, стаде у тунелу код Боденбаха звиждати локомотива од дражђанског воза који у то доба стиже у Боденбах, и јадник се трже, а преко лица му прелете лака румен... Стидео се своје слабости... Јадни мрави, колишници смо и с највећим идејама, што нас занимају!.. Мој друг устаде полако.

— Лепо вече, заиста! — рећи ће за тим за-копчавајући капут.

— И предео је врло красан! — додаде Инглез зевнувши, па стаде развијати плед, који је преко леве руке носио, да се огрне.

— Особито леп! —

— Штета што је мало хладно! —

— Да, имате право, ваздух је мало свеж! —

У тако занимљивом разговору сиђемо с белведера, па изађемо из двора замачког, те се упутимо „Златној круни“ заједно, јер је Инглеz случајно такође у тој гостионици одсео био.

Мало по мало, почеше мисли повише пази-ти на оно што готово механички говорасмо, и док дођосмо у гостионицу, бесмо се прилично упознали. Инглеz нам је казао да се зове *Дон Бровринг*, да путује ради своје забаве, и да је данас дошао на пароброду из *Дражђана*. Запитах га, да не ће даље у Аустрију?

— А, не — одговори ми он — ја сам лане пропутовао кроз Аустрију, и видео бар њене најглавније вароши. Сад сам се кренуо из Швајцарске, па сам је се најпре нагледао с *Лабе*, у целости, а сутра ћу рад *Хернскречена* почети пешачити по њој, да видим поједина места, која веома хвале! —

Пошто му казасмо, да смо и ми намерни истим путем, и нашу радост што ћемо у друштву бити, наставимо разговор о самој „Чешко-саској Швајцарској.“

То умиљато парче земље траје од *Течена* до *Пирне* (у Саској, дакле пет миља у дужину, и мало нешто више у ширину), и звало се до

почетка овога столећа, „Мајсенска брда“, па га онда прекрстише, и дадоше му ово праскаво име.

„Јер“ говораше нам џентлмен „колико сам ја с Лабe видети могао, онај се не би са свим задовољио који би се надао овде наћи озбиљне и силне џиновске лепоте, којима се карактерише права швајцарска природа. Али овде ћете наћи неисказано умиљата брда и долине порођене горостасним стенама, видећете како се кроз њих провлаче узани клавци, видећете читав свет од срушених брда, нагомилан ухиљаду природних слика, којима лепота никад не тамни, јер је природа вечно лепа, вечно млада.“

У то стигосмо пред „златну крупу“, где нашег Инглеза очекиваше један држећ' старац, који му изађе неколико корака на сусрет.

— Сер Ђорђе Виљем, мој учитељ и пријатељ! казиваше нам Бровринг својега сапутника, и ми се поздрависмо с њиме, па онда уђосмо сви заједно.

Чекајући наручену вечеру, претурасмо неколико дражђанских, бечких и прашких листова, што стајаху на столу.

— И опет једно самоубиство! — проговори мало за тим мој друг, спутивши срдито новине које је читао на сто. — То је доиста непојамно, да се зрео, изображен човек, у коме би

ваљало да се дух много озбиљнијим стварима бави, убије рад детињих играчака!... ..

Ја узмем бачене новине, и прочитам гласно неколико врста из дневних вести дражђанских. — Данас је освануо мртав у Вилсдруфској улици, бр. 13. неки г. З, *dost. juris*, коме је било тридесет година. Из једне гомиле писма, која је по свој прилици читао пре него што се заклао, види се јасно, да га је несрећна љубав на самоубиство навела.

— Ја не налазим ни најмање да је то непојамно — рече Бровринг моме другу, подметнувши под своје ноге две столице, да згодније вечера, јер теј се већ пушио на столу — већ на против. Ја мислим да сваки човек има непоречно природно право да на овој земљи тражи оно што је за њега добро, а да избегава оно што је за њега зло, у колико то није на уштрб другима. Сад ако је живот томе сиромасу, макар и рад „детињских играчака“ постао неносан, постао беда, а није никоме на свету од какве користи, за што би било непојамно, кад се тај човек курталише тога зла! —

Чича Виљем окрену се неколико пута врло нестрпљиво на својој столици кад се овај разговор започе, али је ћутао, поклопивши лице рукама, као да се дао у неке тешке мисли.

— И да претпоставимо, господине — прихвати мој друг — да живот може постати та-

кво зло за човека као што ви велите, о чему ја веома сумњам, и о чему би се могло препирати, зар је човек својом вољом никао из ничега, развија ли се човек тако самостално од друштва, да сме бити такав грдан саможивац па да само на себе и на своје јаде мисли? А где је отаџбина? Зар није вредно за њу живети, ако већ више живот нема нас какве сласти? А где је родбина, пријатељи, људско друштво? Зар рођење, бриге и жртве којим су нас они одхранили и однеговали, којима дугујемо за наше знање, несу вредни да и у самој триљењу проведемо наш живот? Па онда господине, колико ли ће бити беде, сиротиње и недуга у свету, којима би ти људи, што се убијају рад несрећне љубави, својим животом помоћи могли?... —

Бровринг остави шољу из које сркуташе свој теј с млеком док је мој другар говорио, па заустити да нешто рече; ал' у тај мах стари Вилем спусти тешко своје лактове на сто, па промрмља, као да за себе говори:

„Срећа и несрећа пролећу као сенка; живот протутњи као један тренутак; он није по себи ништа; његова вредност зависи од онога како га ко употреби. Једино добро, које учинимо, остаје, и по њему има и животнеку вредност.“

На ове Русовљеве речи, које стари учитељ

Броврингов француски изговори, и то с неком необично тешком важношћу у самоме гласу, прелети преко инглезова лица лак облачић. Он пружи старцу руку, па му готово срдечно рече.

„Стари пријатељу, опростите. Ово је потоњи пут што заборављам да сам вам дао реч, никад више с тим мислима не бавити се.“

Борђе Виљем ухвати силно руку својега питомца.

— Не милорде, несте ви мене увредили. Ја сам премишљао о томе слабом човеку, за кога јављају да се убио. Жао ми га је, што му пред смрт не дођоше до руку оне врсте које смо нас двоје неколико пута прочитали: „Самоубица је лопов, који од човештва краде. Пре него што оставиш род људски, врати му што је за тебе учинио.... Зар ти не знаш да не можеш коракнути на земљи а да не наиђеш на коју дужност, коју ваља извршити, и да је човек од користи човештву самим тим што постоји?.... Свагда кад потегнеш да прекинеш себи живот, реци сам себи: да учиним још једно добро дело, па ћу онда умрети, па онда иди тражи да помогнеш коме у невољи.“¹ Ко зна, можда би те мисли и њега спасле, као што су

¹ J. J. Rousseau, *La nouvelle Héloïse*, III. part. XXII, lettre.

већ толико њих избавиле из ужасних софизама (мудричења), који заносе људе, што се с таквим мислима почну бавити.

Лорд Бровринг беше то вече особито глдан, јер газдарица мораде да донесе још један пут хладне телећине и обарених јаја.

Сутра дан видесмо се с нашим Инглезима на Лаби, на крову саскога пароброда „*Бохемија*“, који ће нас одвести у *Хернскречен*. Лорд претураше мапе и планове у Бедекеровој „*Немачкој*“, а чича Виљем беше скрстио руке, па се загледао „у плаво“ што кажу Немци. Беше ведар, леп дан, небо азурно као море, лаган ветрић разблажује жестину сунца, па ваздух беше благ и свеж, као што је код нас у пролеће или под јесен, прави мелем за прса, која су жељна чистог, планинског зрака. Али кад се пароброд спрема да полази, онда обично човек нема кад да се бави с лепотом дана. Врева и журба којом лађари укрцавају путничке пртљаге и трговачку робу, заповедање капетана и котролора, довикивање матроза с крова и оних што на обали товаре ћумур, утркујући се ко ће пре своја колица изручити, свађање биљетера с путницима што су платили друго место, а хоће да седе на првome, гласно разговарање путника с онима што су их допратили до брода па им се не иде још кући, поздрављање и поручивање, пољупци са загр-

љајима, пољупци што се са скеде бацају, звр-
јање ланаца и макарe што спуштају робу у ма-
газу, брујање у ватреној утроби пароброда, око
које цака гомила путника загледајући како
се првене голи циклопи у самоме жару, сипа-
јући ашовима све новогa угља под казан, пр-
жење, сецкање и туцање из куће, све то слило
се у некакву смешу, из које се једва по који
звук или глас разазнати може, али она је тако
живахна и тако пуна живописних томила и раз-
личних елемената да се човек у њој ничим дру-
гим бавити не може, него њом самом — ако
није Инглез, јер наши тајанствени синоћни по-
знаници забављаху се један Бедекером а дру-
ги са собом, као да никога око њих нема.

Звоно удари и по трећи пут, капетан се са-
же те протруби неколико речи плутоновим си-
новима, па онда скиде капу пишталици, која
стаде своје „с Богом“ Течену, тако силно ви-
кати да сам мислио пући ће ми бубањ у ушима.
Али при свем том лађа се још не крену, јер
баш кад биљетер заповеди да се тргну даске
са скеде, затутњише тешки кораци на мосту
што саставља скелу с обалом. Погледам, и не
могах се задржати да се не насмејем, кад угле-
дах како трчи један путник с две даме, које
се беху мало задоцнеле, јер по свој прилици
брат Немац — није могао тако да трчи као што
би хтео, за које му у осталом нико не би могао

ни замерити, кад би му само трбух погледао. Његове даме, докотрљаше га на брод, даске се тргоше, точкови се кренуше — и још неколико пољубаца одлетеше с румених усана, и још мало се лепршаху беле марамице у зраку, и нестаде умиљатога Гечена... Ко зна, можда га више никад видети не ћу, или ако ме пут нанесе још који пут у животу туда, ко зна с каквим ћу осећањима у грудма гледати ту лепу варошицу...

„Бохемија“ пролеташе доста брзо мимо лепа села чешка и мимо брегове што се сад над њима дижу, за обема обалама, и јавећ почех претурати лист по лист из те природине споменице, на којој су створене те жуђене слике!... Али пуста пара!... Колико кад-кад човек благосиља њену брзину, и колико би јој онда још силнија крила желео, толико би је другдаш приклињао да заустави свој лет, да се нагледа дивота, поред којих га проноси. После десетак минута пролетасмо крај једног питомог сеоца. Његове беле и бојадисане куће, на којима је свака греда узидовима неолепљена остала, или су бар са свим другом бојом окречене, и код којих чардаци изгледају као да су од саме лозе, ладолежа и другог цвећа оплетени, расејане су природно, не утегнуто. Сваки је сељак своју кућицу онде сазидао где му се најмилило, не бринући се хоће л' бити

под конац улица. На обали пред селом беше велика живост јер гомила жена и девојака бељаху платно и разастираху рубље, певајући весело свака своје осећање те тако обала ври од песама као кад човек зађе у луг, у коме зора изазива хиљаду цвркута из хиљаду срећних тичијих срца. А сниже бељарица играју се деца у кошуљицама по шљунку, или се брчкају у плиткој Лаби крај обале, бежећи из воде само док таласи од пароброда прођу, и бацајући се шљунцима на точак лађи, што им квари уживање...

Али тек што ти је прелетео поглед преко те среће и задовољства што се на сваком лицу, на свакој тварци, рекао би, сија, још га неси добро ни загледао, а лист се преврне, као да се боји да дугим гледањем не угледаш штогод што би ти се учинило на слици сувише, па да не би нашао да слика није онако идилски лепа, као што ти се на први мах учинила, и — твој поглед пролеће поред сасвим других предмета...

Тек што прођосмо село, зачусмо неку лупњаву и жагор, који је све више растао, што смо дубље у кланац улазили, и на послетку, кад дођосмо опет пред један савијутак Лабин, који нам скриваше све што је пред нама, могли смо разпознати да је то планински одјек од посла некакве гомиле тестераша и ковача. И

донста после неколико тренутака угледамо на десној обали неисказано живу сцену. Градила се једна нова лађа, којој костур већ беше готов, па га беху положили на скеле, и око њега се ужурбали радници као мрави. Једни тешу даске из дебелих грмова, што стовариваху с кола, која сваки час долажаху и одлажаху, и која својим крчањем и свирањем много доприношаху општој ларми; други одмах прихватају па стружу, трећи опета тестеришу онолико комаће, колико треба радницима што се с прикивањем и окивањем лађа зноје, а пети су носиоци што сучас код ове час код оне гомиле. И нехотице се сетих једне слике, на којој је исписано како Чивути граде вавилонски тороњ; истина ово је страшно у маломе, али и времена су се страшно променила, ако не смањила.

Калеидоскоп се опет продрма, и ми пролажасмо крај нове слике чешке радиности. С леве обале зијаше на Лабу ужасна чељуст од камена, коју су неуморни копачи мало по мало у брегу ископали, вадећи бео камен као мермер, и тешући га у велике, огромне коцке, које изгледаху, како их беху случајно наређали у једном лугу на обали, као доњи зуби на тој планинској чељусти. Уз обалу беше неколико лађа бацило котву, па товаре што је већ израђено и отесано, али радника кроз капију не мо-

гађасмо видети, јер је пећина прилично дубока, па само се чује како у њој живо ради чекић, длето, и ћускија. На један пут баш кад пароброд беше наспрам чељусту, посукља из оног мрака читав рој радника, сваки са својим алатом у руци, па склопивши се с ушћа пећине, стадоше да слушају или да чекају нешто. Стадоше и лађари што донде лармаху товарећи, па и они чекаху, и сад се у кланцу само точак нашега пароброда чуо. У један пут се зачу тресак у пећини, да би човек помислио е се сруши цео брег, или као да је у чељустима опаљен плотун из топова, а оно је по свој прилици било мало барута којим су запалили лагуме испод какве повеће стење. После неколико тренутака јурну из пећине читав облак дима — као какав уздах брега, јер му људи нову рану зададоше.

Тако пролеташе „Бохемија“ поред све лепших и романтичнијих слика, и тек пошто нам се око навикло на ту природу, па нас њене дивоте не зачуђаваху, могах се тргнути од њих, те погледати око себе.

На крову беше људи из најдаљнијих крајева Јевропе, судећи само по језицима који се у тај мах на лађи чујаху. Махом беху то путници који рад забаве путују, јер трговци који путују у Дражђане, не возе се Лабом по железницом, која је на њеној левој обали. Ја се обазрех за

мојим другом, и видим га где се на другом крају с Броврингом и чича Виљемом живо препире око нечега, па пођем к њима, но у тај мах видим оног господина, што се са својом пратњом беше задоцнио, кад полажасмо из Течена, па стадох да га посматрам, јер беше заиста врло занимљив. Он још дахташе, колико се био силно задувао трчећи из гостионице долађе, и непрестано брисаше лице и врат од зноја, који се пушио с њега. О његовом лицу не бих могао много казати, јер му је трбух био најразвијенији део тела, па му се од главе видео само подвољак (који се такође врло самостално развио) и коса: али доцније, кад смо се разговарали, па сам га озго могао погледати, видео сам да је његово лице некад морало врло добродушне црте имати, па су их сад побрисале масе, у којима се пиво годинама наслагало. У осталом он је бријао браду и бркове па изгледаше младолик као Бахус.

Његове пратиље разликоваху се јакo једна од друге, и ако се по цртама могаше познати да су сестре. Омања беше плавуша, с пријатним, ако не Бог зна како лепим, цртама, обучена у просте суре путничке хаљине. Судећи по бризи с којом устајаше око пуначкога господина, увијајући га да не озебе, и закопчавајући му доњу дугмад на капуту (која се никако не могаху закопчати, као у Санча Панзе) по-

мислих да ће му то бити жена. Њена сестра беше жена са свим другогa кроја. Растом беше виша, но што женскоме лепо стоји, а уз то тако женијално мршава, као што њен зет беше узор пуначности. Испод флорентинског шешира с палилудски широким ободом, спушташе јој се силне коврчице, у које беше увила своју кратко подсечену косу, и које је сваки час намештала. треснувши главом. Њено велико чело предажаше скоро ућелавост те тако увећаваше учен изглед, који доби њено лице наочарима у златном первазу. Ваљда ће бити сувишно да кажемо како јој се око уста вечно лепршао „горки осмех“ јер то је узакоњено код таквих лица. Што се тиче хаљина, оне бе-ху по најновијем укусу. На ваздушасто нежни струк беше обукла чохано либаде с реповима, као у мушких фракова, и с великим полачастим дугмићима; а на петачкастој кринолини, беше разапела неку свидену хаљину, подигнувши је с конопчићима, који су о судланичасто широк појас од коже утврђени, у шест бора, те тако доња ивица од хаљине шараше по белим сукњама једну фигуру од шест лунастих линија. Али ни те везене сукње не спуштаху се баш до земље, јер учена жена нема кад гледати преда се кад иде, па би се могла саплести, зато су подигнуте до пола голенице, те се тако барем могу видети и њене ципеле, што имају

веће саре, но што носе аустријски пешаци који утежу и панталоне у њих.

Та интересантна дама стајаше мало подаље од господина што се брисаше, па избацивши десну ногу мало напред, а подбочивши се левом руком на једном колету, стајаше као каква статуа из класичних времена, и гледаше нас редом по лађи, држећи средњим прстима своје десне руке „штекер“ пред очима, и ако — по моме мишљењу — и наочари довољно иступљаваху оштроту стреловитих погледа, којима нас лубардаше њене прне очи...

Међу тим и пучачки господин стаде мене посматрати, па надбацивши главу над крајњи обим својега трбуха, угледа да и ја држим књигу с црвеним корицама у руци, тај магнет за све вође по великим варошима, па запе баш енергички, крену са својега места, те дође преда ме.

— Ви ћете по свој прилици — извините једно питање — у Чешко-саску Швајцарску?

Одговорим да је погодио и поклоним се.

— Ах, то је красно, то је сиперб.... Видите и ја сам намислио да се мало прођем, особито — знате, лекари ми светују да сваке године путујем рад моје мало јаке конституције... Помисли, драго дете — рече за тим малој дами која беше већ за њим дошла, да му се на невољи нађе — каква радост! Господин (и он

ме представи) иде такође на Пребиштор па ће-
мо.... Моја жена — прекину се у речи да и мени
даму представи па онда настави — по свој при-
лици имати част да и целог пута будемо у друш-
тву... Је л' да је то сиперб? —

Ја се поздравим и с Његовом женом, казав-
ши јој да је и мени врло мило што ћу у тако
пријатноме друштву путовати. Да би познан-
ство још боље било, рече ми господин да се
зове *Бирхубер*, и да је — оно што сам ја на
мах помислио како сам га видео — пивар..
За тим им казах и ја своје име и одакле сам.

Г. Бирхубер чисто зину колико га је то из-
ненадило.

— А, ви сте из Србије? Но, то ми је мило!
Глед'те молим вас. Из Србије! Јест, јест, то
је тамо негде у северној Африци, слушао сам.
О, врло лепа земља, само што још не чини оз-
биљне кораке да се подигне пристојна пивара,
а то је мислим код вас најнужније, код онаке
жеге код вас. Али то све иде с временом. До-
број ствари треба времена да сазре. Тако је с
пивом ишло и код Талијанаца. Пре нико не би
рек'о да ће они поред својих вина тражити
пива, па опет се сад подиже у Трсту, и у Млет-
цима велика пивара на акције. И ја се поно-
сим што могу казати да пред собом видите
једног од главних агената за то велико преду-
зеће. —

Ја му честитах, али у једно похитам да му кажем како ми несмо таки варвари да бар у главним варошима немамо пиваре, и да је Србија нешто мало ближе, него што он мисли.

— Госпође и господа, што ће у Хернскречен, ваља да спреме биљете! — разглашаваше контролор, протурајући се као шило кроза свет којим беше кров начичкан. У то видим и мога друга, који се до сад непрестано разговарао с лордом Броврингом, где се упутио мени.

— Хернскречен се већ види, рече ми он — шта ћемо с нашим сандуцима? —

Ја му речем, да сам ја наш пртљаг већ предао контролору лађе, који ће га оставити у Шандави, куда смо намислили тај дан на ко-
нак, па ћемо га тамо примити.

Пишталица већ поздрављаше Хернскречен, а и звоно на лађином кљуну стаде лупати.

Међу тим била се и она „интересантна да-
ма“ приближила својима, гледајући на двоје наочари око себе оне људе, таким погледом као да су пачавре а не људска створења,

— Ти, Ема, овај прозаичан човек од једног контролора, опомиње да ваља спремати некакве биљете. Јесу л' код тебе те трице? —

— Не брини се сестрице, у мене су све три биљете! — одговори госпођа Бирхуберка.

Точак се све лакше и лакше обрташе, док

на послетку стаде, и лађа се пољуби са скелом тако срдачно, да у мал и ми не поседасмо нехотице.

Даске се међу, чиновници лађарски се поздрављају и неке гомиле фрактова промењују, па тек онда излажаше народ на поље. Многи појурише у рештаурацију на чашу чешкога пива, неки поседаше у чунове који ће их одмах превести преко Лабе у Шан^едаву, одакле обично нешто туриста иде на Цирклштајне, а неки опет одоше право кроза село, уз речицу Камњицу која код Хернскречена утиче у Лабу. Ово крајње чешко село није велико, а с реке се не види ни толико, јер је уз Камњицу, а скела је пред великом гостионицом, која је с неколико кућица сазидана напред на обали, прислоњена уз голе грдне стене, што су на томе месту поређане као какве куле.

Ми се не хтедосмо забављати у Хернскречену, јер смо хитали да се пре подневске жеге попнемо на Пребиштор, па за то покажемо на једном прозору при земљи од оне велике куће у којој је гостионица, наше пасоше, па онда се упутимо кроза село, продирући кроз гомилу швајцарских вођа, који се беху склептали на наше црвене књиге као мухе, и који нам непрестано показиваху некакву подвезицу од лима која им се на мишицама жутела, потврђујући својим испупченим словима, да је но-

силац доиста привилегисан вођ за саску Швајцарску.

Тек пошто изађосмо из села, и уђосмо у дољу Елбтал, угледах како нам се друштво умножило. Ту се цакало, грајало, смејало, задиркивало, али по највише — представљало. То је ужас шта човек имена мора да запамти у таким приликама, у којима се једнодневна познанства граде. Наравно да г. Бирхубер није пропустио да нам представи своју свастику.

— Ја имам част, господо моја, да вам представим моју свастику, и чувену немачку романописатељку, госпођицу Кунигунду од Гајстерхеле! —

Ми се сви поклонисмо до земљице црне, ван Бровринга који баш у тај мах мољаше сер Внџема за мало ватре да запали своју кабанос цигару, и ја помислих у себи: хвала Богу кад и то са срећом прође. Али ђаво надари пивара па стаде нас представљати њој, а госпођица романописатељка, која је у осталом, узгред буди речено, могла, што се година тиче, са свим спокојно и драми се посветити, — кад зачу да смо ја и мој друг из Србије, пође узбуђено право к нама, па нам пружи своје обе руке, једну мени, другу моме другу.

— Господо, ја вас искрено молим да примите изразе моје пајсрдачније жалости, која ме у овом тренутку разтрза што несам кадра

достојно исказати срећу која ми је из овог тренутка никла, тренутка у коме имам част да се познам с два сина тако ритерског народа, који је рад својих трубадура тако на далеко у свет чувен, срећу која је безгранична, срећу... која... —

Мој друг, који на срећу не стајаше данас први пут пред таквим створом као што је госпођица од Гајстерхеле, брзо је исплете из забуне у коју је била пала тражећи некакав здраво учен став, и то гомилом подобних сапунских мехурова, и крупних речи које ништа не значе. Ја се брзо нађох у послу, те стадох нешто говорити с њеном сестром, ал тај је маневар упропастио мога друга, јер он сад мораде сам да се с њоме разговара, и шта више, после неколико минута, видесмо их где нешто живо дебатују идући под руку.

Међу тим бесмо већ изашли на друм који води у Чанд.

Г. Бирхуберу већ постајаше мало врућина, и ако смо ми сви баш понајлак ишли, па стаде једно по једно парче хаљина са себе скидати, тако да је остао само у панталонама и кошуљи; али сад су биле пуне руке и њему и његовој жени, која је и онако ваздан неких замотуљака и кутијица вукла, па се мораде освртати за каквим носиоцем. Срећом видесмо пред једном кућом украј пута једног дечака где опра-

вља поцепану мрежу, па га г. Бирхубер запита би л' носио нешто хаљина до на Пребиштор. — Ако хоћете и даље господства моја! — одговори радосно дечак па нам дотрча, и сад му стадоше товарити сијасет неких мантила шешира, пледова (поњава што рекли наши Београђани) тако да се дечак у час претвори у живу гардеробу, која је пред целим друштвом предњачила и пут казивала.

Али наш пивар као да још не беше довољно разхлађен, јер он раздрљи врат, откопча рукаве па их загрну до више лаката.

— Видите — рећи ће за тим видевши да ја гледам шта он ради — човек треба да навикава цело своје тело на сваку непогоду, а не да га утрпава тако да божја благодатна зрака не може до њега допрети никојим путем...

— Ви имате право — прихватим ја, — само што ту треба особита постепеност у навиквању тела на те промене, па по томе ја вам не бих световао да се на овакој жези на један пут раздрљујете. Изгорећете кожу! —

— Ах, то је само педантерија — „ополчи“ се мој г. Бирхубер, ствар са свим другаче стоји, као што вели славни др. Бок. Збиља знате л' и ви што за некога Бока?...

— Можда мислите то онога професора на липском универзитету? ... —

— Да како, да како!... Ах, господине, што

је то учен човек, што су његова дела благослов по род људски, то нема више, ја вам кажем. Помислите само, молим вас, идем ја са свим безбрижно по улицама нашега града, кад на излогу једне књижаре видим великим словима написано: „Само пет пруских гроша“ над једном подебелом књижицом. Погледам наслов. „Наука о здрављу“ од К. Е. Бока. Можете мислити како сам у књижару јурнуо и брзо је купио! — и г. Бирхубер ми потрже ту књижицу из цепа у панталонама, па ми је снајвећим достојанством пружи.

— Да, да, — претурах ја књигу, па му је онда вратим — ја сам читао то исто дело у пространијем научнијем облику, а и наша је књижевност ту скоро обogaћена једним изводом из њега. —

Г. Бирхубер ме погледа чисто не верујући, па онда климну главом.

— Но — бар сад знам да имате ваљаних дела! — и при том беше „начинио“ тако класичко озбиљно лице, да се у мал’ не насмејах. — Ја вам кажем, не ће проћи некол’ко година, па ће вам бити излишни сви лекари. Данас може човек с тим популарним дијететикама толико дотерати да остане целог живота здрав, и да му не требају никакви лекови! —

— Јест оче¹ — умеша се г-ђа Бирхуберка у разговор — само што човек мора по вас други дан или те проклете књиге читати, или вршити оно што у њима нађе, а све друге послове бацити за врата.

— А шта је прече од здравља, срце моје? — запита Бирхубер с достојанственим осмејком који разгрну силне масе на његовом лицу.

— Ја мислим да је данас прече било похитати на лађу, него прати три сахата зубе, па се после сатрти трчећи! —

— Видиш, ти то не разумеш, дете моје. Славни Бок каже да је први услов, између осталих наравно, за постојано здравље кад човек има добро варење, јер ту се цело тело сразмерно и довољно храни, али каже славни Бок, да би желудац био кадар правилно и добро варити, ваља да човек може добро да жваће, а не да шиље у њега полусажватане залогаје. А кад може човек добро жватати? Ту лежи псето закопано!² Кад има добре и здраве зубе. Дакле? Човек треба сваки дан да пере зубе, дотле

— ...Док не раскрвави дѐсни! — допуни његова жена. — Махни то, па погле кроз какав леп предео пролазимо! —

Ја захвалих г-ђи Бирхуберци једним погле-

¹ У Немаца муж и жена, како добију које дете, зову једно друго »отац« и »мајка.«

² Нем пословица *Da liegt der Hund begraben.* —

дом што нас избави од дијететисања. У осталом предео постајаше доиста сверомантичнији. Пут вођаше кроз једну дољу, окружену с једне стране брдима с угасито зеленим шумама, а с друге се подизаху нагомилане стене, којима се ми упутили бесмо.

— Хеј, ти, мали! — зовну г. Бирхубер нашу живу гардеробу, која се пентраше пред свима као иста коза.

— Чујем, висока господства моја! — и дера се окрену на стаде.

— Како се зове овај предео кроз који пролазимо? —

— Ово је *Камњитал*, по речици Камњици коју сте видели крај нашег села, а оно ждрело међу стенама зове се *Бјелагруд*, од потока Бјеле. Као што видите, овде вам и сама имена казују да сте на граници чешкој и саској. Половина је имена словенска а пола немачка! —

— А од куд ти то знаш? — осврну се један путник од оних што су се у Хернскречену нама придружили.

— Та молим вас, господине, како не би Јосиф Јегипћанин знао такве ситне ствари? — и дечак напрћи уста као да га је то питање увредило.

— А ти си тај славни вођ, кога су путници кроз Саску Швајцарску назвали Јегипћанин? —

— Моја малешност, високородни господине.

У осталом то није била само галантерија, већ што сам их одиста за чашу пива и који грошић спасавао од фараонских привилегисаних вођа. То сам вам само за то казао, да не бисте случајно помислили да сам и ја био уплетен у какву хисторију, на пр. с каквом госпођом Потифар, па да суме с тога назвали Јосиф Јегипћанин! —

Цело друштво прсну у смех, кад оваке речи зачу од онакога дерана. Највише му је могло бити петнајест година.

— А шта си ти? запита га опет онај путник.

— Чех, високородни господине! — и Јегипћанин се поносито усправи, и ако су на њему онолике хаљине биле.

Путник се насмехну, па га запита нешто чешки, али Јосип обори главу.

— Мој господине, ја вам на жалост не умет одговорити и ако сам вас разумео. Ви не ћете више у нашем селу наћи никога с киме бисте чешки говорити могли, ван коју бабу, или каквога старца! —

Путник ућута, па само затресе мало главом. Ја га посматрах подуже, и на послетку не могах се уздржати да му не проговорим. Што јест, јест! Кад човек оде у свет, па види да тек као Словенин нешто вреди, да га тек у тој свези бар за нешто држе, човек лако постане ако не пансловениста, па не ће више ни да зна за разне словенске *народе*, већ само за неке

разне дијалекте, ако не то, а оно бар словено-фил (само не у оном смислу у коме се та реч у Руса разуме).

— Ви сте Словенин господине? — запитах дакле истога путника, чисто радосно.

— На служби, господине. — Ја сам Венцеслав Седлачек из Прага, али сад долазим из Беча где сам учио философски курс. С киме имам ја част да говорим.

Ја му се кажем, али како се изненадих, кад ми г. Седлачек пружи руку, па ме срдачно поздрави чисто српски, како се можда ни у Београду не чује врло често.

— Па што говоримо швапски код наших дивних матерњих језика? Баш и да ја не знам нешто мало српски, опет бисмо се ми разумети могли!

Како ми је било, може само онај знати, који је далеко у туђини, после дугог борављења међу странцима, на један пут наишао на човека, који говори његовим слатким, матерњим језиком. Одмах зовнем мојега земљака, замоливши госпођицу Кунигунду за опроштење што јој за неколико тренутака одузимљем витеза, па га представим новоме познанику. То беше одиста необична радост, особито што нам тако из ненада дође, и ми се сад не умедосмо довољно наразговарати. Наравно да смо га по-

најпре питали где је тако добро српски научио, и он нам одговори.

— Код куће у Прагу, из књига! —

А кад га запитасмо, шта га је побудило да наш језик учи, он одговори:

— Ваша народна песма. Ја сам и пре, док се не бејаш посветио философији, жудео да научим тај најхармоничнији и најмузикалнији дијалекат словенски које рад његове лепоте по себи, које рад вашег народног певања, о коме сам довољно хвале слушао, и које сам хтео у оригиналу да проучим, али сам се колебао с тога што је садашњем нараштају суђено да мора, како из колевке излази, учити на врат на нос француски и немачки, ако хоће да коракне у свет, те сам и ја најпре те језике учити морао. Ма кад дођох у филологију, па кад и сам видех да је српски језик доиста „талијански језик у Словена“¹ онда бацих све на страну па прионух и као што видите, бар се разумемо добро.

— Господо, ми смо у саској земљи. Ово стење и литице уз које нам се ваља пењати зове се Харцгриндл! — оглашаваше наш мали Јегипћанин.

— Ти... мали... Јосипе! стењаше г. Бирхубер, јер равнина којом иђасмо постајаше све

¹ Мицкијевић, предавања VII.

стрменија — кажи ти мени, кол'ко има до Пре-
биштора? — ха? —

Наш мали вођ стаде, па погледа тако врагу-
љасто корпуленатног пивара, да у мал не прс-
нусмо сви у смех, па му онда одговори чупка-
јући свој мали нокат на десној руци.

— Биће, онако једно... пуначко по сахата!
А знате управо... не тамо господства моја, не
тамо. На ону се иде воденицама и стругара-
ма где пара сече даске. У осталом ако висо-
кородно друштво хоће, можемо и тамо свра-
тити!—викаше вођ, јер неколико парова беше
пошло странпутицом.

Јадан г. Бирхубер једва дочека предлог.

— Бога ми, мали Јегипћанин није без сум-
пора! То не би с горега било. Могли бисмо ма-
ло свратити, сигурно ћемо наћи и коју чашу
пив... —

Али не би му суђено да доврши жарку жељу
срца свога, јер се у друштву диже тако граја
против тога закашњавања, ту се тако матема-
тички доказиваше да не можемо доћи на ко-
нак у Шандаву ако станемо сваки час застај-
кивати и одмарати се, да би г. Бирхубер во-
део да није ни почињао. Дакле хајде даље.
Али сад се више није могло онако згодно ће-
ретати као кроз Бјелагрунд. Овде је ваљало
запети уз брдо; али за то и предео постаја-
ше све романтичнији. Влада је уравнила и по-

правила стазе кроз „овај парк средње Јевропе“ али су људи, који су тиме управљали, показали пуно укуса за природне лепоте, па их нису нигде окрњили за љубав пута. Тако ми пролажасмо истина добро углачаном стазом, али сваки час нам је се ваљало пети по тридесет и више степени који беху урезани у стењу, па онда се налажасмо на каквој плочи над каквим црним амбизом, или нам је ваљало прећи преко каквог потока који под нама на педесет и сто стопа хучи преко згрудваног стења, или долажасмо на какву природну кулу наслагану од распукла стења као од самих грдних воденичких каменова, па се онда сви центрасмо да се с куле нагледамо дивног изгледа и живописнога контраста између сурове да тако речем мушке лепоте тамних гудура, кланаца и тимора, са питомим зеленилом и девичком смерном лепотом убавих поља и сеновитих долинаца кроз које смо прешли, и које за чудо лепо изгледаху с ових висина. Како нам је све лепше кад га из далека, у његовој целости гледамо, од оног упечатка кад смо баш у сред те лепоте! Колико лепше црта осећање прошлу срећу и благовање, него што нам се у онај мах чинило кад смо благовали, кад смо срећни били!...

Ми баш сад сиђосмо с једне таке гомиле стења, и нађосмо г. Бирхубера на подножју

где се одмара и брише од зноја, што је он свагда чинио кад год смо се ми где пенетрали на какав год вис, јер да није тако чинио, било би са свим не могуће да се сњима иде, и ако смо и ми сви рад женскиња морали врло лагано ићи.

— Шта, зар се већ нагледасте? — питаше пивар жалосно, видећи где силазимо — та како можете тако равнодушни бити према толико дивота природних? Та на тој кули мора бити шармантан изглед!... —

— То је истина, али кад је човек гладан, а што је још горе кад је жедан — дода г. Седлачек с особитим осмехом — онда није Бог зна како расположен да посматра лепу природу, већ хита да мало и жеђ угаси. Особито имамо право што данас тако чинимо јер кажу људи, да ни у Валдшлесхену код Дразђана нема такога пива као у подруму на Пребиштору!... —

Ове речи не промашише своје мете. Г. Бирхубер устаде на мах и то тако лако као да није пешачио од Хернскречена доведе. Али тек што мало прођосмо, а он се тек стукну па стаде довикивати вођа.

— Ама, зар нема другог пута, него баш преко те слабачке ћуприје? —

— Нема, високородни господине, али не бојте се. Под мостићем је истина ужасна прова-

ла, ал је врло красно у њу погледати, а ђупри-
ја је јака као од гвожђа!... —

— Знам... знам... али — па се онда окрену
моме другу — ја сам, знате, мало јаке коншти-
туције, па се бојим да се даске, наравно као
даске... —

Мој друг покуша да га убеди, како ту нема
никакве опасности, а за већу сигурност, по-
нуди му своју руку, јер и онако само двоје по
двоје можемо прелазити преко моста.

Њих двоје пређоше сретно, за тим, госпођа
Бирхуберка с брат-Чехом, па онда дође ред
на мене и госпођицу Кунигунду, која се слу-
чајно уз мене деси. Почем су сви парови пре
нас прешли држећи се чврсто под руку, то не-
сам имао куд, но замолим поштовану романо-
писатељку да ми допусти, да је преведем на
другу страну. Она обави своју руку око моје,
па и ми срећно пређосмо, застанувши мало на
сред мостића да погледамо у Харцгриндл, и
он беше одиста величанствен у својој форма-
цији, и живописноме положају. Али у то беше
госпођица од Гајстерхела започела кајати се
што ми је дала руку.

— Оно љубведостојним младићима, не може-
мо „дати корпу“ кад нам понуде своју миши-
цу. — Ја се поклоним; али сам гледао преда
се, само да не смотрим онај слатко-кисели из-
раз, који је морао бити на њеном лицу кад је

то изговорила — али видите, таке су ситнице и попуштања с наше стране крива, што женски род не може никако да дође до своје потпуне еманципације. Таке ситнице су криве, што нам мушкарци тудоришу од како је века и света, јер веле „Женскиње је слабо, оно се не би могло покретати у свету, да га мушкиње не подржава и не брани“!... Тако је постало то мушко господарство над нама! —

— Ја мислим да је баш та слабост, коју ви не ћете ваљда са свим одрицати, којом се оне приљубљују мушкарцима, где је год опасност и тежи рад што премаша женску снагу, да је велим та слабост узрок те жене нама господаре, те један молбени поглед из жарких очију, једно нежно „молим“ с румених устаца, може да нас начини сињим робљем, машинама, којима оне располажу! —

— Ох, идите молим вас, то је стари софизам мушкараца, али темељ томе мудричењу не ваља, т.ј. претпоставка је лажна на којој ви оснивате ваш силогизам. Женскиње није слабо по себи, ви сте узрок што је оно и толико слабо колико се чини. Дајте нам друго васпитање, па да видите да л' ми не бисмо могли радити све ваше занате да л' не би смо умеле исто тако управљати државним местима као ви, да л' не би смо умеле лечити као ви, па можда још и боље. Ко је вама дао право да све те изворе уживања

задржите себи, а нас да оставите на вашу милост и немилост? Ви сте дотле дошли с начином којим васпитавате женскиње, да нама то и не излази као повреда нашег достојанства, већ као „деликатност“ као „учтивност“ кад ви сваку прилику употребљујете да нам покажете како од вас зависимо. Ако сте у шетњи, па пљусне киша, ви се одмах нађете у послу да развјете свој плашт, па место да се ви увијете, обавијете даму с којом идете, ако је где опасно проћи, ви сте одмах ту да будете вођ и бранилац и ако вас нико није за то молио!... Ако, да речем... *Jesus, Maria und Josef!*... — врисну госпођица Кунигунда на један пут прекинувши своју беседу, у лицу побледе као смиљ, па заборавивши све што је пре једног секунда говорила, ухвати ме обема рукама грчевито, као што се мало дете хвата дадиљи за скутове кад се од чега уплаши.

— Шта је, шта би госпођице?... — запитам ја брзо.

— Ах... Један од она два Инглеза скочио је у провалу с моста!...

Мене штрецну Броврингово браћење самоубиства од синоћ, па се жустро обрнем мосту и видим да нам се све друштво зграјало у једну уплашену гомилу. Ја хтедох да јурнем такође к мосту, али чујем лорда Бровринга где се гласно смеје.

—Али за Бога, господо, није ништа. Просто ми мало оклизну нога с једног повећег клинца!... —

— А ја бих се заклети могла да је Инглеz хтео да скочи, баш сам очима видела, како је подскочио... Ах не знате ви господине, како су страшни ти острвљани. Њима је убити се као чаша пива. Баш штета!... —

— Шта је штета, госпођице?... —

— Шго лорд није доиста скочио у провалију! — одговори ми госпођица „од“ Гајстерхеле и то тако наивно да се не могах уздржати да је не погледам у лице. Оно изгледаше за чудо научно.

—А за што би сте волели да се тај човек убио? Ваљда антипатија која се на први поглед рађа не може тако далеко ићи, особито код меког женског срца! —

— Та не за Бога, него би ми тај догађај дао предмет за роман, који бих ја најмање у десет свезака написати могла! —

— А — — — тако? Но онда имате право! — Боље би било да је одиста скочио! —

У тај мах волео бих него Бог зна шта, да је опет пала на своје мисли о еманципацији жена па да ми је пустила руку, али она сад поче о својим романима и ја сам морао слушати хтео, не хтео.

— Да — говораше учена госпођица ¹, ја сам особито наклоњена роману, томе роду појезије, који је најважнији за помодни културни живот, томе „грађанском епу“ као што Хегл каже — (не знам од куд ми баш у тај мах паде на памет мисао: Да л' та жена знаде скувати ручак, опрати и сашити, као што уме цитирати Хегла; али не, то њој и не треба, она није рођена као друге „обичне“ жене, да усређава и да буде срећна, да гаји децу и да осети узвишену материнску љубав. Она је рођена да цео живот проведе у хватању сјајних сапунских мехурова, које она „славом“ зове, па или не ухвати ни једнога, или стигне бар који, ма јој се одмах распукне шарена лажа чим је у руке зграби, па тек онда види да јој је природа другу мету дала била — ма онда је већ доцкан!...)

— И то знате шта је мени најдраже цртати? Дед погодите! —

Госпођица од Гајстерхеле хтела је на сваки начин да и ја ма с којом речју покажем да пажљиво слушам њен говор, и ја немадох куд већ одговорим.

¹ Инглези имају ориђинално име за тај род жена Лорд Бронвринг рече ми, кад му испричах шта сам с њом разговарао „Ја сам одмах видео да је и она од плавих чарапа“ (blue stockings).

— По свој прилици тиху кућевну срећу, тај једини извор праве среће, из којег појеткиње обично црпу своје најлепше слике, јер жене стварају и у животу тај рај, па им је лако да га и у књигама нацртају! — одговорим ја чувајући се да ми тон не изда подсмех.

— Рђаво погађате! — стаде се смејати госпођица Кунигунда, треснувши „женијално“ главом, да јој коврчице лепше обгрле врат — до душе, ја сам написала једно десетак свезака и из тога нискога круга, ал' онда сам још, тако рећи, дете била, па ме заношаше љупки Клаурен¹, који је непостижан у томе жанру. Али, и ако је јавно мњење признало да су ти моји први романи, својом *природношћу* достигли и самог непостижног Клаурена, опет је мој дух жудео да развије своју снагу на другом, достојнијем пољу, на хисторијском роману!... — и она ме погледа пунозначајно, да види како ће ме те речи изненадити. У осталом то јој је испало за руком само у друкчијем смислу, него што је она мислила, и ја похитам да

¹ Познати немачки романист, који је својим романима толико отрова у немачку општину што чита просуо, и безобразним дражењем чула дотле дотерао, да га ни даровите персифлаже В. Хауфа не моглоше истргнути из руку немачком женскињу, и на послетку се мораде и с предикаонице на њега устати.

искушам шта је узрок те је она заволела историјски роман.

— Тако? Ја честитам, госпођице, вашем кусу. Заиста је диван задатак историјскоме роману. Како красно вели Булвер на једноме месту о њему „Цртање људских страсти у минувим вековима баш тиме привлачи, што су оне у давније доба пламтиле. Нашим је прсима мило да осете неку свезу између себе и најдавније прошлости. Људи, народи, обичаји пропадају и губе се — *срце је бесмртно*. Оно је симпатички ланац у непрекидном следовању разних покољења. Прошлост живи опет, ако хоћемо да гледамо њена осећања — она живи у нама самим. Што је *било* — остаје *свагда*. Чаролија што мртво оживљује, и у прах из заборављених гробова опет улева душу, не лежи у песниковој умешности, већ у прсима читаоца!...“

— Као што се види, страст госпођице од Гајстерхеле да цитира славне људе беше и на мене прешла.

Она нестрпљиво чекаше да свршим мој навод, па се онда напући:

— Идите ми с вашим досадним, блазираним Булвером!¹ На што та вечна греја „Срце,

¹ Сиромах творац „Последњих дана помпејских.“!

И у Београду сам чуо од једне госпођице „како је то страшно *фад човек*“ и како не би могао Пол де Коку ни ципеле окренути!!

срце“? Ја знам по себи да од свега тога у ствари нема ништа, и да је то измишљена бајка. Боже мој, и ја сам у свима мојим књигама писала о срцу и о љубави, јер како би се могао друкчије роман написати? — али ја знам да су све то измишљотине! Друге су мене ствари примамиле хисторичком роману! Ту није моја машта ограничена строгим познавањем онога сталежа о коме пишем, и које ми треба ако хоћу из садашњости да пишем, ту могу пратити дворски живот са свима његовим галантним и тајним хисторијама, о силним љубавницама краљева, о неверству, о заплетима, о дуелима на живот и смрт, о страшним осветама, о крвавим и грозним покољима... О... тако... —

Овде је једва на послетку издаде снага, и ја сам се доиста чудио како није и раније, јер ми се почесмо пењати од једно десетак минута тако уз брдо, да се једва дисати могло, а камо ли говорити. Мени се почеше крупне капље зноја с чела низати низ образе, али ја сам при свем том благосиљао ту стрмен, јер она принуди списатељку да пусти моју руку, и да, што је још теже код извесних жена, — ућути.

Ми се пењасмо неким степенима, којима не беше ни броја, нити им се могаше крај угледати, али које имађаху по томе примамљивости за нас што се више њих, на темену стрме-

не стене виђаше грдна капија од једноставне плоче, — Пребиштор — рад које смо се у тајмах и потрудили били.

Мој земљак и госпођа Бирхуберка, који беху мало заостали рад „мало јаке конституције“ г. Бирхубера, чим би се честитом пивару досадило ићи уз брдо, па би сео, гунђајући љутито, „Ја не ћу даље“, они му ћутке показиваху прстом једну спретну кућицу под Пребиштором, и то више помагаше, него да је цело друштво помагало г. Бирхуберу да се пење уз брдо.

Кад нам од пењања, што но реч, дође душа у нос, на један пут се зачу с висина некакав потпури из Вердијевог Трубадура, и пошто се и уз последњих десетак степени узпужасмо, угледамо једнога старца где окреће стару некакву свиралу у сандуку која за чудо добро удешена беше.

— Та на Пребиштору су удешенији „верклови“ но у Бечу! — узвикну г. Седлачек ставивши на потоњем ступњу и бришући се — одакле си ти старче? — запита за тим свирача.

— Из Чешке, милостиви господине! — одговори чича клањајући се небројено пута за напојнице које му наше друштво бацаше у масну капу.

— То сам намах помислио, како сам ти свиралу чуо — одговори филолог: па се онда нама окрену. — Гроф Белкреди је као намесник

у Чешкој, наравно између осталог, и ту заслугу стекао да је свима раздешеним свиралама забранио улаз у вароши, те тако је наше чешко-музичке уши спасао од тиранизма под којим Бечлије и данас стећу. Сад кад је г. Белкреди постао председник у министарству, без сумње ће се постарати и за благо престолнице! —

И тако на послетку стигосмо на прву узвишену тачку чешко-саске Швајцарске на *Пребиштор*. Тим се именом зове капија или свод од камења на врх брда, с осамдесет стопа ширине у подножју и са шесдесет стопа у висину. Ова дрска природна грађевина, по свој прилици из какве земљине револуције, може се готово вештачком назвати, тако се сразмерно уздижу оба стуба капије на које је положена грдна стена од педесет стопа као довратак, и тако су укусно накићени зеленилом.

Пошто смо се мало одморили на клупама под капијом, попнемо се на довратак, на коме има ограда дуж свију ивица, те тако може човек безбрижно, као с каквог алтана, гледати на све стране. А богме, имађаше се што и погледати.

— Ова је плоча, моја племенита господо — отпоче наш благоглагољиви Јосип Јегипћанин свој посао — пуних 1318 стопа над морским водоравњем, па као што видите и изглед је

према тој висини. Ено, с чешке стране се види повећи део Лајтмеричког округа, с његовим богатим земљиштем. Она лепа планина према нама зове се *Розенберг* и висока је хиљаду стопа. Овим силним родним дољама и умиљатим селима и засеоцима, томе чудноме расутом стењу што је тако живописно окићено, не знам имена, а и да их знам можда би вам досадно било да их станем ређати. Само ћу вам још рећи за овај амбиз што нам је под ногама да је дубок 800 стопа и зове се *Пребиш-грунд*, и да је она стена која се у сред провалије види, *Пребишкегел*, 400 стопа висока! —

Ми гледасмо за малом руком нашега малог вођа и уживасмо доиста красан изглед. Сам хладни лорд Бровринг рече: Оволико љупкости усагласној слози с грдном импозантношћу не ће се лако наћи у великој Швајцарској. Наравно да су други били и усхићени. Г. Бирхубер — који се такође одважио да се погне на довратак пошто се увио свима шаловима и огртачима што је имао — само је знао да понавља свој најмилији узвик „Ах како је то красиво! Сиперб — са свим сиперб!“ Гђца од Гајстерхеле не могађаше ни овде ништа без двојих наочара, које је она, што јест — јест, умела држати врло грацијозно; а њена сестра није по свој прилици много видела, јер је мора-

ла своме мужу час да закопча дугме на трбуху, које је поред све муке вазда откопчано остало као у Санча Панзе, а час опет да му завуче крај од некога шала за врат, јер ухитости не беше добро увијен. Ја и мој друг стајасмо мало по даље питајући се, на коју ли ће страну бити наш Београд, а брат Чех црташе неку живописну гомилу стена на спрам капије.

Од целог друштва Инглези се понајпре нагледаше, и лорд Бровринг беше се загледао у нашег малог вођа, који не знајући да га ко посматра беше сео код оgrade, на претураше лишће у својој записници лепих корица. Мало за тим устаде Јосип и хтеде да метне књижицу опет у џеп, али угледа да га лорд оштро посматра, па попрвеневши до иза ушију приђе Инглезу и пружи му своју записницу.

— Ја бих веома био захвалан, ако би ми ваше лордство (сваки швајцарски вођ лако позна Инглеца) хтело такође написати коју речцу препоруке. Овде имам приличну збирку таквих спомена.

— Јес' ти ишао кол'ко у школу? — питаше лорд не скидајући ока с дечакових црта.

— Мало, в. лордство, само сам основне свршио! — уздахну Јосип оборивши главу.

— А би л' ти радо и даље учио?

У дечаковим очима засја особито неко осе-

ћање, и његов одговор беше врло срдачним гласом одговорен.

— Ох, господине, камо та лепа срећа, да ми се може!... Али моја мајка нема никога ван мене, а сад је већ тако стара, да се без моје заслуге не би имала чиме ни хранити!... —

— Е ништа, ти си вредно момче, све ће добро бити. Дај да ти напишем коју реч кад баш хоћеш. Него иди доле па реци газди нека се на столовима под капијом постави! —

Јосип стрча низа стубе у камену, а Бровринг извади из своје кесе једну банкноту од грдне вредности, сакри је у листове Јосипове записнице, па ју опет спуча писаљком, и пошто сиђосмо сви с довратка под капију, предаде је Јегипћанину, рекавши му полако:

— Ако ми обећаш да не ћеш отворити твоју књижицу и читати што сам ти написао, док се год кући, мајци, не вратиш, добићеш нов сребрн талир! —

Дечаку мал не пођоше сузе од радости. Он промрмља обећање и маши се руци лордовој, ма он га помилова, па онда и он седе за сто, за којим се већ бесмо сви посадили. То није био ручак, њега смо били оставили за гостионицу на великом Винтербергу, а овде смо само хтели да се мало прихватимо. Међу тим нешто мало сирца, нека кобасица, неколико чаша фелдшлесхена и вина, мало млекца, мало

овога, мало онога, еле опет изађе нешто налик на ручак... Шта више осећасмо се боље него да смо с намером обедовали, јер онда би било више јела, па би и тежи и тримији били, а овако смо били у најружичастијем расположењу као што женијална романискиња од Гајстерхеле врло појетично примети.

Кренемо се с Пребиштора у најрасположе- нијем стању око једанаест часова пре подне, и то најпре преко *Јордана*, једне оголићене дугачке површине, поред ужасних развалина, на којој сунце страховито пецијаше, јер нигде шушњара не могасмо угледати. Исти Карс код Трста. Ми иђасмо лаганим кораком и заклањајући се неко штитом неко марамом или горњом хаљином на штапу, како се већ у кога де- сило, те тако не беше врућина несносна, да би нам замутила весеље у друштву. Али при свем том с разговором нешто не стајаше нај- боље, и на један пут се зачу са свију страна друштва:

— Да певамо, да певамо! ... —

И сад нам стадоше најразличније мелодије у песмама на три четири језика зачињавати једностраност „Јорданову“ и „Кључеву“ као што се тај камењар мало даље зове.

Најпре отпеваше „Schleswig - Holstein meer- umschlungen“, и мени је жао што ју несам упам-

тио, и ако већ Шлезвиг није више „umschlungen“
с Холштином.

Сад баш дође ред на Чеха, и ја сам с мојим
другом напред знао шта ће певати. Г. Венце-
слав певаше чистим лепим тенором:

Кде домов мој, кде домов мој?
Вода хучи по лучинах,¹
Бори шуми по скалинах²
В саде³ скви⁴ се јара⁵ квјет⁶
Земски рај то на похлед:
А то јест та красна земје
Земје ческа́ домов мој.

Кде домов мој?
В краји знаш ли Боху-милем
Душе утле⁷ в тјеле чилем,
Мисл јасну, зник⁸ а здор⁹
А ту силу здору¹⁰ змар¹¹
То јест Чехов славне племе,
Мези Чехов домов мој!

Кде домов мој?
Там кде Жишка свјету знами
Свема двема Прокопами
Кралом дал научени¹²
Же нени к преможени¹³;

¹ ливаде. ² стење. ³ пољана. ⁴ блистати
⁵ пролеће. ⁶ цвет. ⁷ нежне. ⁸ поникао. ⁹ трајаш-
ност. ¹⁰ упорност. ¹¹ пропаст. ¹² поука. ¹³ која се
не може надвладати.

Там кде чески лев јес бидле¹⁴
В Чехах, в хоре, домов мој!

Кде домов мој?

Там кде Праха стовѣжата¹⁵
Властенцом¹⁶ свім тјела свата

Ховал јако¹⁷ сквостни¹⁸ лем¹⁹

Драха квитка²⁰ в луне²¹ свѣм

Там в тѣм земи јест ма власти

Там в том раји домов мој!

Кде власти ма, кде домов мој?

Там кде Лабе, стрибросједе²²

Хучиці свѣ влни²³ веде

Мези кровми хватаре²⁴

Од Орлице к Влтавје²⁵

Там в тѣ земи јест ма власти

Там в том раји домов мој!

Кде власти ма, кде домов мој?

Там кде реви²⁶ Черносецке *

Краје здоби²⁷ властенецке

Там кде Мјелник над Лабем

Виним кменем²⁸ шати²⁹ зем

Там в те земи јест ма власти

Там в том раји домов мој. †)

¹⁴ становати. ¹⁵ са сто кула (торњева.) ¹⁶ ро-
дољуб. ¹⁷ скривати. ¹⁸ драгоцени ¹⁹ ков. ²⁰ цве-
тић. ²¹ доно-крило. ²² седе као сребро ²³ таласи.
²⁴ грабећи кроз цбуниће. ²⁵ од реке Орлице, која
утиче у Лабу, до Вутаве (Wutau) ²⁶ доза ²⁷ ки-
тити. ²⁸ доза. ²⁹ облачити

* Черносек и Мељник зову се две цигле вароша у
Чешкој, у којима има винограда. †) Песма је
од Ј. К. Тила, а напев од Шкрупа.

Са свију страна растрканогa друштва захо-
ри се „Браво“, наравно од некога што му се
песма одиста допала, ал' од понајвише њих из
деликатесе.

— Је ли то народна или вештачка песма?—
питаше мало за тим лорд Бровринг Чеха, по-
што настаде опште цакање и дебатованье.

— Вештачка — одговори г. Седлачек, али
је тако популарна, да не верујем е би се мо-
гао наћи који Чех који ју не би знао! —

— Нема сумње, јер у колико је мени позна-
то, она је преведена и на францески и немачки
рад њеног краснога напева! — дода Инглеz.

Међу тим сунце је жегло чисто све јаче и
јаче, тако да г. Бирхубер беше већ у голој
води.

— Али господо *та* врућина!... — више није
могао јадник.

— Скоро ћемо у хлад, господине! — тешио
га је Јосип показујући руком преда се, где се
протезаше красна густа шума, а одатле за по
сахата све по хладовини стићи ћемо на велики
Винтерберг. То је проклештина како ми овај
забрђани кључ од обетоване земље и овај Јор-
дан у коме свега има, само воде не, како ми
овај камењар наљути господства. Кад год пре-
ко њега преведем изабрани народ, свагда мо-
рам да проклињем људску несмотреност! —
и мали вођ тресну руком поред себе.

— А што, — запита неко од друштва, зар су сељаци сатарили шуму на овоме камењару? Та ево већ по сахата како траје то скамењено море! —

— Није, господине, овде не сме нико да сече шуму без одобрења, а власт би се по свој прилици мало промислила пре него што би допустила да се оволикој глави ошиша коса. Ово је овако оголишило рад једног жестоког пожара који је зграбио целу шуму која је на целој овој површини била, и то 31. Августа 1842. год. Ах, господо моја, да вам беше стати на погледати! То вам је била сцена! Небо и земља и ваздух и све у наоколо беше се претворило у сам жар и пламен... Црни дуси шумини излетаху облацима из ватре те бегаху стрмоглавице и... —

Бог зна шта би благоглагољиви Јосип још напричао, да га г. Бирхубер не ухвати за оба рамена па продрма.

— Шта бунцаш ти дете? Да ти се није мозак упалио од врућине? Од куд ти знаш како је та ватра изгледала?

— Просто отуд, што сам гледао мојим очима, високородни господине! — одговори деран гледајући пивару наивно у очи.

Г. Бирхубер погледа најпре њега, па онда нас редом, па онда прсну у смех.

— Ах, то није ружно!... ха, ха, ха... Он је

гледао ствари које су биле осам година пре него што се родио!... ха, ха!...

Али општи смех не збуни ни мало нашега вођа. Он чекаше мирно док се добро исмејасмо, па онда настави:

— Наравно да моје данашње „ја“ као такво по себи и за себе није постојало 42 године, али мој је дух онда био на великом Винтербергу, куда смо се ми ето баш упутили, и то у телу једнога магарца, у штали гостионичаревој. — Кад виде да се на то стадоше опет смејати, он се озбиљно испречи — Ја не бих рад био да верујем е ви сумњате у нашу, јегипатску, веру о странствовању душа? ... —

Беше одиста занимљиво посматрати цео појав малогa досетљивца, који је непрестано уз пут, где год му се прилика указала, гледао, да нас развесели својом шалом.

Међу тим уђосмо у шуму, и у најгушћем хладу нађосмо тако примамљивих одморника на зеленој трави, да сви поседасмо као да смо се договорили били. Лорд говораше још са Чехом и то по свој прилици још о народној и вештачкој песми, јер он се на један пут окрену г. Бирхуберу с питањем да л' би он хтео тако добар да буде, па да нам отпева какву *народну* песму.

— Хм — видите — то је смешно, ал' ја не верујем да има опште немачке народне песме. Немачки дијалекти истина имају један књижев-

ни језик, ама чини ми се да је то једино што заједничко имају! —

— Е па ви нам певајте што је у вашој домовини *народно*! — повика дружина.

Г. Бирхубер се промешкољи и прокашља надлежно бирајући међу тим шта ће да пева, па пошто се удесио, запита хоћемо ли једну бечку? Наравно да је једногласно примљено и г. Бирхубер стаде певати тако, како се човек никад не би надао код његове „мало јаке конституције.“

I bin a gsunds Ban, und leb flott hier in Wien.

Mir liegt a nix dran is Geld und Gwand hin.

I sing gern und tanz gern, bin verliebt wie a Narr

Und wo I hin schau worten d' Maderln Schaar

Die Widi, die didi, und sich i die Rudi

Die Nani, die klani is hübsch ober bani,

Die Sali die Mali, san gor so protali,

Die Kiezi is biffi, und gor a so schmiffi,

Und a dutzend so Gellebte hob i alleweil beinand.

Suche do bin i noch a im Himmel

Verkaufst ma mein Gwand!

„Браво!“ и смех, захори се са свију страна али стари Виљем не даде пивару да одмах настави.

— Мени је добро знано — рече озбиљни Броврингов пратилац — колико далеко може доћи у разлици између каквог народног језика и књижевнога, којим се пише у тога народа. Али ово у бечкој песми прелази сваку меру. Ја несам ништа разумео од прве строфе, и

ако себи ласкам да сам прилично вешт — немачком језику! —

То се исто потврди с више страна, и сад је морао г. Седлачек да преводи све врсту по врсту, јер је он поодавно у Бечу. Прву отпевану строфу превео је овако:

— „Ја сам кремен-момче и живим весело овде у Бечу. Шта је мене стало, што шћердах и новце и рухо? Мени се игра и пева, заљубљен сам ка' будала, па само да погледим већ ме чека гомила цура. Ту је дебела Викторија, ту је Фридерика, ту је мала Ана, која је истинна лепушката ма сува, ту је сурова Розалија и Амалија с Елисаветом која је не само цандрљива већ и дрска цура. И тако вам имам једно на друго свагда по дванаест љубазница. Благо мени, та ја сам у небу, продајте ми рухо!“ —

— Врло добро! браво! даље! —

Г. Бирхубер певаше даље:

Чех се стаде трести од смеха, ал' опет је преводио не може боље бити. Ево шта вели друга строфа:

„С једном цуром из Шотенфелда (предграђе) која има свилену кецељу, идем сваке недеље у Најлерхенфелд. Тамо нам тако весело свира једно ћемане с цитром, да плане све што смо за ту недељу дана зарадили. Она отпева коју песмицу, па и ја по коју подскочицу. Она

мене ухвати за огрлицу, а ја њу за образе. Она мени каже: драги Јоване, ја само тебе волим. Па кад се играње сврши, онда идемо кући, а уз пут се деремо обоје колико се може боље. Благо нама, та ми одосмо у небо, можете ми слободно продати рухо!“ —

Али г. Бирхубер, као што се чињаше, не би дуго издржао на каквој опери. Он беше у почетку сву своју певачку снагу потрошио, и ми се морасмо задовољити да остатак песме чујемо из простог цитирања.

Ево како нам г. Седлачек преведе остале четири строфе:

— „Александри праљи закрпљеној из Лихтентала идем два пут. Сваког уторка и петка. Њена мати, браћа и сестре, па и њен муж не ће никако нашу љубав да трпе, па зато морам да се довучем под прозор, па се разговарамо ноћу као вампири. Ја њој кажем „што год хоћеш Александро, све ћеш имати, па ме после мож’ укопати. Даћу ти мој фрак с чакширама и лушу с дуванкесом, па ћу ти дати и што ми је најлепше, мој прслук. А за то што си ме толико воледа, за то ти љубим руку. Благо мени, ја одох у небо, продајте ми рухо!“ —

— „Па како од ашиковања нема никакве хасне, ја се дадох у пиће. То храбри човека. Онда вам најлепше девојке дадох за окупива. Оппростим се па одох из Беча. Варљиво жен-

скиње нећеш ме угледати више! Ја одпутовах другима. Мислите да ће ми вас жао бити? Бре нећу ни помислити на вас. Пива и девојака има у свакој вароши. А баш ако ми се не уздопадне, ја ћу рећи свима: „Благо мени ја одох у небо, продајте ми рухо!“ —

— „А кад дође мрети — онда је крај животу. Онда ми ваља као честитоме момку написати завештање. На мојој пратњи неће кукати ни жена ни деца, томи је највредније до чега сам у животу дошао. Ама цуре што ће ме псовати! „То је био рђав деран, свакој је украо срце, па на послетку ето га мртва рад његове мајмунске љубави!“ — „Сад је мртав! Е па нека Бог теши честито момче!“ А ја ћу свима узвикнути. Благо мени ја одох у небо, продајте ми рухо!“ —

— „А кад већ будем горе на небу, чешће ћу погледати на мој мили Беч, па ћу рећи мојим земљацима „Ако вам се доле досади, ходите у небо, овде ће вам за цело добро бити. Ја вам овде имам собицу с малим огњиштем, а имам и човека који ми ложи, па за све то плаћам на недељу по тридесет новчића. Овде су вам и други кремен-момци, и Штраус и Ланер (два омиљена бечка музиканта) свирају, играју, а ја им опет уз то певам“ Па после ћу викнути „Здраво да си моја отаџбино!“ Благо

мени, ја сам већ у небу, можете ми доле слободно продати рухо!“ —

Међутим док се песма цитирала и преводила, бесмо се сви прилично одморили, па наставимо наш пут кроза шуму. И заиста, мали Јегипћанин није нас преварио. За по сахата стигосмо на велики Винтерберг, о коме нам је вођ већ у шуми причао, да је 1780 стопа над северним морем, да су на њему све стене које несу земљом и шумом покривене, од базалта, да има красно уређена гостионица, и на врх гостионице подигнута од дасака кула и да се с ње може видети тако циновска панорама какве нема на далеко.

„На тој кули дочекати зору, моја господства — говораше мали Јосип — вреди исто толико као гледати залазак сунчев у Напољу. Т. ј. ја не знам како је вече у Напољу, но сам чуо где многи путници причају, који долазе овамо на Винтерберг само да овде дочекају једну зору. Али ви хоћете да данас конакујете у Шандави — нека тако буде. Моја је дужност била да вам ово кажем да се после на ме не љутите, но и да ме другим путницима препоручите!“

Кад се већ испесмо на двор пред гостионицом, поседасмо за један дугачак сто у хладњаци, па се разузурисмо. Према нама је седео за особеним сточићем некакав Тиролац, бар по

руху судећи, и свирао је у цитру. У њега при свирању несу радиле само руке у којима је држао чекичиће, но се љуљао и целим телом, и као што је арија постајала сетна или весела, тако се и црте на његовом лицу мењаху, па час му се сијаше на лицу блажен осмејак, а час опет „прелетаху густе облаци туге преко његовог чела као што се облаци у јесен преко неба гањају“ као што госпођица од Гајстерхеле рече, кад додније нешто о свирачу почесмо зборити. У осталом он је тако мајсторски свирао ону Хајнову песму с рефреном „*Mein Lieben was willst du noch mehr?*“ да наше даме мало по мало стадоше у глас певати.

Неколико наших сапутника међутим устадоше тек што су сели, па пођоше степенима од хваљене куле, али Јосип им се испречи.

„Ја вас покорно молим да не идете на кулу док се добро не разхладите. Горе је свагда ужасна промаја; макар доле да ни ветрића нема, па бисте назебли“

Г. Бирхубер, који баш у тај мах довршиваше своје замотавање и увијање у бунде и шалове, код ових Јосифових речи — зину.

— А — то је паметан дечко! Јосипе, оди вамо! —

— Заповедајте, високородни господине! —

— Јеси ли ти читао Бокову књигу о чувању здравља? —

— Ја немам никаквих књига више но бу-
квар и школску читанку!... —

— Е, онда је чудо, ништа... ја сам хтео само
то да те питам! — и кад Јосип оде, оста г. Бирху-
хубер машући главом и премишљајући — како
је то могуће... хм, хм!... —

Пошто се добро разхладисмо, и по чашу сока
од малина пописмо, пођемо на кулу. Г. Бирху-
бер оста доле, јер се није био довољно раз-
хладио.

Ми се попесмо на кулу прилично тешко, али
горе су нам сва напрезања богато награђена.
Мали Јосип није претерао крстивши онај из-
глед који се пред човеком на винтербершкој
кули отвора „циновска панорама.“ Онај ути-
сак, који путник осети на томе вису, биће, по
свој прилици, међу најузвишенијим и највели-
чанственијим од свију на путовању кроз чешко-
саску Швајцарску. Госпођица Кунигунда је се
наравно пренемагала као и свуда, али то се
мора признати, да се на винтербершкој кули
пријемљива појетска машта тако распалити
може, како ретко где на другоме месту. С ку-
линих прозора видело се на све стране земље
најмање за 23 миље, јер на једном се крају ви-
ђаху *Розенгсбирзи*, а на другом *Кулмберг* код
Ошаца.

Наш је вођ развио своје благоглагољство,
али не верујем да су многи од друштва чули

његове досетке и приче, јер је сваки и сувише обузет био красотом и огромношћу изгледа; али на послетку се отргосмо и сиђемо на двор, где је већ све спремно било за ручак. Ручало се тако ревносно као да на Пребиштору ништа ни окусили несмо. Тако брзо сажиге онај чисти планински ваздух. Али после ручка нешто не бејасмо тако устаоци као после доручка. Сваки је умео наћи по који узрок да не треба одмах поћи. Неки хтедоше да се још нагледају природних лепота и ретке формације на Винтербергу, неки доказиваху да се можемо ратхат одморити па да опет стигнемо на време у Шандаву, а г. Бирхубер доказиваше, по Боку да ћемо се сви разболети, ако се сад кренемо не одржавши „сијесту“ после ручка.

— Видите господо! — говораше пунахни проповедник популарне дијететике, сркућући своју каву — славни Бок вели да свагда после ручка треба једно по сахата лешкарити, али не с хоризонтално опруженим телом; то не ваља, већ у каквој наслоњачи, где ће тело косо положено бити. Тако желучни сок има каде да продре у најмањи грумен прогутане хране и да га раствори. Двизање желуца и прева може да се врши без икакве сметње, и на тај начин се сврши варење правилно и уредно. Наравно да не треба никад заборавити на каву. Без каве нема варења! Помислите сад да ми учини-

мо то криминално злочинство противу нашег тела, па да с пуним желудцем, у коме је тек започело варење, пођемо даље пешачити? Шта ће бити? Цело је тело у послу, дакле треба му крви, и по томе одузимље се желудцу и она маса крви без које нема ни спомена његовом делању. Сад још томе придође какав ветрић коме ћемо се по свој прилици морати изложити на овим планинама, и одузеће желудцу оно мало топлика што му је остало, и — варење стане. Храна у влажном желудцу стане трунути и —

— И нас би сигурно из Куштала мртве однели у Шандаву — допуни брат Чех, па учинивши се да није ни приметио „пробуражавајући“ поглед пиварев, обрну се друштву с предлогом да наставимо певање које смо на кључу започели. Предлог се прими с особитим одобравањем, и сад забрујаше песме са свију страна.

— Е не ћемо тако господо! — викну Чех, који се био начинио читав капелмајстар, — већ редом. У осталом ја бих био тога мњења да махнемо вештачке песме, но да се држимо народних. Ту је најчистије и најистинитије осећање! —

И сад „одјодловаше“ једну тиролску песму, па онда дође ред на ме и на мога друга да певамо. Ми се одужисмо испевавши им, како смо

знали, господство Богвићевих Анте, јер нам случајно у тај мах баш та песма на памет паде. Чех је преводио на немачки, и — наравно — као што је сваку песму пратило пјескање, тако је и с нашом било, али Немцима се допаде тај „ориџинални карактер“ нашег певања, па навалише да певамо још штогод

— Ми им отпевамо:

Развија се ружа у градини,
Развија се барјак у Србина,
У Србина који рода нема,
Који нема ни оца ни мајке,
Ком је пушка и отац и мајка
Два пиштоља братац и сестрица и т. д.¹

— То је заиста чудно — прихвати лорд Бровринг који је пажљиво слушао и мелодију и превод Седлачеков. — Ја никад не бих веровао да се толика резигнација и јунаштво може момом исказати!

— Срби исказују и највеселија осећања на здравице и сватовске песме у сетноме молу — прихвати Чех — толико је четиривековно туговање за прошлом славом, срећом и величином ударило свој печат на сваки иструјак српскога духа! и он стаде говорити о нашој народној појезији, пређе на појединости, па им у кратко каза „Зидање Скадра на Бојани“¹

¹ О којој су песми немачки критичари казали да је „das rührendste Lied aller Völker und Zeiten“ (Göttingische gelehrte Anzeigen 1823).

Г. Седлачек је тако срдечно говорио, он разви толико познавања нашега народа у опште, да мени и моме другу закупа срце мало живље, кад га зачусмо. Он је умео толико вешто нацртати најлепше стране наших народних песама, да му друштвоне даде више мира, но га тераше да још штогод исцитира.

— Е, хајде кад баш хоћете да вам преведем коју из српских женских песама, пред којима су се поклонили и немачки и словенски „критичари“¹ И он преведе целу: „Српску девојку“ коју је у својој записници од речи до речи имао написану.

»У Милице дуге трепавице
Прекриле јој румен јагодице
Јагодице и бијело лице;
Ја је гледах три године дана
Не могах јој очи сагледати

¹ Die serb. Weiberlieder gewähren eine lyrische Poesie wie sie so klar und innig bei keinem der neueren Völker ergossen hat“ Grimm.

»Главно одличје српске песме је, да тако речемо, арома, музикалност у стилу. Нема ништа дивније од тога стила! У срп. женским песмама је највише савршенство, до којег се словенски стил узвисити могао. Та дражест долази по свој прилици од чистоте нарави, од строго сачуване скромности у животу тога народа. С тога се вештина не ће никад толико узвисити да задобије девичку невиност словенске народне песме, тако исто као што је немогуће кретати се онако наивно као дете. Мици је виђ, пред. XXI.

Црне очи ни бијело лице.
 Већ сакуних коло ђевојака
 И у колу Милицу ђевојку
 Не би ли јој очи сагледао.
 Када коло на трави играше
 Бјеше ведро пак се наоблачи
 По облаку зас'јеваше муње.
 Све ђевојке к небу погледаше,
 Ал' не гледа Милица ђевојка
 Већ преда се у зелену траву.
 Вевојке јој тихо говорише
 »Ој Милице, наша другарице!
 »Ил' си луда ил' одвише мудра,
 »Те све гледиш у зелену траву
 »А не гледаш с нама у облаке.
 »Бе се муње вију по облаку?«
 Ал' говори Милица ђевојка
 »Нит' сам луда нит' одвише мудра
 »Нит' сам вила да збијам облаке
 »Већ ђевојка да гледам преда се.«

— Ето вам неколико одломака из народне појезије тога народа, које је одређен да буде појета и уметник целог словенског стабла¹ па судите јесу л' претеране биле хвале које су пре тридесет година биле учиниле те је у Европи било мода преводити и читати српске народне песме.“ — — —

Међу тим док се овај међународни концерт на Винтербергу свршио, г. Бирхубер је, наместивши своје тело по најновијим прописима за варење желудца, полагао и заспао, и да га

¹ Мицкијевића предавања XXII.

друштво не пробуди, он би по свој прилици спавао и више од по сахата. Он се брзо рас-трезни, те похита за друштвом, јер се многи већ беху кренули. Пут је сад водио стрмо низ брдо, и да није било грмова у крај стазе, наш би се пивар, поред своје мало јаке конституције котрљао чак до у Кабихтгруд. Па је до-ља тако извијугана између В. Винтерберга, Чанда и Кухштала, да се на више места чује по пет и шест јекова у стенама, кад когод вик-не или пева штогод.

Тај је појав тако красан да смо на више ме-ста застајкивали на каквој стени те се надви-кивали и разговарали са ждрелом. И нехотице помислих: где ли су сад они пиштољи с који-ма здрављасмо орлове на вуканским развали-нама, да видимо колико би пута овде одјекну-ли ?...

Пут до у *Кабихтгруд* и крозањ беше тако мучан да умукосе сви разговори, и сад се само по које довикивање разлегаше кроза стење, Мали Јосип такође као да се беше уморио тешући досетке па и он ућута, и само је од-говарао кад би га ко запитало како се ова ил' она стена зове или тако што. Пошто прођосмо дољу, ваљало нам се опет пети, али сад је би-ло лакше, јер овде беху исечене стубе у ка-мену. Али поред свега тога док се испесмо на Куштал ознојисмо се прилично, јер се ваљало

150хвати у вис попети, и то не цик-цак, већ право уза стену, дакле као у каквом руднику.

Изглед на Кушталу није Бог зна какав, јер се ван Кабихгрунда кроз који смо дошли, ништа више не види. Али овде је вредно сам Куштал видети. То је пећина у стени, која је на уласку петхвати широка, а четири хвата у висину иде, и која је зеленим шибљем врло лепо искићена, и на свашта пре наличи него на крављу шталу, као што јој име каже.

— Ама да ми је знати — рећи ће госпођица Кунигунда срдито — ко даде тако неромантично име овој красној дворани? Та ово би пре личило на какву салу за играње, него на... Јосипе, ти мали... Где си?

Али Јегипћанина нема, као да је у земљу пропао; тек у неко доба зачусмо му глас на стубама, и мало затим угледасмо га где ухватио г. Бирхубера под леву мишку, па помаже госпођи Еми да изнесе својега полумртвога мужа. Ми тек сад приметисмо да су они били заостали. Наравно да сад изјавима сажаљења и храбрења не беше краја.

— Но, оче — говораше задувана пиварка — ако те саска Швајцарска не излечи од твоје болести, онда нема за тебе лека! —

Г. Бирхубер није умео још да говори, али он одговори једним „жалосно-веселим“ и

„слатко-киселим“ осмехом. Тек после по сахата одреши му се језик, и он протепаше:

— Та зар у овој рестаурацији нема пива?... —

Међу тим је нама мали Јосип тумачио што је питала славна романописатељка.

— То је име дао пећини један врло грдан кум, а то је тридесетогодишњи рат. За време тога рата често су сељаци из окола морали бегати куд који, па су у овој пећини скривали своју стоку и отуд се пећина прозвала Куштал. Други опет кажу да је на овоме месту био, ва време оно, некакав замак, али ја мислим да онда не би пећину по крави назвали већ може бити по каквој другој племенитој животињи н. пр. по... — овде се удари мали брбљавац по устима — Бог да прости предње зубе!... —

Ал' у то привуче пажњу друштва са свим други предмет. Госпођица од Гајстерхеле како беше замишљено села и загледала се у један угао пећини на један пут зовну своју сестру и показа јој прстом нешто црно у пећини. Њена сестра одскакута у показани ћошак, па се на један пут стаде грохотом смејати. Она извуче из мрака један прашљив мали, округло сто на три ноге, па га стави пред своју сестру, рекавши:

— Ти имаш соколово око, сестрице. Али и јесте сто удесан, као да је за духове грађен! —

Неки од друштва стадоше се такође смејати, али ми што не разумевамо смисао пиварчњих

речи, стадо смо се још више зачуђени згледати, док нам не протумачише шта је. Госпође не хођаху да пропусте прилику, кад им се и онако ваља подуже одмарати у Кушталу, и кад тако лепо стесан, лак сто нађоше, те да не зовну кога *духа*, да их забавља.¹

Из неодољивог нагона људског, који хоће свему што је надземаљско да даде чулни облик, те да га тако схвати, из тога нагона поникла је дубока и појетичка митологија старог света, поникле су оне скаске о ђаволима и вештицама, рад којих у XVI. и XVII. веку толике жртве падоше, поникао је на послетку тобож научни облик празноверице новог века — Мезмеров магнетизам. Ту се науком (?) доказује, како је могуће да неко у магнетисаном сну може читати трбухом, да може говорити с „духовима“, да зна шта се догађа у онај тренутак по целоме свету итд. У Виртембергу створи Ешенмајер читаву теорију о појављивању духова („природа, неприрода и надприрода имају се међу собом као искуствени свет према свету ђавола, и свету божанске милости и блаженства. Што је могуће да се духови јављају оснива се на томе да се душа при смрти тела истина одлучи из суровијег органског омотача свог, али се не раздвоји од нервног духа, који узме на се облик и боју душину, па је обмота као неки зра-

¹ Та манија зове се у Немаца *Körpergeist*.

чни огртач. Та етераства хаљина душе је код
лених, добрих душа лепа, а код злих гадна и
ружна. С тим у свези развио је теорију о бе-
снилу и о врачању, као о делима неприроде
т. ј. ђавола“ итд.) али сунце јестаственичких
наука продрло је кроз те тмуше предрасуда, му-
дричења и непознавања природе, и растуриће
скоро и те потоње облачиће с човечијега духа.

Док се ми с Чехом и г. Виљемом о томе раз-
говарасмо, и претресасмо порекло „асталиса-
ња“ — (као што мој друг посрби *Klopsgeisterei*),
госпођица од Гајстерхеле беше придобила и
самога лорда Бровринга да седне за сто, те
да припомогне дозвати духа. И тако и г. Бир-
хубер коме и ван интереса за духове, беше та
идеја врло добро дошла, јер му јемчаше, да ће
се друштво подуже одмарати, приступи такође
столу, па положи обе шаке на сто као што му
је свастика учинила, и као што их г. Бровринг
беше наместио. Остало друштво скупи се око
стола, неко стојећи а неко седећи.

— Сад, господо, — поче романописатељка
жрчевским гласом — молимо за тишину и што је
главније за озбиљност. Јер ако се ми станемо
шалити и целу ствар обесвећавати, дух или не
ће доћи, или ако дође, удариће и он у спрдњу!

Ми се покорисмо заповести првосвештени-
це, и — „мртвачка тишина наступи.“

Ја испуших читаву цигару, а на сцени се

ништа не промени; радознало напрегнуте прте гледалаца и призивача олабавише, и где-где се чујаше гунђање.

— Којешта; какви духови? Да се што јавља, јавило би се до сад!

— Та ја сам казао да су то женска трабуњања! — промрмља други.

— Ист! Ето га! Ту је! — узвикну госпођица Кунигунда тако промењеним гласом да човеку пође коса у вис.

И сто се доиста подиже једном ногом за неколико палаца од земље, постаја неколико секунда на две ноге, па се онда опет спусти на земљу.

Чисто механично се сагосмо сви да погледамо под сто. Ни једна призивачка нога не беше близу столових ногара. При свем том поставимо једнога да само под сто гледа. Остали сви напрегосмо пажњу не би л' угледали да госпођица од Гајстерхеле не ради што рукама, јер сто је врло лак, па и незнатан притисак може учинити да се сто на једну страну подигне — али не могосмо ништа приметити, за време целог разговора с „духом.“ Свих шест шака лежаху мирно пљоштом и непомично на столу.

— Јеси ли ту? — питаше романописатељка приближивши уста столу — да је боље чује — ако си ту, а ти устани! —

Сто се дигну и спусти.

— Умеш ли немачки срицати? — питаше даље прво-свештеница.

Дух потврди да уме.

— А ти дела нам просричи своје име! — мољаше г. Бирхубер. Сто стаде се мицати. Он устаде шест пута једно за другим па онда стаде.

— Је ли то, што хоћеш да кажеш? — питаше г. Седлачек. који је за свако куцање или усправљање и спуштање стола по једно писме из немачке азбуке изговарао.

— Јесте! —

— А ти сричи даље! —

Кад је сто просрицао целу реч изађе „Јолак.“

— Је л' ти Јолак име? —

— Јесте! — одговори сто својим потврђивањем.

Сад јурну читав пљусак од питања на сто, тако, да је госпођица Кунигунда имала муке да одржи ред.

— Та за Бога, господо, ви ћете нам збунити духа с толиким питањима на један пут. Питајте редом! —

И сад се разви жесток разговор са столом. Многи навођаху духа на танак лед питајући га н. пр. „Је л' да је бело“ оно, за што је мало час рекао да је *црно*; али никако га ухватити не могаху.

„Што је најоригиналније у целој ствари — прекиде лорд Бровринг своје дуго ћутање — то је да мотив који покреће сто уме да мисли, и што је себи следствен!“ —

Кад дође ред на лорда да пита, он питаше колико има сребрних талира у џепу, колико има на хаљини дугмета итд. и сто бројаше тако тачно, да се на многим лицима око стола огледаше онај израз, који обично видимо на деци, кад не знају да л' треба да стану плакати, или да ударе у смех.

Сад дође ред на нас двојицу, и мој друг запита, хоће ли, и кад ће цео српски народ бити слободан и уједињен?

Сто удари два пут јаче, па онда један пут слабије.

— Је л' то три године.

— Није — одговори сто тиме, што се не крећу с места.

— Је ли две и по године? питаше даље.

— Јесте! —

— Хоће л' у то време пропасти турско царство? —

— Не ће. —

— Шта наопако? Па како ће се ослободити цео српски народ?

— Турска ће пропасти само у Јевропи! — просрица сто.

Сад беше ред да госпођица Кунигунда пита.

— Хоћеш ми одговорити на једно питање које ћу ја замислити, али не исказати? —

Сто се обећа. Романописатељка помисли, и сто даде једно подугачко:

— Не ће! на што госпођица од Гајстерхеле поцрвени у лицу као алова цаприка. Бог зна шта је она питала!

Госпођа Ема питаше хоће ли попустити „мало јака конституција“ њенога мужа и одговор је гласно да не ће; г. Бирхубер питаше хоће л' бити довече у Шандави добро пиво, и на своју велику радост сазнаде да хоће.

Сад је баш ред на једног младог Прајза. Он питаше оно што се ни један није надао.

— Хоће ли Прајска постати република? —

— Хоће, и то скоро! —

Прајзу сијну лице, па похита да запита још и то:

— Ко ће бити први председнат прајске републике? —

Сто срицаше читко:

— Гроф Бизмарк! —

Разуме се да се после оваког одговора хорио смех читаво десетак минути.

— Знате ли шта, госпође и господо? — питаше Бровринг, и један врло чудан израз прелете му преко лица, али као муња. — Да ни тамо колико ће који да живи? —

Предлог поздраве сви весело; и сад је сто

бројао ужасно много. И да се пола обистини, било би доста, рече један, коме сто изброја преко стотину година.

— Мени се чини да он броји онако на дохват, кад се само добро занија! — прихвати г. Седлачек.

— А, немојте то два пут рећи — одговори лорд Бровринг — Мени на пр. по свој прилици не ће набројати толико година, колико вама и осталима. — па се онда и он саже к столу. — Еле душе, право да ми кажеш, колико ћу година ја још живети? —

— Једну. —

— Шта болан, зар само једну годину? — и Бровринг се стаде смејати.

— Није! — одговараше сто.

— Та ваљда неси мислно да ћу само један месец јоште живети? — питаше даље лорд.

— Не! —

— Па ја те не разумем. Просричи колико ћу јоште живети! —

— *Још један дан!* — просрица сто.

Инглез се зацени од смеха, а и остали удареше с њиме смејати се, и ако им лица показиваху да им никако није до смеха.

Сад се уплете мали Јосип, који је донде мало даље све гледао и слушао, па повика.

— Моја висока господства! Ево хоће да се

смирне, а ми смо још на Кушталу. До Шанда-
ве има два сахата!

— Да живи Јегипћанин! — повика друштво,
радујући се што их вођ избави из забуне у коју
их беше сто довео својим потоњим одговором.

Ми платисмо пиво и остали трошак на Ку-
шталу па се кренусмо к Лихтенхајнском водо-
паду. Вече се спушташе лагано, те грађаше од
нагомиланог стења у даљини час лавовску гла-
ву, час Богородицу с дететом на руци, час двоје
загрљених и много других слика — наравно
да је тумашта морала много допуњавати. Кад
кад наилажасмо на какав поток, али га за час
опет губљасмо у оним каменим лабиринтима.
У једном влажном теснацу, кроз који морађасмо
један по један да пролазимо, заглавила се не-
каква грдна плоча, коју је време с висине оба-
лидо, и која је при падању запада у тај кланац,
па тако га претворила у капију. Тек што про-
ђосмо те мрачне гудуре, а пред нама затрепта
умиљати Лихтенхајн у вечерњој румени.

Али при свем том што романтичке вечери
имају неисцрпне милине за ме, опет ја саде не
уживах. Ја сам ћутећи корачао, као и цело
друштво, а по свој прилици из истог узрока.
Само је лорд Бровринг био — чисто радо-
стан. Он стаде и непитан да говори, хваља-
ше околину, цитираше многе инглеске и кон-

тиненатске песнике — шта више он задеваше шалу!...

Чудно беше осећање, које у мени пониче рад његовог тог понашања после догађаја на Кушталу, па и ако сам убеђен, да се слабо осврћем и марим за прорицања „духова“, опет не могах да се отресем неке ужасне слутње, да ће нам се на овом красном путовању догодити нека несрећа. У мени су се мутиле свакојаке мисли о Броврингу, од како сам га синоћ на месечини у теченском белведеру видео онако смрвљена, али кад она луда играчка на Кушталу још рече да ће само још један дан живети, онда не могах да се отресем слутње поред најбоље воље да не мислим на то. Бадава сам ја себи доказивао да је лудо и помислити да се неко може чак из Инглеске кренути у чешко-саску Швајцарску само с тога, да се у њој убије, свагда се нашла друга нека могућност, свагда сам одговарао себи, да се на каквом опасном месту може случајно оклизнати као н. пр. данас на мостићу пред Пребиштором. Па ко зна, да л' оно јутрос није био покушај самоубиства, који је сасма рђаво испао за руком, јер се стари Виљем на близу десно? ... —

Таквим сам се мислима уз пут бавио, погледајући по кадшто како се млад Инглеz размеће својом веселошћу, коју никако не могах као

природну да сматрам. И чича Виљем га је врло необичним погледима мерно.

— Шта ви мислите, милорде, о отопчашњој комедији на Кушталу? — запитах га на послетку, не бих ли коју год речцу ишчупао, која би ми тог тајанственог човека мало расветлила.

— Ствар је проста! — одговори Бровринг.

— Половина онога што се прича за столову моћ — истина је т.ј. он својим мицањем може погодити али само оно што је *било*, и што *јесте*. Оно што ће бити, не може никад погодити, *ван ако је будућност позната једноме од оних што за столом седе*; јер наравно да сто не покреће „дух“, већ струја позитивног електрицитета једног призивача с негативним другог или трећег од оних што држе руке на столу. Ја бар тако умем да разјасним мицање стола, а то је свакако главно у целој ствари. У тој претпоставци утврђује ме и то што суми руке, пошто сам их дигао са стола, биле тешке као да су оловом наливене, од силне крви која се у њих слегла. А што је мени сто прорекао да ћу живети само још један дан, то је по свој прилици била освета с његове стране, јер ја сам био први који сам подстакнуо мисао да га питамо колико ће који живети, па је сиромах морао најмање три четири стотине пута више да устане, него што би иначе било! —

И његове се усне развукоше тако саркасти-

чким осмехом, да ме прође језа, као кад видех први пут да се сто *доиста* сам диже са земље.

— Ево ово је водопад, високородна господо — показиваше мали Јосип један грдни камен који се право као зид пред нама уздизаше, али који не беше ни мокар, камо ли да с њега вода пада.

— Ти спремаш опет неку рђаву досетку? — рече г. Бирхубер.

— Није, тако ми јавнога мњења! — куњаше се мали вођ, већ ово је доиста водопад, само што је водопад под команду као и многе друге ствари у нашој земљи. Ако хоће господства да виде како се вода с оне висине ломи, да отрчим часком у Хајденмиле (она гостионица што се тамо бели) те да наредим да се налије локва на стени из које се водопад пушта. Наравно, то мало.... —

— А, махни с Богом! Ја не волим сувише измајсторисану природу! — прекину га г. Бирхубер, — хајдемо у Хајденмиле, можда ће се наћи што год да се поткрепимо. Рад оних клетих духова пренебрегао сам тело, па цело после по дне несам више но једну чашу пива попио!

— Па треба и сем тога похитати, да у гостионици затечемо шандавски омнибус, јер, Бога ми, после оволиког пешачења данас не бих рад био да још два сахата издирем! — дода г. Седлачек.

— И то још по мраку! — рећи ће пријатељица светлости, госпођица од Гајстерхеле.

И тако се махнемо субординационог водопада, па одемо у гостионицу. Али данас је г. Бирхубер зле среће био, јер кола беху спремна за полазак, па је морао ону чашу на врат на нос испити, коју је мислио сладити читаво по сахата.

Све живо јурну колима, и то с оним саможивим страхом да не заостане, који не зна ни за какве етикете. Срећом била су кола тако пространа, да је цело друштво стало, само што ја и Бровринг морасмо сести код кочијаша, да би даме у кола ушле.

Пошто су коњи ушли у ход, доброћудни кочијаш метну узде међу колена па стаде пуни-ти своју душу, погледајући час у мене час у Бровринга, који се беше загледао у далеки неки предмет пред нама — као да се премишља с ким да започне разговор. Труцкање кола не даде му да сам упали ватру па га то натера да се обрати Џону, јер је у њега горела тек начета миларес.

Бровринг стресе пепео с цигаре па је пружи кочијашу, и овај је прими и запали не скидајући ока с Инглеза.

— Хвала, ваша милости! — рече за тим враћајући Броврингу цигару, па га погледа још један пут, узе душу у зубе а узду у руке па га

опет погледа, пљуцну преко дешњака па и опет погледа, и на послетку није могао да се уздржи да не запита:

— Опростићете, ваша милости, јесте ли ви пре две године, у ово доба од прилике прошли овим путем? —

— Не знам да л' се то мени само учинило, али преко Броврингова лица прелете оштар израз бољке.

— Несам! — одговори он за тим, па се опет загледа некуд.

— То је за дивно чудо — прихвати кочијаш ошинувши коње и забадајући бич у канију, па извади лушу из зуба и обрну се мени — како млади господин личи на једног богатог лорда кога сам ја возио у Шандаву с његовом невестом, сестром ли, шта ли му беше, пре две године. Ах оно је била напојница! Млади лорд беше тако срећан и весео, да није ни гледао колико је захватио кад ми је плаћао, па ми је толико дао, колико сад не могу да зарадим ни за по годпне! —

Бровринг се чињаше као да не чује кочијашеве речи, и ја га запитам:

— Је ли још ко био с младим лордом ван његове невесте или сестре? —

— Јесте, једна стара госпођа, ма она је још у Хајденмили заспала од тешког умора, па се пробудила тек кад сам у Шандави зауставио!

— А да л' се сећаш какво беше то чељаде, што је било с богатим Инглезом? — запитам ја даље, не испуштајући лордова покретања из очију.

— Како да се не сећам, господине; оног анђеока нико не заборавља, ко га само један пут види! Беше млада и лепа како само девојче од шеснаест премалећа бити може, беше сама милост божија. Кад прогуче или погледа својим плавим оком, а човеку је топло око срца као после молитве... Кад се насмеје, чини се као да се и стене и друм и ливаде око њега, као да се и небо и земља смеје...

Даље несам чуо, ако је кочијаш још што говорио. Лорд Бровринг је дрхтао целим телом као да је угрозници, обрну се жустро и викну:

— Јосипе, дај ми мој плед, већ је охладнело! — Зар вама није зима — запита за тим с најравнодушнијим лицем обрнувши се мени.

Јосип скочи са свога седишта на омнибусову крову, те пружи лорду заискани плед. Он се уви, и ако његово дрхтање само неколико тренута трајаше, па се онда изгуби, па стаде са мном говорити о пределу кроз који пролетасмо, запиткујући нашег малог вођа сваки час како се који крај зове.

Одмах како смо се из Хајденмиле кренули, прођемо поред пећине *Мече*, али не могасмо с кола много видети. Мало даље морасмо се

превести преко једног поточића, коме Јосип на своју велику жалост не знађаше имена, само нам рече да тече кроз Дитрихсгрунд чак до малог Винтерберга. Овде пролажасмо кроз много разваљених стена, у којима се још онако у сутону могаху видети читави слојеви окамењених животиња. За тим уђосмо у један простран планински котао, који ме у нечем подсети на романтични кланац међу Крушевицом и Голупцем. Кад прођосмо и крозањ, наставише нове гудуре, које се зову *Кроатенилихте*, по свој прилици рад неког спомена на Валенштајнове ратнике, јер је међу њима, као што је познато, било и Хрвата доста. Одмах даље прођосмо крај ходника једног старог рудника за бакар. Стене су на томе месту го гранит, који је мало даље претрпан једним слојем пешчара. На послетку пођосмо низ *Кирнићбах*, и за час бесмо у *Шандави*. Мали Јосип је имао право кад нам је казао да има два сахата од Куштала до те варошице, и ми бесмо баш прилично уморни.

— У коју гостионицу да возим? — питаше кочијаш кад већ бесмо поред шандавских купатила.

— Разуме се у најугоднију, и на најлепшем месту — одговори Јосип сматрајући се као законитог представника целог друштва — вози у хотел „код чешко-саске Швајцар-

ске.“ Ја мислим да се славно друштво не ће љутити. што сам моју данашњу дужност завршио тиме, да вам ја у Шандави изберем конач. Ја се тврдо надам да ћете врло задовољни бити! —

— Шта, шта? — повикаше из кола — зар ће да нас остави Јосип? —

— Морам на жалост — одговори дечак — Мојсије доведе изабрани народ до обетоване земље, али у њуући, не беше му суђено. Ви ћете тек сутра видети шта вреди наша Швајцарска! —

Сад полетеше Јосипу са свију страна напојнице, и за час је имао приличну суму. Разуме се да она није била ни стотинити део оне суме коју је на Пребиштору добио од Бровринга, и за коју није ни знао да му је у књижици.

Сад зазвркташе точкови по калдрми, и ми уђосмо у срце чешко-саске Швајцарске, у Шандаву. Куће, међу којима се улице вијугају, надмашују једна другу лепим положајем, укусним стилем грађевине, љупким вртом и хладњацима око себе, тако да би ту варошицу могли слободно назвати варошју од самих летњих двораца. А то и јесте она у ствари, јер осим многобројних и великих хотела за путнике и нешто мало чаршије, остало су све саме богаташке виле у којима седе дражђански и прашки „благородници“ и у опште људи онога

реда што састављају „свет“ у великим варошима и то преко целог лета; јер ваздух је овде тако здрав, околина је тако романтичка, Лаба тако нежно обгрљава варош, да не верујем е би се у средњој Јевропи могло наћи повише вароши, које би се с малом Шандавом споредити могле што се тиче пријатног положаја и спретне љупке убавости.

Наш се омнибус заустави пред поменутом гостиницом, која се на Лабиној обали налази мало ниже паробродске станице. Кад је угледасмо, не могосмо се уздржати да не похвалимо укусу малога Јосипа. Кућа је на три спрата, с неколико алтана обраслих у цвеће и ладолеж, а пред њом се простираше широка тераса, начичкана постављеним столовима, а покривена ишараним пердетима, тако да гости могу и у подне седети на тераси и уживати красоту коју Лаба на све стране око себе шири.

Јосип се саде опрости од целог друштва, па оде викнувши нам још један пут:

— Gott befohlen, meine Herrschaften! —

Мени и моме другу требало је пре свега постарати се да дођемо до наших ковчежића, јер нам је у њима било рубље, а то нам је сад понајпре ваљало, јер смо били гола вода од силног зноја. Кошуље нам беху тако прљаве, као да смо их пре недељу дана, а не јутрос, навукли. Истина беше прилично доцкан, и ма-

газа је паробродска пре два сахата затворена, ма опет одосмо да покушамо срећу, јер домаћин и не сумњаше да ћемо их још вечерас добити. Распитамо за магационара, и нађемо га код куће где вечера. Ми се хтедосмо трћи назад јер не бесмо ради да га узнемирујемо при јелу, ма он нас угледа, па скочи као момче какво, и ако је превалио педесету, и није сувише витак био, па нам изађе на сусрет. Кажемо му како не бисмо ради били да га узнемирујемо, па га замолимо, ако је могуће, да после вечере нареди каквог момка, који би нам извадио ковчеге из магацине.

Он скупил уснице и обрве, па се комично осече на нас :

— А знате ли ви, да краљевским чиновницима не дате живети? — па онда удари у некакво дугачко „хе, хе, хе“, закопча свој мундир, узео капу, зграби једном руком мене а другом мојега друга, па и не осврћући се на наше молбе да не устаје с вечере, одведе нас у магацину. За час нађоше наше ковчеге, и ми их посласмо у хотел, па пођосмо за носиоцима заједно с нашим новим познаником, јер магацинар ћереташе с нама као да се од вајкада познајемо. Тек пошто нас је до хотела допратио врати се да доврши прекинуту вечеру. Тај доброћудни чича није једини Сас, који нам је одиста срдечно и услужно на сусрет изашао.

У опште, као што мало доцније при вечери рече лорд Бровринг, нигде није немачки народ тако предусретљив, гостољубив и пријатан, ни у којој њиховој земљи није тако „gemüthlich“ као у Саској. И доиста, ја сам доцније имао прилике да се и сам уверим о тим његовим речима.

Док се ми пресвукосмо, умисмо и на терасу сиђосмо, наши сапутници беху се већ искупили из својих соба, и беху поседали за постављену софру, на којој неколико светионика осветљаваше небројене ђаконије.

Ја седох на празно место између г. Бирхубера и г. Седлачека, а мој друг код Инглеца, и наклописмо се на изврсну вечеру. Међу тим опазим ја, где се пивар до мене мешкољи, час по час прогунђа по коју псовку, па онда стане чешати своје лактове, ја се сетих који су јади, па се окренем моме комшији, те га запитам гласно:

— Како је г. Бирхубере? Напредује ли навикавање коже на температурне промене? Ви ћете на послетку очеличити ваше тело, па му не ће моћи никакво време наудити.

— Ругајте се ви само — одговори човек мало јаке конституције — али ви ћете видети! Истина то је навикавање тела на сваку непогоду скопчано с непријатностима, особито у

почетку. Тако на пр. мене сад мало бриди кожа, али... —

— Шта, зар бриди? — запита неколицина смешећи се особито рад пунозначајног погледа госпође Бирхуберовице. — То је само реакција. Али без шале, де'те нам покажите лактове, да видимо јесу л' попрнели од сунца? —

Јадан пивар бранио се неколико, па на послетку мораде се покорити „гласу народа.“ Тек што засука рукаве, а око стола се захори громки смех. Г. Бирхуберови лактови беху угасито црвени, посути небројеним пливима, као да су га изуједале читаве чете оних малих насекома, што су у лето тако несносна са својим пољупцима.

— А шта је то г. Бирхубере? — стадоше са свију страна запиткивати.

Лице пиварово, које и онако није било, Бог зна како бледо, постаде скоро оне исте боје, које и запаљена кожа његових лактова, и он једва промуца.

— Е... па... оно ја сам... мало сувише за први пут... —

Па и не сврши цео став но устаде и оде одмах у собу, да меће хладне крпе на лактове, и да потопи ноге у карлицу хладне воде „како би се крв, која се од силног пешачења тај дан слегла у ноге, разбила и растурила по целоме телу“ као што кажу његове књиге инџијеле.

Али с њиме оде и његова љубазна жена и његова женијална свастика, те тако остаде наше друштво „без друштва.“ У осталом и да они несу отишли опет не бисмо ни ми дуго седели. Умор је био тако велики да се на скоро после вечере стадоше склапати очи, и ми се разиђосмо сваки у своју собу.

Сутра дан у зору нешто се не устајаше здраво лако. Јучерашњи умор тек се после повећег одмора осећао у својој потпуности. Али пишталица с пароброда чујаше се у хотелу врло добро, па се није имало куде, већ устасмо, те се брзо спремисмо за даље путовање. На тераси је био већ изнет доручак те се око тога не смо дуго забављали, исплатисмо трошак, опростисмо се, па право на лађу „Кронпринц Георг“, којом смо се хтели возати до Кенигштајна, те једине саске тврдиње.

На лађи се опет саста цело јучерашње друштво. Сваки се тужио на умор, а хвалио благим сном од прошле ноћи. Најлепше је било гледати г. Бирхубера, како се труди да своја права осећања увије у шаљивост, па макар и не ишла од срца. Тако дошавши на пароброд нападе г. Бровринга.

— Ах милорде, желим вам најлепше јутро, у толико више што је последње јутро, које вам остаје да уживате на овом лепом свету као

што је прорекао г. Полак-Фолак, како ли беше
име кушталскоме духу! —

Лорд му пружи руку.

— Хвала господине! —

— Знате шта милорде? У мени је никла
драгоценна мисао! Ви треба да се старате те
да шала савршена буде. Ја да сам на вашем
месту, како смо још сви на броју и на лађи, а
како г. дух није благоволео казати на ком ће
се месту та катастрофа догодити, ја бих се
још сад опростио с целим друштвом! —

Многи се стадоше смејати на овај пиварев
предлог, ма у лорда као да се за неколико
тренутака борио урођени понос и неко друго
мекше, природније осећање људскога срца и
— што никад помислио не би, Бровринг усвоји
предлог, па се стаде руковати са свима редом,
и опраштати се.

„С богом господо моја! Помените ме по
добру! Ако има још што год тамо горе, гледа-
ћу да за вас спреим! —

— Не заборавите небеским пиварима каза-
ти моје поздравље!... — поручиваше г. Бир-
хубер.

Сви беху весели, сваки поручиваше по неш-
то у небо, само г-ђа Ема и њена сестра ста-
јаху забленуте, и гледаху ћутећи лорда, кад
им он смешећи се пружи руку, да се опрости.

— Што моје милостиве, зар вам је у моме

друштву тако дуго време било, да хоћете да ме толико страшно казните, те да ми не пружите руке ни рад вечнога „с Богом“? — питаше г. Бровринг.

— Јадне жене, поред све своје вере у духове, не 'мађаху куд, већ се постараше да се, како тако, насмеју, па се руковаше с њима.

— Сада дође к мени па ми пружи руку. Била је хладна као лед — али да, сад се сетих. Он је, чини ми се, први дошао на лађу, па је већ подуже стајао на оном, прилично хладном, ваздуху. Дакле није ништа особито што су му озебле руке.

— За време ове сцене, сер Виљем стајаше на другом крају лађе, разговарајући се с мојим другом; и Бровринг, пошто се са свима онростио, оде к њима.

— Сад зазвони звоно и по трећи пут, лађа се крену и наше се друштво растури по лађи ћеретајући у мањим гомилицама. Ја се пођох с Чехом шетати горе доле, разговарајући се о различним стварима. Између осталог дођосмо на живопис и на сталну уметничку изложбу у Бечу.

— Ту заиста може човек да нађе по које изврсно парче. Не знам да л' сте видели зимус оне три слике Јарослава Чермака, што су изложене биле? — питаше г. Седлачек.

— Да како, кнегињу Даринку и Милену, и

војводу Мирка. Заиста мајсторски изведено, само је, као што ми се чини мало претерао у изразу који је дао кнегињи Даринци. Ја сам на први поглед помислио да је каква талијанска или грчка кнегиња којој су и прадедови кнезови били, и која само за тоалету и за онај свет живи где човек тек од барона почиње!

— Ви имате право! јер и ја сам тек из каталога видео да је то српкиња кнегиња, почем је и народно рухо јако промењено. Али Мирко, с његовим препланулим јуначким лицем, с оним дивним рухом! Па тек Милена!...

— Човек би чисто рекао да то није слика, већда је вештак цртао идеал Српкиње, који је себи из ваших песама створио. Код ње не показује дијаманатска дијадема владарско величанство; оно је написано на њеном челу. У њеним очима, око њених усана може се прочитати цела судбина српског народа. У њеном руху огледа се онај узор смерности и природности, који више очарава него икоје кићење. Па онда јесте л' приметили ону бритвицу о пасу? Кад сам оно видео, онда сам разумео зашто се византијска принцеза која је била верена једноме краљевићу српском, вратила са српске границе кући у Цариград пошто је чула како живе у двору приштинском!

Међу тим, док се ми тако разговарасмо, лађа беше прилично одмакла од убаве Шандаве,

и ми се сад вијугасмо по Лабином току кроз најразноличније пределе питоме, саске земље, која је у оној околини неописано романтична. Али на скоро махнусмо красне обале, па се загледасмо у напред, јер *Кенигштајн* се већ видео.

На левој обали Лабиној, на врх стрмога брега, који се за девет стотина стопа над њеним огледалом уздиже, поносито се утврдио велики град. Његове куле и тороњ са цркве високо се подизаху над касарнама, магацинима и осталим зградама у граду, и блештаху са својим крововима и заставама, у косој светлости јутарњега сунашца. Под брегом на узаној обали, разастирала се варошица *Кенигштајн*, у којој је станица и за железничке возове и за пароброде који Лабом раде.

— Ах, да дивног положаја! — узвикну г-ђа Бирхуберка гледајући на перспектив — Саска има истина само један град, али је тако кра-сан да се лепше ни замислити не би могло! —

— Не само да је леп госпођо, — прихвати г. Седлачек — већ је и тако чврсто саграђен, да се не би лако отети могао. Тај камен је у сред равне земље изникао као да је наручен за градски темељ! Кажу да је изнутра такође врло ваљано опремљен! —

— Да како! — додаде прајски република-нац, који је такође близу нас стајао, и с целим

друштвом посматрао тврђаву. — Ја сам био већ један пут горе. У осталом то није чудо. Сви саски краљеви оправљали су и дозиђивали по што год, неговали су га као јединца сина и ако се до данас није показала прилика где би се видело колико Кенигштајн на невољи вреди! —

— А мени се чини да је било нападања на њ, и то 1848. год.! —

— Та да, али то је била играчка. Руси су послали неколико ђулета у град, а посада им је такође с неколико отпоздравила, па то је било све. Руси су се држали у пристојном „одстојанију.“ До сад је тај град само ту услугу учинио држави што је у неколико револуција био архива најважнијих државних блага, и што се једноч у њему склонио краљ с породицом!

Лађа се све више и више ближила варошици, звоно зазвони, и за неколико минута били смо на обали. Сад пре свега одосмо у „нову механу“, да оставимо ствари, како би нам лакше било пењати се, па онда одосмо кроз варош уз брдо. У чаршији беше само неколико дућана, а оно остало све ил' механа или хотел, или дашчара где се продају „спомени с Кенигштајна.“ Шта га ту беше лепих ситница! Чаше, бокали, кутије, белезуке, ћердани, обоци, здељице, свећњаци, мастионице и све то од стакла, сваке боје и величине, и на сва-

коме урезан Кенигштајн. Али ми то остави-
смо да гледамо и бирамо пошто сиђемо с гра-
да, а сада запесмо уз брдо. Пут је добро урав-
њен и широк да би се петора кола мимоићи
могла, ма при свем том што су инжињери гле-
дали да буде што лакше за пењање, опет се
баш јуначки ознојисмо док се испесмо до зе-
лене градске капије. Капија беше затворена.

— Шта ћемо сад? — викну г. Седлачек —
звонцета нема да звонимо, а да вичемо не ћемо
бојим се никога... Аха — Чујете, можемо л' ми
ући у град? — Ово питање изговори Чех по-
дигнувши се на прсте, као да га боље узбаци
на бедем, на коме се шетао стражар.

— Можете! — одговори војник наставља-
јући своју шетњу.

— И то, на који начин, молићу? —

— Лупајте! — одговори даље војник.

— Аха!... Хвада по хиљаду пута! — и он
стаде својим штапом лупати, мрмљајући: овај
јунак има особиту наклоност за тросложне
речи!

Не потраја дуго и зачуше се кораци. Сад
одскочи мали капак на капији, и показа толи-
ки прозорчић, колико да се провуче једна гла-
ва. И заиста сад се промоли једна капларска
глава, прегледа нас све оштрим погледом,
па онда запита:

— Шта желите? —

— Та хтели бисмо да видимо тврдињу ако је слободно! —

— Чекајте док јавим команданту! — и глава се трже назад, и капак заклопи рупу као и пре.

Г. Бирхубер стаде нас редом гледати па онда рече:

— Молим вас, господо, да не бесни рат где-год око саске земље или може бити и у њој самој. Ја несам давно новине у руке узео! —

Чекасмо и дреждасмо пред капијом више од четврт сахата, док се каплар врати па на ново промоли главу да заиште један пасош, ма чиј. Лорд Бровринг му даде своју исправу, и заклопац опет затвори прозорчић на капији.

— Ви, пријатељу, — дозиваше пивар стражара на бедему, иде ли то кад вас сваки пут овако, или само данас? —

— Свагда! — одговори војник.

Г. Бирхубер видећи да се са стражаром никакo до каквог разговора доћи не може, махну се узалудне муке па седе на клупу која је у камену исечена по свој прилици за то чекање. Тек у неко доба ето каплара опет, отвори капију, и ми сад пролажасмо кроз читав сокак од солдата док дођосмо к једноме писару који нас очекиваше за столом пред стражаром. Ту платисмо талир и по за улазницу на осам особа, па пођосмо за капларом преко покретне ћуприје, кроз некакав мрачан, дугачак ходник

издубен у камену, над којим је некадашња „Јованова дворана“ у којој се сад разни прибор градски чува; за тим још мало уз брдо, па се онда налажасмо на градском платову, који је 900 стопа над Лабом а 1096 стопа над северним морем узвишен. Овде нас дочека један стари подофицир у своме свечаном руху, облачећи рукавице, па нам каза, како му је „та част у део пала да нам буде вођ кроз град.“

— Молим вас дакле госпође и господо моја, да ми следујете! —

Ми пођосмо сви за њиме, и он поче свој посао.

— Можда вам није непознато, да је на овоме месту, још у XIII. веку био један замак чешки, који је био имаовина бурггрофа Доне, па је после припао маркгрофу од Мајсена. У Хуситском рату, разорен је тај замак, и тек 1516 сазидао га је на ново херцег Ђорђе, али није у њему нико становао, већ је сматран као намастир. Први темељ овоме граду, као што је данас, ударио је кнез Август († 1589), али су доцније владари саски поправљали и још боље утврђивали, док је овај облик добио. Али, ми смо већ код бунара. Молим извол'те ући у ову собу! —

Ми уђосмо у отворена врата која нам вођ показу, и нађосмо се у повеликој соби, у којој у сред патоса цигљом калдрмисаног угледасмо

широко бунарско ушће, и грдан точак за вађење воде.

— Аха! — рече г. Бирхубер сећајући се — то ће бити онај грдно дубоки бунар на Кенигштајну? —

— Да — потврђиваше наш подофицир. — Копање тога бунара започето је још 1553 али је довршено тек после 40 година. До површја воде има 600 стопа, а до дна 660! — Сад даде знак једној жени која стајаше код бунарског точка, и она запали неколико свећа, углави их у чирачиће на једној кофи која је по свој прилици за тај посао и начињена, па је стаде спуштати. Дуго се одмотаваше гвоздени ланац, и док се кофа спуштала чак до воде, свеће трептаху као најситније звезде. Сад се извуче кофа, и у њој беше чиста, кристал-бистра вода. Наш вођ захвати једном чашом воде, па нас замоли да пазимо, колико ће проћи док вода, из чаше просута, падне на водино огледало у бунару. Г. Седлачек извади часовник, наредник изли чашу и тек после 23 секунда зачу смо пљусак на дну. Тај бунар снабдева град сваки дан с по 30 бачава најкрасније воде.

Сад нам поднесоше путничку књигу те сваки записасмо своје име па онда одосмо даље за нашим вођем. Он нас је водио у округ, дуж браника, где нам се на све стране ширила прекрасна панорама.

— Ето, с ове стране су били Руси 1848. год., али су им наши топови разбили вољу да нас походе — говораше стари војник не могући пропустити прилику да спомене једино војничко дело своје „дуговремене службе.“ — А оне планине што видите тамо подаље од Лабине десне обале. оно је Дилијенштајн и Пфафенштајн. Обе су више с неколико стотина стопа од Кенигштајна. Ми смо једном, пробајући неколико топова, гађали у Дилијенштајн, и танад су стизала баш добро! —

Мало даље показу нам командантов двор, Ђорђеву кулу, у којој је апис за политичне преступнике. Између осталих особа које су ту чамиле, помену наш вођ „привремену владу“ 1849. Руса *Паткула*, који је ту затворен био докле га несу предали Шведима итд.

— Ова плоча, господо моја, што се над ужасну провалију дала зове се „Пажова лежа“ јер је 1665. год. један паж кнеза Јована Ђорђа на њој спавао. То је било при некаквом весељу код кнеза, паж се опио па се пружио где је стигао. Само неколико палаца да се у сну померио, не би га жива земља дочекала. Кнезу су јавили још док је за софром седео, и он заповеди да га добро вежу за тај опасни кревет, па га је онда топовима пробудио, да види шта ће паж радити кад се пробуди па види где је... Сад можемо у цркву ако је повољно

— Мени се чини, у њој има једна икона од Луке Кранаха? — питаше лорд Бровринг.

— Има, прихвати вођ — и то Христова проповед на брегу! —

— Е, Кранахову је слику вредно погледати! рече г. Седлачек — Хајдемо! —

И ми уђемо у цркву. Она није Бог зна како искићена, и најдрагоценија јој је утвар помешана слика од Кранаха.¹ Ми је сви с особитом пажњом посматрасмо, ценећи је наравно, сваки према својим појмовима о живопису. Прво што нам упаде у очи беше свежост боја на икони.

— А да — прихвати лорд Бровринг — он с бојама тако мајсторски рукује да би човек рекао за сваку његову слику, е је јуче свршена. Али чим се он још већма одликује, то је грација коју он уме свакој својој прилици да даде, то је његова снажна боја, то је она неуморна марљивост и вредноћа, којом је свака и најмања ситница на његовим иконама изведена!

— Да, у појединостима је Кранах заиста велик — настави г. Седлачек — али он се за њих

¹ Славни немачки живописац, рођ. 1472 † 1553. Он припада у прве живописце свога времена, и ако су га савременици Дирер и Лука ван Лајден, особито први, надвисили. Његова је нарочита вештина била у портретима. (Мајеров *Comp. Lexicon*).

и више старао него око хармоније појединих делова у једно цело. Тако, ја мислим да ће се ретко наћи која Кранахова слика, где образ није мало померен, и ако је по себи неисказано добро израђен! —

— Ви имате право — одговори Бровринг — али при свем том, то не смета при уживању гледаоца. Поједини делови су тако савршени, да одмах сврате пажњу гледаоца с целог на се!

— Па онда — умеша се мој друг у разговор — шта велите о вештини којом је он умео да даде једноме осећању, тихој благој нарави, коју он најрадије пише, онако разне изразе и облике? Погледајте оно женско чељаде међу народом што слуша проповед. Оно лепо лице, пуно небесне безазлености, наћи ћете небројено пута у његовим сликама; час испод разапетог Христа, час у богатом руху с његовим меким борама, час у другом ком облику, али свагда је на њему, тако различан карактер, да нико не ће моћи казати да му се физиогномије повторавају! —

Међу тим је лорд још испочетка гледао непрестано оно чељаде, које мој друг помињаше, и, као да га оне необично благе, анђeosке прте сећаху на нешто што му је врло драго, његове очи које му јутрос мало упале беху, блистаху се кад изађосмо из цркве, неким необичним огњем.

Сад нас вођ поведе опет поред прсобрана, на коме у одмереним даљинама стајаху топови, и показиваше нам све што је „памятодостойно.“

— Ах, како је красна ова доља! — узвикну госпођица од Гајстерхеле, седнувши на камену клупу која беше узидана у један испанули крак прсобрана над читавом гомилом шиљкастих стена — како је питома она ливада са својим цвећем и поточићем, како ли живо контрастише с овим ужасним стенама под градом! Ходите милорде, оваке лепе пољане на далеко не ћете видети! —

— Хвала госпођице, — одговори лорд Бровринг поклонивши се учтиво — али ја сам тако слабих живаца да одмах онесвеснем кад на тако високој страни станем! —

Али ни госпођица Кунигунда не оста дуго на клупи, јер вођ нам хтеде сад да покаже неке најновије бомбе, које се с много већом сигурношћу бацати могу. Гомила таквих ђулета лежаше усред слободног простора на коме у тајмах стајасмо, те за то се скупимо сви око ње. Наш вођ подиже једну бомбу са земље па отпоче да тумачи.

— Видите господо моја ову малу одушку на овој страни?

Ми се сви сагнемо да боље видимо.

У тај мах врисну госпођа Бирхуберка тако

пренеражена, да се сви тргосмо уплашено, хотећи је запитати шта је? Ал' она предухитри с одговором, пруживши руку к оној клупи где је мало час њена сестра седела, па се стропошта на земљу онесвеснута.

У који тренутак ми погледасмо куд она беше пружила руку, у тај мах видесмо како лорд Бровринг скочи с клупе на бедем, како се за-нија, и — како га нестане....

Да је запаљена бомба међу нас пала, да је гром из ведре неба међу нас ударио и кога друга убио, ми бисмо се од страха разбегли куд који; али кад угледасмо шта учини Бровринг, ми се чисто укочисмо, па неколико тренутака не бесмо кадри ни један руком маћи.

Први што оживе из ове скамењености беше старац Виљем. Он јавну као да га је тоне у срце ударило, па јурну као бесомучан право капији.

— Не тамо, господине, овамо је прече! — викну забезекнути вођ за старцем, али га овај не чујаше докле га год наредник не стиже и за руку не ухвати.

Сад јурнусмо сви тим пречим путем, ван Бирхубера и његове свастике који осташе да госпођу Ему поврате из несвестице. Госпођица Кунигунда беше се тако уплашила, да се тресла као прут, и да су јој зуби цвокотали као у грозници.

— Ми изиђосмо из града доста брзо, јер смо на вратна нос трчати морали да стигнемо старца очајника, и тек што смо мало оптрчали једну повећу стену, тако да смо могли видети стене под кобном клупом — угледасмо несрећника, где виси на једној оштрој стени, која му је свој шиљак у трбух забола.

Потрчимо уза стење да га скинемо. Ја сам подоста мртваца видео, наказених сваком болешћу и трудежем, али кад сам први пут дотакнуо њихово ледено тело, није ми тако ужасна језа прострујила кроз сваки живац мојега тела, као кад с Чехом подухватих јадног Бровринга да га скинемо са камења. Несрећник се морао више пута одбити од стења док је с оне ужасне висине слетео, јер лобања му беше раздробљена, кичма раскинута, ноге преломљене, и из уста му тецијаше запенушена крв. Кад га подигнусмо са шиљатог камена на који се набђ био, стаде му дроб куљати кроз грдну рану тако силно, да ју мој друг мораде запушити марамом.

— Трчите, господине, у град, и донесите каква носила! — рече г. Седлачек подофициру, хватајући мртваца како је удесније за ношење низ онаку стрмен.

Наредник отрча, а ми се стадосмо полако спуштати с оне стрмени у пољану.

С тешком муком сиђосмо, па га однесмо до најближег дрвета, и положисмо га на траву.

Седи Виљем паде на колена поред леша својега питомца, испитиваше га грчевито по грудима као да види да л' има још који траг живота, и ако је леш у таком стању био, да га само човек у безграничном очајању могао је испитивати да л' јоште живота у себи има. Туга старчева беше још сувише силна да би имао суза или речи. Он се само загрцњавао, кршио руке, хватао се за главу, као да се боји да га та мисао не доведе у беснило.

На један пут се чисто укочи, зграби обема рукама своје седе власи, које се почеше кострешити, избуљи очи па се укочено загледа у стабло дрвета. У тај мах сви помислисмо да је старац полудео; али беше на против. Он је укочено гледао један монограм урезан у кору дрветовог стабла; на један пут се зацени од плача, сузе му грунуше низ образе, и он паде на тело својега ђака јецајући.

— Ох жено, проклета жено!... —

У то се врати наредник с неколико војника, који ношаху носила. Наместише мртваца на носила, и војници га понеше у град; али сер Виљем захтеваше да се носи право у варош, те тако војници место да се пењу уз брдо, стадоше га обилазити. Мој друг и г. Седлачек вођаху старца, који је сад плакао као мало дете.

Међу тим ја остадох као прикован пред оним дрветом на коме беху урезана слова, што претворише Виљемово очајање у тугу. У монограму беху уплетена четири писмена. Прва два беху почетна писмена самоубичевог имена Ј. В. али шта казиваше оно „Е. Г.“? Испод испреплетаних слова стајаше урезано 1863....

Тек у неко доба, тргнем се и пођем журно да стигнем пратњу; али размишљање о томе самоубиству толико ме беше обузело, да ми корак и не приметно мањи и мањи постајаше, и на послетку стадох, а из руку ми испаде шешир. То ме на ново опомену да похитам, и ја се сагох да дигнем шешир, кад у трави угледам некакву цепну књижицу покапану крвљу, где лежи близу крвавог трага, који су носила за собом оставила. Помислих да је по свој прилици испала из цепа мртвачевог, те је дигох и понех Виљему. Кад ја у „Нову механу“, каже ми друг да се старац затворио с мртвацем па не пушта никога, ван столара који гради сандук покојном лорду. Оставимо дакле за до-вече или сутра (наравно да нико није био данас расположен за даље путовање) да му предамо књижицу. Кад у вече запитасмо за старца, рекоше нам да је сер Виљем отпутовао у четири сахата, и однео својега мртвог пријатеља у закованом сандуку.

Књижица дакле остаде код мене, и ја морам

признати да сам се надао наћи штогод у њој што би ми разјаснило смрт јаднога Бровринга. Али у целој књижици не беше ни једног написаног листа, само на ономе листу у сред књиге, на коме беше прикачен *један осушен цвет* так, стајаше написано: „23. Августа 1863. под Кенигштајном.“ Дакле данашњи дан пре две године.

Јадан цветак! Ко зна како су се лепе боје на њему предевале пре године, ко зна како је слатким дахом мирисао!... Чије ли су га руке узабрале, колико ли су жарких пољубаца осетили ови жути увели листићи!...

Осушени цветак врло ми је драг спомен. Често га метнем преда се, па се разговарам с њиме. Његово сухо лишће уме таквих ствари да прича, да би човеку живо срце препукнуло...¹ — — —

У Таранту и Фрајбергу 1865.

¹ Кад сам се враћао из Саск, свратим се опет на Кенигштајн. Случајно ме је водио онај исти стари подофицир. Све је редом читао онако као и пре кад сам с друштвом био, само што на ономе месту где је злосрећни Бровринг скочио с бедема у пропаст додаде, и то оним истим гласом, којим је за пијаног пажа причао: Одавде је скочио један млад лорд у амбиз, рад несрећне љубави. В. Ђ.

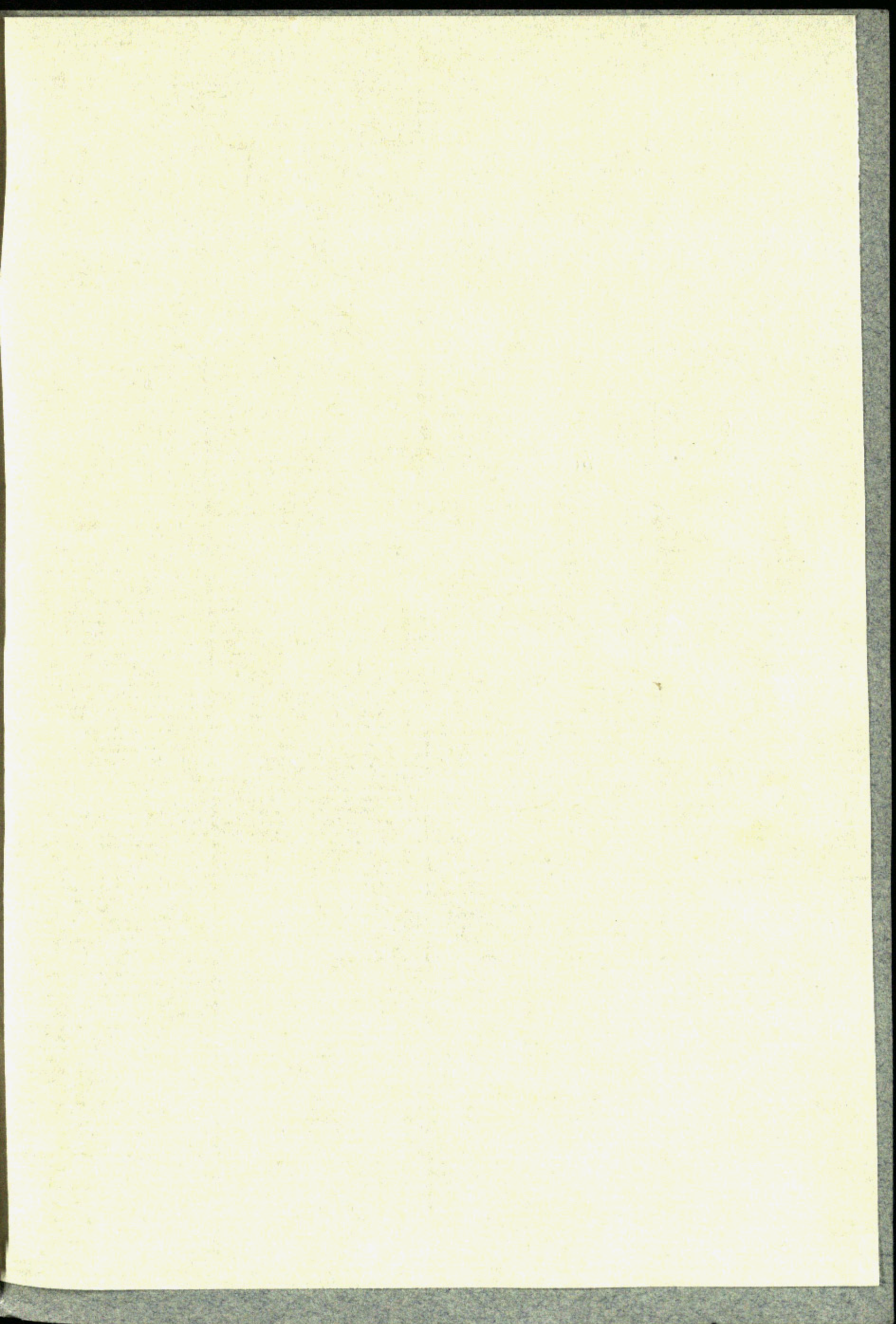
Итак, в этом деле, как и во всех других, мы должны
быть справедливы и не поддаваться никаким
страстям. Мы должны помнить, что мы
живем в мире, где каждый человек имеет
свои права и обязанности. Мы должны
быть честны и открыты перед всеми.

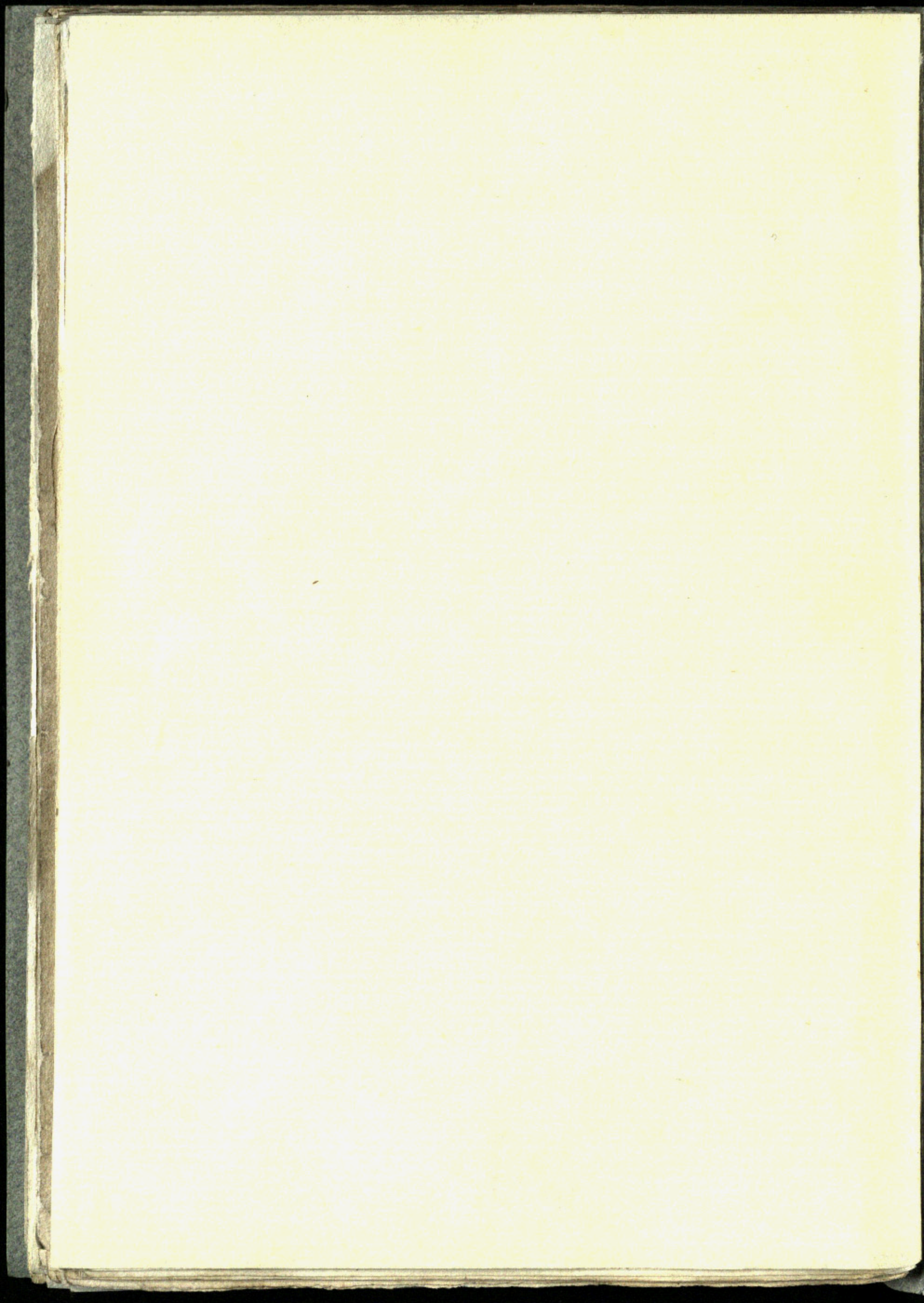
Вот почему мы должны быть справедливы
и не поддаваться никаким страстям. Мы
должны помнить, что мы живем в мире,
где каждый человек имеет свои права
и обязанности. Мы должны быть честны
и открыты перед всеми.

В. Табачник, 1905.

Итак, в этом деле, как и во всех других, мы должны
быть справедливы и не поддаваться никаким
страстям. Мы должны помнить, что мы
живем в мире, где каждый человек имеет
свои права и обязанности. Мы должны
быть честны и открыты перед всеми.

В. Табачник, 1905.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19Ср I 149.1

20 f
1 50
—
21 50

56.34
22 81
—
33 53

8